

România literară

Apare săptăminal
sub egida
Uniunii Scriitorilor

Editor:
Grupul de publicații Topaz
19-25 august 1992
(Anul XXV)

24

PALA
DE
LECTURA

Al doilea Zid

TREI lucruri aparent fără legătură s-au petrecut la începutul acestei săptămîni în lume. China a început să-și convertibilizeze moneda (probabil că iolanul verde, care avea un regim apropiat de acela al dolarului american) și a pus pe piață primele acțiuni de bursă, americanii s-au alăturat celor 12 din Europa în încercarea de a pacifica zonele în conflict din fosta Iugoslavie, iar la bursa de la Tokyo, acțiunile au căzut la un nivel care a alarmat guvernul.

Nu e lipsit de interes amănuntul că chinezii fac primii pași spre economia de piață simultan cu lansarea, în regie proprie, a unei rachete în Cosmos. În locul unei conferințe internaționale de presă, simbolistica fără echivoc a unei rachete de culoare albă părăsind cu succes pămîntul. Și dacă adăugăm că acestui spectacol i-a urmat știrea că în visteria Chinei s-ar afla peste patru sute de miliarde de dolari e limpede că scenariul acestei țări-continent privitor la trecerea la economia de piață diferă de perestroika sovietică. Mai puțin darnici în stipendii peste hotare decît sovieticii, cheltuind puțin cu forța de muncă și exportînd în toată lumea cu tenacitate, chinezii nu sînt în situația de a-și schimba sistemul economic împinși de disperare, ci de prudență. De altfel, aceste schimbări economice nu sînt însoțite, ca în U.R.S.S. cu ani în urmă, de o cosmetizare politică. Cum se va împăca însă descentralizarea economică - fie ea și după experimente în stații pilot - cu centralismul politic actual din China?

Cei care au văzut imaginile t.v. de la prima vînzare de acțiuni de bursă și din prima zi a schimbării iolanilor pe dolari, în China, au fost șocați, cu siguranță, de acea maree de oameni dornici să întoarcă spatele sărăciei comuniste. A fost prima oară cînd am fost mulțumit că România e o țară mică, uitîndu-mă la cum se zguduia parcă pămîntul din pricina nerăbdării chinezilor care voiau să fie primii între concetățenii lor, în maratonul economiei de piață. Iar aceștia nu erau săracii Chinei, ci oameni cu suficientă înlesnire bănească, încît să poată achiziționa acțiuni de bursă.

În atari condiții, un conflict aproape de mijlocul Europei, conflict pe care nici unul dintre mijloacele politice de mediere întrebuintate nu l-a putut opri, nu mai e o simplă chestiune locală. Indiferent de interesele mărunte care alimentează luptele din fosta Iugoslavie e limpede că global Europa are de pierdut din pricina lor. Un război, fie el și de dimensiuni reduse, nu-i ruinează numai pe cei care iau nemijlocit parte la el, ci și pe cei din jur. Pentru a juca în liniște deschiderea pentru care se pregătește China, Europa are nevoie de pace. Dincolo de interesele locale care, pînă la un punct i-au divizat, cei 12 par a nu mai avea răbdare ca luptele din fosta Iugoslavie să se stingă de la sine. Iar dacă au izbutit să-și asocieze și Statele Unite, care pînă de curînd au privit cu reticență războiul iugoslav și dezmembrarea acestei federații, înseamnă că această nerăbdare nu ține de dorința de a vedea destrămîndu-se un stat pentru a-i lua părțile componente în custodie economică, ci de refacerea unor artere economice și de ieșirea din criză.

Dacă această interpretare e corectă, picajul acțiunilor de bursă la Tokyo ține tot de primele mișcări spre economia de piață din China. Japonezii au investit mult în țara marelui zid mizînd pe stabilitatea sistemului sau, pur și simplu, acceptînd riscul unor posibile schimbări. E de presupus că modelul anticipat pentru această schimbare a fost acela al perestroikăi sovietice, dar țînînd seamă probabil de acea tradițională lentoare a politicii Chinei. (Un fost înalt demnitar maoist, întrebînd ce părere are despre Revoluția Franceză, a afirmat că i se pare timpuriu să se pronunțe!) Rapiditatea cu care chinezii au întreprins primele lor reforme structurale a echivalat cu o revoluție care i-a descumpănit pe acționarii japonezi.

Ieșirea Chinei dintre canoanele (deocamdată economice) ale comunismului parafează falimentul acestui sistem, dar ea va provoca, fără îndoială, multă alergătură prin cancelariile lumii.

Pentru iubitorii de simetrii: sfîrșitul comunismului în Europa a început prin demolarea unui zid - sfîrșitul comunismului mondial înseamnă dispariția altui zid, acela al izolării Chinei.

Cristian Teodorescu

În acest număr grafică inedită de VASILE KAZAR

Din sumar:

- Iresponsabilitatea în Est
- Radu Gyr plagiat
- Mircea Eliade ca zeu
- Întîlnire cu secolul 21 - un eseu de Bujor Nedelcovici
- Congregația sufletelor sfîșiate
- Comunism în eprubetă
- Lutz Rathenow: Fără comentarii
- Versuri de César Vallejo

Interviuri cu Valerîa Seciu și Marin Karmitz

Dej și rivalii săi (III)

DECIZIA lichidării lui Pătrășcanu, rechizitoriu viu împotriva crimelor mafiei comuniste românești, a fost adoptată de Biroul Politic la aceeași ședință în care se decidea numirea lui Dej ca premier (în locul lui Petru Groza, propulsat în funcția simbolică de președinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale), și alegerea lui Gheorghe Apostol ca prim secretar al CC al PMR. Acesta din urmă nu va fi decât un om de paie al lui Dej, înțelegând că rolul său consta în a-i convinge pe sovietici că și în România se trecuse la aplicarea "normelor leniniste de conducere colectivă" (lucru cerut insistent de Moscova prin intermediul redactorului-șef al revistei Cominformului, Mark Mitin, precum și prin ambasadorul Alexei Epișev). În toți acești ani, Dej se va consulta constant cu versatul agent moscovit Iosif Chișinevschi, pe care îl va menține ca șef al propagandei și culturii. În același timp, în plan ideologic, linia hrușciovistă va fi simulată și în România: adjunctul lui Chișinevschi, Leonte Răutu (fost redactor-șef al emisiunii române a postului de radio Moscova în anii celui de-al II-lea război mondial), va îndemna scriitorii să se debaraseze de clișee și stereotipuri (pe care tot el le promovase cu entuziasm în anii precedenți). În plan organizatoric, Dej se va bizui în primul rând pe Alexandru Moghioroș, care-și trădase patronul inițial, pe Vasile Luca, în cadrul epurării din 1952. O altă figură ascendentă a ierarhiei de partid era Nicolae Ceaușescu, fostul protejat al lui Dej din perioada lagărului de la Tîrgu-Jiu.

Sub domnia lui Dej, sistemul stalinist-asiatic al patronajului și clientelismului a căpătat dimensiuni paroxistice. Trebuie spus că dimensiunea lui Ceaușescu după 1954 era datorată în egală măsură lui Dej și lui Chișinevschi: sensibili la elogiile servile, cei doi intriganți din

vîrfurile piramidei vedeau în obediința birocrat, pe cît de complexat pe atît de credincios lor, un perfect executant al deciziilor lor. În aceeași perioadă, notăm rolul crescînd al lui Grigore Preoteasa, devenit ministru al afacerilor externe. Ulterior, în iunie 1957, după eliminarea grupului Iosif Chișinevschi-Miron Constantinescu, Preoteasa era ales membru suplimentar al Biroului Politic și secretar al CC al PMR. În această calitate el răspundea de problemele ideologice, situîndu-se deasupra satrapului propagandistic Leonte Răutu care nu putea decât să deteste prezența lui Preoteasa în structurile supreme ale puterii. În cercurile informate din partid se presupunea că Dej îl selectase pe Preoteasa, fiu de ceferiști și intelectual, drept posibil locotenent și chiar succesor desemnat la conducerea partidului (rațiune suficientă pentru Drăghici și Ceaușescu să-l privească cu invidioasă suspiciune, în pofida legăturilor stabilite încă din perioada lagărului de la Tîrgu-Jiu). Un alt element semnificativ este legat de faptul că, deși fusese adjunctul Anei Pauker la Ministerul de Externe și cîndva apropiat al lui Pătrășcanu pentru care se spune că nutrise un adevărat cult, Preoteasa reușise să se mențină în grațiile lui Dej. Explicația constă probabil în capacitatea sa adaptivă și mai ales în faptul că era un bolșevic veritabil pentru care orice loialitate era subordonată devotamentului necondiționat pentru liderul suprem. Nu știm ce s-ar fi întîmplat și care ar fi fost destinul politic al lui Grigore Preoteasa dacă în noiembrie 1957 un accident de avion în preajma aeroportului Vnukovo, eveniment pe cît de straniu pe atît de convenabil pentru anumiți lideri din partid, nu ar fi pus capăt vieții ministrului de externe comunist și meteoricului sale cariere.

Teama viscerală, chiar patologică de reforme, sectarismul meladiv, pasiunea pentru politica de culise, într-un cuvînt, un bizantinism degenerat, erau notele dominante ale culturii politice a comunismului românesc încurajate, susținute și utilizate de Dej. Congresul al II-lea al PMR consacra definitiv supremația lui Dej și a grupului său în partid. Cu acea ocazie se configura poziția tot mai influentă a lui Nicolae Ceaușescu, ales membru al Biroului Politic și secretar al CC al PMR însărcinat cu chestiunile organizatorice. Adjuncții lui Ceaușescu în operațiile de continuă epurare a partidului au fost Ilie Verdet, Vasile Patilineț, Petre Lupu și alții care ulterior vor constitui vedetele grupului aparatului de partid care l-a susținut pe Ceaușescu în preluarea și consolidarea puterii după moartea lui Dej.

Vladimir Tismăneanu

MIC DICȚIONAR

AUTOBIOGRAFIE. Pentru că articolele mele încep să fie caracterizate drept „antinaționale”, mă simt obligat să-mi examinez sever, cu ochi purist, ascendența: și mă îngrozesc! La o evaluare atentă, nici măcar 50% din singele mele nu are culoare traco-getică (care o fi aceea? verde-albastru?). Și nici culoare romană. Ce mai încoace și-ncolo, un intrus! Orice acuză a vreunui român verde contra scrisului meu ar pleca de la o bază solidă.

Pentru a-i scuti pe deținătorii dosarelor cu numele Mihai Zamfir să se agite suplimentar, le ofer eu însumi datele indispensabile și mai greu accesibile.

Tatăl și mama mea, fratele meu stabilit în Canada, cumnata mea (canadiană la rîndul ei), unchiul și mătușile directe au fost descriși în prea multe autobiografii-tip pentru a mai prezenta vreun mister. Numărînd fișele de cadre, suplimentele de autobiografie (vai, minunatele „suplimente”, cerute cînd și-era lumea mai dragă), pe care trebuia să le ofer, intempestiv, cadrelor Universității, zecile de dosare pentru Serviciul Pașapoarte din 1980 pînă în 1990 și avînd toate același rezultat - respingerea, un impozant tom se profilează la orizont. Pe cît de repetitiv, pe atît de trist.

Dar dincolo de părinți, dincolo de generația precedentă? Aici intrăm în domeniul surprizelor. Bunicii și străbunicii mei provin din zone atît de îndepărtate una de alta, încît numai absurda întîlnire a micului funcționar cu fiica unor mahalagii bucureșteni (mama mea) le-a putut pune în contact. Stră-străbunicul meu patern, gospodarul Zamfir din Plainești Vrancei, fusese probabil - pe la începutul secolului trecut - vărul primar, văr de-al doilea ori de-al treilea cu „blănarul Zamfir” din același sat. Cine era „blănarul Zamfir”? Nimeni altul decât bunicul scriitorului Duiliu Zamfirescu, diplomat, director general în Ministerul de Externe, președinte al Camerei - și prozator, firește. Bietul Duiliu Zamfirescu - și-a compus genealogie de fantezie, s-a crezut descendent dintr-o stirpe nobilă, coborîtoare din împărăția Bizanțului; pe la 1909, într-o polemică ridicolă, îl snoba pe Octavian Goga din înălțimea ipoteticei sale ascendențe imperiale. Prozatorul uita să spună - sau să-și amintească - originea reală a bunicului său, care vînduse toată viața chereștea și coșciugul vrîncenilor din împrejurimi. Mai lenș și mai înțelept, vărul primar al „blănarului” și-a păstrat numele Zamfir, n-a venit la Focșani pentru a face avere și a rămas toată viața podgorian cuminte în satul lui. Vărul deja gomos, cu

aere de *hobereau*, va produce de-a lungul anilor o progenitură strălucitoare, celebră și goală.

În schimb, bunica mea maternă știa mai bine sîrbește decît românește. Fata unor zarzavagii din jurul Bucureștilor s-a măritat cu fiul altor zarzavagii, tot sîrbi, care au nutrit decenii la rînd piețele Capitalei cu roșii, ardei și salată. Soțul ei se numea Ștefan Pena și - și va schimba apoi numele în Penescu. La o vîrstă relativ înaintată - 36 de ani și tată a șase copii -, a plecat pe front ca sergent. În primul val al contraatacului de la Mărășești, la 6 august 1917, e lovit de un glonț german în burtă. Era la cîțiva kilometri de moșia lui Duiliu Zamfirescu; o mai duce cîțva timp între viață și moarte și sfîrșește după aceea în spital, fără a-și fi revenit vreodată complet. I-am admirat, copil, medalia cu care colonelul comandant al regimentului l-a decorat pe patul de suferință.

Nu știu cîte dintre procentele sîngelui cu care Ștefan Pena a înroșit în acea zi de august 1917 cîmpia Mărășeștilor erau sîrbești, bulgare ori general-balcanice: proporția de sînge românesc pur trebuie să fi fost la el aproape inexistentă. Dar astăzi mai știu ceva: primind la Mărășești glonțul german în burtă și nu în spate, numitul Ștefan Pena și-a dobîndit în mod onorabil dreptul de a fi numit român, el și urmașii lui.

Din partea Zamfiresților - lung șir de podgoreni adulmecînd în final literatura; din partea lui Pena - alt șir de trudituri modești, la jumătatea distanței între zarzavagii și negustori. Alături de aplecarea dubioasă spre litera scrisă, am moștenit probabil și cultul muncii bine făcute, asociat cu încăpățînarea proverbială a slavilor din Sudul Dunării.

Există dreptul la preferință în materie de strămoși? Cred că da, și imprescriptibil. Atunci, nu-l voi alege pe colateralul meu strămoș academician, ci pe Ștefan Pena.

Spre deosebire de viețile altora, viața lui poate fi rezumată extrem de simplu: multă muncă și puține bucurii pînă la 36 de ani, apoi un glonț la Mărășești și moartea. Oricîte cărți aș mai scrie de acum înainte, oricîte strălucire literară aș dobîndi prin mijloace consacrate și orice înălțare trecătoare mi-ar dărui hazardul, nu mă voi putea ridica nici pînă la genunchii celui biet zarzavagiu sîrb din marginea Bucureștilor, anonim printre anonimi, victimă desemnată a istoriei, dar care a fost prezent în istorie pe cîmpul de luptă, în locul cel mai greu, făcîndu-și datoria pînă la capăt atunci cînd soarta României a afirmat de-un fir de păr.

Mihai Zamfir

RETROVIZOR

Danielle și politicienii

• *Prea puțini dintre oamenii noștri politici par dispuși să recunoască faptul că doresc puterea pentru ea însăși. Cei mai mulți declară, urbi et orbi, că, în ochii lor, puterea nu reprezintă un scop, ci un instrument. Este ca și cum, dacă i-am crede, nu puterea în sine le-ar produce vreo senzație, ci faptul că deținerea ei provoacă plăcerea altora. Această pretenție, iertată să-mi fie apropierea, mi-a amintit de o mărturisire pe care a făcut-o recent unui ziar Danielle, tînră vedetă dintr-un spectacol bucureștean de strip-tease. Danielle recunoștea că adoră mai degrabă să se dezbrace în fața publicului decît să se culce cu un bărbat.*

Mi se pare infinit preferabilă sinceritatea Daniellei, care, spre deosebire de politicieni, are tăria morală să spună ce o excită cu adevărat. (N.M.)

Iresponsabilitatea în Est

PRĂBUȘIREA comunismului a pus lumea de astăzi în condiții noi de stabilitate și instabilitate. În mod paradoxal dispariția pericolului de conflagrație planetară e însoțit de resurecția conflictelor locale, singeroase și capabile de cruzimi îngrozitoare. Unii sugerează - și chiar așa pare să fie - că lumea și-a pierdut anumite garanții de stabilitate, avîntîndu-se într-un spectru mult mai larg, incontrollabil, de posibilități. Ideea aceasta, mînuită cu abilitate, e pusă apoi în slujba propagandei nostalgice. În realitate, deși adevărată ea este restrictivă; ea conține implicit supoziția că s-au înmulțit posibilitățile răului micșorîndu-se posibilitățile binelui - ori, în acest înțeles, este falsă. Totuși, pentru a explica forța deformării trebuie să găsim motivele care o sprijină. Unul dintre ele stă în faptul că problemele politice noi, în general foarte complexe, sînt greu de soluționat în mod responsabil, oferind politicienilor nenumărate ispite de a se arunca în decizii iresponsabile.

Atît timp cît regimurile comuniste erau stăpîne pe situație, ele încercau să prezinte lumii imaginea respectabilității, evitînd traumele vizibile; samavolnicile erau ascunse, cît mai ascunse. Odată ce libertatea a fost cucerită aceleași forțe exacerbează conflictele deschise. Sloganele sforăitoare sînt noua podoabă a vechilor criminali. Iresponsabilitatea a devenit ușor de camuflat în spatele pretinselor idealuri onorabile, de cele mai multe ori „naționale”. E ușor de văzut că tuturor conflictelor singeroase din fostele republici sovietice sau iugoslave cît și dezlanțuirilor barbare din România, li s-au dat în mod oficial explicații mincinoase. În Moldova nu e un război „interetnic”; în Croația și Bosnia nu-i vorba de „nerespectarea drepturilor minorității sârbe” iar minierii de pe Valea Jiului n-au venit niciodată la București „ca să restabilească ordinea”. Toate minciunile acestea nu sînt simple ignominii lipsite de efect. Ele înseamnă teroare, oameni morți, oameni refugiați, oameni expatriați.

În al treilea registru, mai „select” și anume sub forma amenințării, iresponsabilitatea a devenit chiar monedă de schimb la masa tratativelor internaționale. Cînd discută cu președintele Rusiei, liderii occidentali acceptă fără să clipească lucruri care în țările lor sînt de neconceput, precum „posibilitatea nemulțumirii militarilor”, „scăparea lor de sub control” și alte asemenea „defecțiuni”. Evident, nu plauzibilitatea lor e în cauză și nici gradul de pericolozitate. Persistența lor ca tabu-uri surprinde. Nimeni nu le pune în discuție, ca și cînd ar fi intangibile, fatalități rămase din moștenirea trecutului.

Cum de sînt posibile aceste lucruri? În Occident iresponsabilitatea individuală este un bun cîștigat, este întotdeauna subînțeleasă - încît, probabil, are loc un transfer tacit de încredere. Numai că în Occident există o conștiință publică a obligativității actului politic responsabil, în timp ce în Est iresponsabilitatea este simplu instrument demagogic. Toți se pretind responsabili dar trăim în plin ev agresiv; iresponsabilitatea nu e pusă deasupra scopului, așa cum s-ar conveni, ci scopul se confundă cu mijloacele și împreună sînt indiferente la orice criteriu moral. Consecințele sînt ignorate în numele celui mai reprobabil „eroism” momentan (denumit eventual „patriotism”). Și cum dincolo de iraționalitatea unor decizii iresponsabile care produc masacre este imposibil să găsești o determinare acceptabilă, decurge identitatea între idealul politic al oamenilor care acționează astfel și realitatea politică pe care ei o instituie.

RESPONSABILITATEA este o dimensiune esențialmente umană, transgresînd etichetele ideologice. Ea e cît se poate de concretă și în absența ei orice litigiu degenerază în sciziune sau conflict. Fiecare om trebuie să aibă o răspundere a propriilor acțiuni pentru că orice acțiune publică individuală poate avea urmări asupra semenilor. Uneori chiar și acțiunile private pot avea astfel de urmări; a le lua în considerare în vederea ajustării propriilor acte este o datorie ce ține, în ultimă instanță, de respectul speciei umane. Și cum democrația pretinde că respectă Omul, ea trebuie să fie un sistem al responsabilizării fiecărui om; această mică dar esențială responsabilitate individuală stă la temelia democrației; a o accepta ca pe o obligație este tocmai a recunoaște că tu, ca individ, contezi. Că are importanță votul tău, cuvîntul tău, pregătirea și cunoștințele tale, felul în care faci uz de ele etc. Acestea sînt bazele empirice ale culturii și educației democratice.

Comunismul a fetișizat ideea de responsabilitate personală. Dînd un instrument ideologic, el a furnizat alibi-uri pentru indiferența la implicațiile actelor individuale; responsabilitatea era inutilă. De aceea comunismul a și fost o societate lipsită de civilitate. Numai în măsura în care implicarea în viața publică este responsabilă, se poate vorbi de civism. Tot ce iese din sfera responsabilității este străin de spiritul democratic.

Responsabilitatea este o însușire care se cultivă și se educă; în Estul Europei, prea puțini politicieni se impun

datorită ei deși ar trebui să fie unul din primele criterii de ascensiune; ea e adesea trecută cu vederea, desconsiderată sau ocultată de spectaculosul obișnuit. În schimb, izbește ușurința cu care sînt propulsați iresponsabilii. Individul iresponsabil urmărește subminarea condițiilor unui compromis politic pur, în vederea compromisului întemeiat pe forță. În confruntările provocate, instigatorii văd singura posibilitate de meținere la putere. Din această perspectivă gravitatea situației din Estul european stă tocmai în faptul că un om cu anumită putere politică pierde din prerogative de îndată ce este responsabil într-o problemă dificilă (cazul Vaclav Havel e sugestiv). Există un fel de consens al dicilor în această privință; o cîrdășie care funcționează bine, mult mai bine decît democrația. Însă pe un om politic, iresponsabilitatea îl plasează întotdeauna în ilegalitate; el compromite, fără excepție, interesele grupului pe care-l reprezintă la putere. Așa n-ar fi prea mult însă după cum vedem, de pe urma unor decizii iresponsabile suferă și mor oameni fără nici o legătură cu puterea și chiar fără legătură cu politica. Efectele iresponsabilității ies din spatele ușilor grele de închisoare, a ungherelor ticsite de microfoane și a gropilor comune secrete - pentru a-și continua „tradiția” la lumina zilei, sub ochii tuturor. Și, îngrijorător pentru noua lume europeană (dar nu numai europeană) este ineficiența ei în fața iresponsabilității. Spre stupefacția noastră, într-o lume a drepturilor omului iresponsabilitatea nu descalifică. Ea e tolerată și uneori legitimată de politicieni occidentali care nu sînt, în acest fel, mai puțin iresponsabili. Rezultatul e că autorii actelor iresponsabile, prințînd curaj, nu numai că nu le regretă dar avansează regii aberante alături de explicații „decente”; adesea ei ies basma curată cu o extraordinară versatilitate - și astfel înflorește impostura.

DESIGUR că pretenția responsabilității absolute e utopică, întrucît orice act politic conține riscuri greu de estimat. Uneori sursa iresponsabilității e imposibil de precizat. Cine e responsabil pentru tulburările rasiale din Los Angeles? Sau pînă unde merge, exact, iresponsabilitatea fiecărui din cei ce par a fi răspunzători de ele? E imposibil de răspuns. Numai că în Estul european situația e alta. Aici lucrurile sînt ceva mai simple în privința aceasta, tocmai pentru că situația e mai complexă. Aici iresponsabilitatea e mai prețioasă ca oriunde și iresponsabilii se văd mai ușor ca oricînd. În cazul politicianilor nedemocrați prin structură și educație, e dificil de pus problema responsabilității în manieră eficientă. E inutil să-i expui unui astfel de om consecințele actelor sale; pentru el conceptul responsabilității este prea abstract pentru a fi admis într-o evaluare, dacă nu cumva, mai rău, acest concept se suprapune peste accepțiunea pe care el e dispus să i-o dea. În ultimă instanță însă, acești politicieni sînt iresponsabili și pe pielea lor. Complicațiile ce se ivesc în politica de compromis a bunului simț sînt de preferat prejudiciilor iresponsabilității - dar ei nu caută soluții: le știu și le impun.

În această lume de patimi renăscute și orbire, factorii de influență a opiniei ar putea fi reglatori. Întrucîtva, ei sînt. Deși există intelectuali care, vorbind despre chestiunile grave, își fac adesea cu ochiul ori se arată obosiți și dezabuzați de subiecte ce se află în miezul existenței lor, există și alții, de o ținută morală inalterată, care nu conținesc să repete acele câteva principii etice de care n-ar trebui să ne despărțim cu nici un preț. Dar cît pot rezista câteva glasuri sau câteva zeci de glasuri într-un vacuum asurzitor și isteric? Astăzi, iresponsabilitatea e prolifică, avînd tendința de a se dispersa în toate straturile societății. Fenomenul e strict contemporan. Există de exemplu o enormă iresponsabilitate a mediilor de informare, manifestă în generalizarea kitschului publicitar, în bagatelizarea tragediilor umane, în falsificarea informației sau în plăcerea de a menține obscurantismul. Sînt forme de iresponsabilitate de a doua instanță, aparent benigne - însă pe ele se sprijină politicienii cinici.

Libertățile democratice n-au nici un înțeles dacă nu aduc în viața socială preponderența ideilor politice moderate și nu împiedică dezlanțuirile iresponsabile. Responsabilitatea pentru viitor își are rădăcinile în responsabilitatea prezentului. În post-comunism urletul victimelor se aude la fel de încet în miezul zilei precum se audea în nopțile de temniță ale comunismului. Iată un adevăr tragic și nebanuit înainte, așteptînd sancțiunea responsabilității noastre.

Iuliu Paltin

După bătălie

Ca fluturele din floare în floare
un corb pe cîmpul de bătălie
în liniște
ochi buze piele
tot ce mai e de iubit
și încetul cu încetul
pămîntul se ridică
parcă-i un nor acoperind stelele
oamenii se ascund
numai corbul se-ntoarce
uneori
din infern
cu o bucată de carne moartă
în cioc
și cu un șir de trupuri întinse
în ochii lui vii
iar bătălia continuă
în adînc
o singură clipă

Oglinda blindată

Încercarea de a scruta ceva
care încă nu există
precum moartea mea proprie
și a-i întinde o mîna de ajutor

dar mîna se izbește
de oglinda curată din față
nici un abur pe ea
îmi șuieră vîntu-n ureche

n-ai să reușești niciodată
s-o spargi
niciodată
oglinde-i eternă
oglinde-i blindată

Nicolae Prelipceanu

Strategii de

DUPĂ ce teoreticienii *Opozajului* au studiat cu finețe efectele canonizării asupra mișcării diacronice a literaturii, vreme de aproape o jumătate de veac procesul ca atare n-a mai stîrnit neliniști speculative, deși dincolo de el se camuflează strategii subtile.

Literatura este un spațiu al tensiunii și al decalajului între o serie de funcții și de scopuri reale - strîns legate de mijloacele limitative cu care se lucrează - și o altă serie de explicații, de alibiuri, pe scurt, de motivații - oferite publicului, drept răspuns la o virtuală întrebare de ce? Regizarea unei justificări este tributul suprem datorat de literatură cititorului ei, oricare ar fi el. Prin urmare, deși rațiunea ultimă a literaturii rămîne imanentă, raportul strict funcțional dintre scopuri și mijloace capătă pentru public, înfățișarea unei explicații relaționiste, prin invocarea unui etalon (model sau canon).

În anii '80, reactualizarea, în special peste ocean, a dezbaterii canonice, în condițiile cunoscute (adică prin deschiderea progresivă a interesului inițial, strict educativ al problemei către sfera socio-politicului), reactualizarea, deci, a dezbaterii a condus spre disocieri salutarii și spre introducerea unor nuanțe noi în discuție. Se vede acum mult mai bine că procesul de canonizare poate fi conceput la trei nivele esențiale de referință. Mai întîi, cel didactic, unde opțiunile și criteriile de selecție canonică se traduc într-un curriculum, nominalizînd pe autorii demni, la un moment dat, să fie obiect de studiu. La un al doilea nivel de generalitate, nu se mai pune problema selecției într-o programă, ci mai curînd aceea a locului unui text sau autor în istoria unei literaturi. În fine, la al treilea nivel, (larg cultural), opțiunile canonice din celelalte planuri primesc și o semnificație suplimentară, socio-politică. În ce mă privește, mă voi opri la cel de-al doilea palier, comparînd trei formule de canonizare, dincolo de care se deslușesc rațiuni strategico-tactice distincte. *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, de C. Călinescu, *Istoria literaturii române* a lui I. Negoitescu și *Istoria critică a literaturii române*, de N. Manolescu.

Istoria ... lui Călinescu trădează, de la început, o optică recuperatoare, canonizînd zone mărginașe ale scrisului, în scopul strategic de a compensa proiectiv absența unei tradiții solide a literaturii române. Sub presiunea acestei necesități demonstrative, istoricul literar se dedă unor manevre de perspectivă. Așa cum pune punctul pe i Mircea Martin, într-o carte fundamentală, la Călinescu sinteza proiectivă pornește de la un reper axiomatic de stabilitate - perioada „marilor autori” veritabil rezervor de standarde valorice și de etalpane formale.

În condițiile date, linearitatea cronologică e supusă unor presiuni deviate. În prima parte a istoriei - s-o numim pre-clasică - autorul nu se interesează, cum ne-am fi așteptat, de chinurile parturiente în care precedența a produs pe clasici. Ci, invers, de felul în care, presupunînd pe Eminescu, pe Creangă, pe Caragiale, pe Slavici etc. drept telos, antecesorii se constituie prin ei. Călinescu justifică literar compunerile cronicarilor, epica în versuri a lui Budai-Deleanu sau poezia Văcăreștilor, dovedindu-le existența în amalgamul sincretic al culturalului. Prin proiecție interpretantă, regimul unui întreg segment de istorie literară este trecut în plan deziderativ și i se imprimă un sens transcendent. În acest sens anume Eminescu, de pildă, își „naște” predecesorii - pe Pralca, Văcărescu, Sihleanu și ceilalți (cunoscuți din *Lepturariu*, omagiați demonstrativ în

Epigonii). În rețeta lui Călinescu, tradiția devine reductibilă la un urmaș pe care, practic, nu-l produce, dar îl presupune ca necunoscută a ecuației sale, ridicîndu-l la rangul de necesitate, de constantă, de canon.

Dacă în amonte de clasici perspectiva contra-zice cronologia, în aval de ei, Călinescu urmărește firul timpului, dinspre Eminescu, Creangă sau Caragiale, către Barbu, Sadoveanu, Arghezi sau proza citadină a veacului nostru.

Exagerînd puțin în beneficiul demonstrației, se poate spune că în sinteza călinesciană dinamica timpului istorico-literar urmează principiile calendarului creștin: structurii cronologice i se suprapune una calitativă, care o reinterpretează și o valorizează simbolic. Privită astfel, relația dintre tradiție și, respectiv, modernitate în literatura română își revelează o ambiguitate fecundă, de același tip cu raportul alunecos, de substanță hermeneutică, contractat de *Vechiul* și respectiv de *Noul Testament*, cele două părți ale Bibliei - modelul modelelor sau „Marele Cod.” Dacă privim dinspre început spre sfîrșit, dinspre trecut spre viitor, tradiția rămîne o latență și - de ce nu? - o utopie. Schimbînd perspectiva și trecînd la celălalt capăt, cum procedează Călinescu, vedem că segmentul ulterior (literatura clasică și cea modernă) se repercutează retroactiv asupra celui anterior, revelîndu-l, scoțîndu-i din latență semnificații profunde.

Într-o astfel de operație de canonizare, în mod automat nivelul uzual de lucru devine autorul, sau „figura spiritului creator”. Termenul de „figură” trebuie înțeles în sens etimologic: scriitorii literaturii române întruclipează opțiunile canonice ale lui G. Călinescu, dînd naștere unei veritabile mitologii culturale. În același spirit, autori din perioada anteclassică - cronicarii, Anton Pann, Dinica Goleșcu, Heliade Rădulescu ș.a. își revelează vocații profetice (în sensul strict biblic) și dobîndesc valoare de relație, prin ceea ce anunță simbolic.

Iată, deci, că în *Istoria ...* lui G. Călinescu procesul de canonizare păstrează, într-un sens anume, memoria originilor sale teologice. Dacă dorim o confirmare, o descoperim și la nivelul retoricii, nu doar în planul concepției. Caracterul autoritar, pe alocuri de-a dreptul dogmatic, al ierarhiei canonice întemeiate de autorul *Istoriei ...*, rimează perfect cu „dicțiunea ideilor”, emise în mod curent pe un ton misionar.

În perioada postbelică, I. Negoitescu și N. Manolescu porneș de la întreprinderea lui G. Călinescu, luîndu-și, demonstrativ, distanțe - altele - față de ea.

ISTORIA literaturii române, din care I. Negoitescu a publicat recent întîiul volum, se dedă cu aplicație unei operații ample de deconstruire. Standardele călinesciene sînt, metodic, întoarse cu susul în jos. Rolul de criteriu jucat la G. Călinescu de clasici este uzurpat, la I. Negoitescu, de modernitate și de modelele sale „sincrone” - în sensul lovinescian, semnat, al vocabulei. Călinescu miza pe cartea continuității și uza de tactica genului proxim. La Negoitescu accentul cade decis pe momente de seisme și de dislocări tectonice, apte să producă înnoiri de peisaj literar. Dinamica teleologică, din istoria lui Călinescu se păstrează, după ce în prealabil i se schimbă direcția: căci Ion Negoitescu deambulează de la trecutul, relativ recent și arbitrar instituit ca atare, spre un prezent de care îl despart abia două secole, în marș forțat, vijelios și pieptiș. Echilibrul savant întretinut de Călinescu între vechi și nou se pierde, o dată cu

valoarea de cumpănă simbolică a clasicii. La Ion Creangă, de pildă, nu statutul său de exponent (asupra căruia Călinescu insistase emfatic) reține atenția ci, dimpotrivă, înclinațiile sale excentrice. „Creangă - susține istoricul - nu este un clasic, ci un original, un outsider, potrivit pentru gusturile bizare formate prin cultură și blazate, care singure sînt în stare a-l prețui în chiar sensul voit de dinsul”. După ce criteriul călinescian este astfel invocat și demonetizat, I. Negoitescu se refugiază în spatele unui etalon elitist, descalificînd unul dintre reperele esențiale în canonizare: școala: „Faptul că românii îl învață încă de copii în școli, deși prin întreaga lui litotă el se refuză naivilor, constituie o anomalitate pedagogică, o bizarie ce se explică prin sărăcia de tradiție.”

Alinierea cu standardele formale contemporane - căci Eminescu e prețuit în raport de etalonul romantic al timpului său, Sadoveanu judecat după reperiile prozei naturaliste, iar Rebreanu în funcție de normele romanului burghez și citadin consacrat - mută accentul de la personalitatea creatoare, autorul care interesează pe Călinescu, spre opera sa, unde un anume *Zeitgeist* se exprimă într-un patent formal.

Folosesc cu intenție cuvîntul *patent*, stabilînd astfel și un sistem de referință mai mult sau mai puțin metaforic pentru întreprinderea lui I. Negoitescu. Căci în istoria sa literară, mecanismul de canonizare amintește de regulamentele unui oficiu de brevete și invenții.

Operele literaturii române sînt patentate în conformitate cu standardele internaționale în uz ale vremii, adică cu o serie de normative de structură și de tehnică fără echivoc exprimate. „Marea schimbare în literatura noastră postbelică o aduce modernismul în primul rînd în proză, căci poezia, datorită simbolismului de dinainte de război, își crease deja premisele; dar calitatea spectaculară și diferențierea excepțională a poezilor români dintre cele două războaie vor produce cu precădere impresia de noutate majoră. Proza de acum însă ( ) axată pe motive urbane și analitic intelectuală, este într-adevăr nouă, neavînd echivalente antebelice. Ea trebuie să corespundă epocii în care se impuneau Proust și Joyce, Gide și Musil. Între Delavrancea și Camil Petrescu, între Calistrat Hogaș și M. Blecher, nici o punte, nici o continuitate. Iar această proză suferă puternic influența mentalității și a sîbului criticii noastre noi, evoluată și la curent cu modelul în care se scria critică la *Nouvelle Revue Française* sau la *Commerce ...*” De aici decurg o serie de consecințe, afectînd, ca și la

Călinescu, concepția canonizării ca și retorica ei.

Noul sistem de referință în care se lucrează presupune automat o veritabilă secularizare a termenilor cu care opera Călinescu. Sfinții canonici - Eminescu, Sadoveanu, Caragiale sau Creangă - își pierd aureola și dimensiunile mitice, devenind simpli profesioniști ai literaturii.

Tacticii integratoare călinesciene îi ia locul un reduționism intransigent. Etalonate acum exclusiv în funcție de gradul în care se dovedesc bune conducătoare de noutate, opere ca *Ion de Rebreanu*, *Alexandru Lăpușeanu* de Negruzzi sau *Ciocii vechi și noi* de Filimon își pierd standardele de exemplaritate. Spectaculoasă este excluderea întregii producții (literare) anterioare anului de grație 1800. Ceva din mecanicismul triumfal al erei tehnologice - fetișizînd ideea de progres - există în retorica laicizată a acestei istorii. Într-un pasaj ca cel următor, se vede clar deosebirea între - autorii „locomotivă”, care tractează garnitura literaturii și, respectiv, autorii - „vagon”, care pur și simplu se lasă remorcați de primii: „Subminînd neoromantismul atît de în vază atunci (inițiat de Eminescu, a cărui față plutonică era încă necunoscută) și care mai trage literale secolului cel nou înapoi - simbolismul avea să ocrotească, sub aripa lui înnoitoare, și primele manifestări ale expresionismului românesc, ca un fapt neserios și deloc întîmplător, fiindcă se afla mai puțin poate sub influența directă a literaturii și artei occidentale. În complexul acesta de împletiri stilistice, Macedonski, autor al unor *Flori sacre* (1912) - atît de parnasiene încă -, domină scena artelor cu parfumurile lui de roze, decantate parcă de un Des Esseintes de la Dunăre (el frecventa cu stăruință Parisul, aspirînd de aici la o deșartă glorie mondială). Îl urmau în D. Anghel, mortificat și el de parfumele florilor de grădină, dar prieten al neoromanticilor, a căror ambianță nu-l deranja, ba dimpotrivă; un Șt. Petică, istovit - și prin cultura lui modernă formidabilă - de miasele «decadente»; precum și fanfaronul simbolist Minulescu, a cărui idee de a compune «romante» - chiar și «pentru mai tîrziu» - dezvăluie inerți neoromantice...”

După cum se vede, G. Călinescu și Ion Negoitescu sînt animați de ambiții comparabile ca intensitate, dar diferite ca orientare. *Istoria* primului urmărește să acopere, prin orice mijloace, petele albe de pe harta literaturii române, în ale cărei state de funcțiuni nu se îngăduie locuri vacante. Procesul de canonizare devine, în acest context, o pîrghie a stabilirii identității literaturii române, prin selectarea autorilor reprezentativi. Dacă G. Călinescu identifică, Ion Negoitescu omologhează,

lectură

în raport de norme universale independente de spațiul național, și se interesează în mod firesc de operele ilustrative pentru spiritul unui timp anumit.

Cu toate acestea, cele două *Istorii* au numeroase puncte comune, care, cum vom vedea, le opun în tandem *Istoriei critice* ... a lui N. Manolescu. Situații mai mult complementare decât polar, autorii lor rămân în același sistem de referință, *absolutizant*, având drept orizonturi antitetice sacrul și profanul. Fiindcă atât G. Călinescu - în postura de suveran pontif, care emite edicte canonice - cât și Ion Negoitescu - în postura de instanță imputernicită să elibereze patente literare - adoptă aceeași atitudine *demonstrativă* și același ton apodictic, proprii tipului de canonizare care astăzi se numește autoritar sau *tare* (*Forțe*, opus lui *debole*, în terminologia lui Gianni Vattimo). Mai mult, în ambele cazuri, canonizarea literară are un rol instrumental *emfatic*.

IN ISTORIA critică a literaturii române semnată de N. Manolescu intranșigenta canonizantă se relaxează vizibil. Dacă îl surprindem pe Călinescu în rolul de *misionar*, iar pe Negoitescu în cel de *tehnocrat* al canonizării, N. Manolescu optează mai degrabă pentru *avocatura* canonică. Ceea ce vrea să spună că istoricul literaturii își etalează la vedere și își supune dezbaterii presupuzițiile, normele, probele și, mai cu seamă, intră în dialog cu alții, conștient că rețeta sa e una printre mai multe posibile. (În terminologia menționată mai sus, avem de-a face cu paradigme canonice *slabe*).

În mod curent, procesul de canonizare suportă presiuni venind din două direcții. Pe de o parte, *vocația canonică a textului* (deschiderea lui spre sensuri multiple și capacitatea sa de a susține semnificații eterogene, provenind din cîmpuri diferite de valori - etic, estetic, religios, politic etc.) pe de altă, *factorii exteriori* care se proiectează asupra textului (opțiunile convergente ale publicului, preferințele recurente și stabile ale cititorilor specializați sau nu). Schimbarea principală de optică operată de N. Manolescu este accentul pus pe relele de legătură între cele două sfere, între ce e *dat* și ce ține de *disponibilitățile receptoare*.

Aici trebuie neapărat deschisă o paranteză, privind contextul metodologic în care N. Manolescu pune problema canonizării. Fiindcă, împotriva cronologiei, istoriile lui G. Călinescu și I. Negoitescu, de o parte, și cea a lui N. Manolescu, de altă, aparțin unor vîrste metodologice (sau dacă vrem, critice) distincte. Mai precis, în istoria literară românească perioada post-călinesciană a fost marcată de o serie de cercetări cu *funcție propedeutică*, anunțînd o schimbare de optică în procesul canonizării. Studii de pionierat, semnate de Paul Cornea, Mihai Zamfir, Dan Horia Mazilu, Eugen Negrici, Florin Manolescu, Ioana Em. Petrescu, au insistat asupra prefabricatelor formale generate de consens - modele de gen, idiomuri stilistice, conglomerate imagistice, tipare sintactice, tipuri de discurs ș.a.m.d. - tot atîtea realități integrate, pre-condiționînd opțiunea individuală și revelînd solidaritatea între detaliul literar și logosul unei întregi culturi. Asemenea formații supraindividuale au întotdeauna doi versanți - unul țînd de creație și altul de receptare - și sînt, prin aceasta, un factor mediator însemnat, modelînd așteptările canonice.

Prin urmare, *Istoria critică* a lui N. Manolescu devine posibilă, într-un moment în care se limpezesc chestiuni esențiale, țînd de

orizonturile generice ale expresiei în limba română.

De altfel, așa cum o înțelege și o practică autorul *Istoriei critice*..., canonizarea literaturii române este dirijată de un raport particular între *genetic* și *generic*. Obiectul istoriei este scrisul în românește și produsele lui textuale. Un criteriu exclusiv, restrîngînd fatalmente teritoriul asupra căruia se va exercita proiecția generică. Accentul, pus de Călinescu asupra autorilor și de Negoitescu asupra *operei*, se mută. Unitatea minimală cu care se lucrează aici sînt, în ultimă instanță, formele literare produse de norme de gen, conform unor convenții general acceptate pe perioade relativ lungi de timp, în instituția literaturii. Spun „relativ lungi”, fiindcă aici intervin duratele intermediare (identificate de autor după modelul de la *Annales*) mai rapide decît cele aproape imperceptibile ale ofilirii textelor, dar mai lente decît cele strict exterioare literaturii.

Nu pot urca aici, pas cu pas, treptele piramidei generice pe care o escaladează sistematic N. Manolescu în sinteza sa, mulțumindu-mă să punctez, cu titlul de exemplu, doar cîteva dintre ele.

În scrisul nostru vechi, spre exemplu, printre polaritățile generice modelante se pot cita: *tiparele scrisului* în raport cu *oralitatea*; convențiile *cărturărești* față de cele *populare*; *stilul sacru* diferențiat de cel *profan*. În perimetrul prozei, se urmărește și coagularea *in nuce* a unor genuri - oratoria, istoriografia, compunerile fictive și cele savante.

Un plafon independent de altitudine canonică sînt *genurile* - teren ideal de studiu al importului de modele și al adaptării lor la exigentele pieței producătoare și receptoare. Vezi, de pildă, circumstanțele acimizării la noi a modelului trubaduresc de poezie. Sau, geneza romanului. N. Manolescu urmărește, de pildă, productivitatea a două tipare epice opuse. Unul de tip *pașoptist* - preponderent memorialistic, echipat cu spirit critic, localist și rural, dar fără mare audiență la public. Altul, *postpașoptist*, popular ca factură, cosmopolit, naiv, într-o măsură chiar *kitsch*, mizînd decis pe fabulație. Acesta din urmă, cu paradigma în romanul popular european de alură balziciană, e urmărit, printr-un *flash* prospectiv, pînă la Cristian Teodorescu, trecînd prin Cezar Petrescu, Mateiu Caragiale, Călinescu, Eliade sau Mircea Ciobanu. (Metisajul celor două rețete e ilustrat exemplar de *Ciocoi vechi și noi* unde o formulă se altoiește cu succes pe trunchiul celeilalte, dînd un hibrid viabil).

Un alt sistem de rele sînt *tipurile constituite de discurs* - de pildă cel numit „*persona*”, important și fiindcă, am văzut, contribuie la alegerea apelor formale ale romanului. Analiza memorialelor, a epistolarelor, a jurnalelor sau confesiunilor semnate de Bălcescu, Odobescu, Sion sau Rosetti, au drept consecință o serie de *declasări și recanonizări*, afectînd adesea texte de interes didactic tradițional. La Odobescu, reasezarea ierarhiei textelor se face în favoarea monumentalului său epistolar. Față de discursul istoriografic al lui Bălcescu - convențional, mesianic, deci previzibil - capătă preeminență cel intimist.

Pe o altă treaptă se pune problema romantismului - un curent. Nu stărui, nedorînd să mă implic în contenciosul problemei. Prefer să observ că, dincolo de aceste nivele ale normării trans-individuale, se deschide o fereastră a universalilor canonice literare spre codurile altor arte. Iată un pasaj, subliniînd ritmurile temporale diferite, în care evoluează elocvența noastră

religioasă, comparativ cu codurile muzicii, arhitecturii și artelor plastice brâncovenești: „Între zidurile baroce ale arhitecturii brâncovenești, se puteau vedea icoane, se putea auzi o muzică și se puteau asculta predici care aparțineau altor epoci mai vechi, înaintînd mai lent în timp, conform propriilor istorii. Oratoria de amvon a lui Antim este o Cenușăreasă, oprită a merge la balul european, la care arhitectura brâncovenească se simțea la largul ei.”

De la plafoane variabile de altitudine, N. Manolescu urmărește geneza unor convenții producătoare ca și receptoare. În perioada de care se ocupă acest prim volum, frontiera dintre poezie și proză străbate defileul modurilor standardizate ale expresiei, peexistînd un alt criteriu al poeticului. În acest sistem de repere, epica în versuri a lui Budai-Deleanu se simte inconfortabil, contrariînd așteptările canonice ale publicului contemporan și adresîndu-se unui cititor viitor. O serie de variabile socio-economico-culturale intervin în cristalizarea matritelor expresiei în proză și în versuri. E baza pe care se construiește, în carte, paralela contrastivă între cronicile moldovenești și muntenești; sau între cele două ramificații (boierească și, respectiv, țîrgoveată) ale liricii preromantice ș.a.m.d.

În consecință, tehnica lecturii va fi cu totul alta decît cea a lui G. Călinescu sau I. Negoitescu. Dacă acolo aveam evoluții care coboară sau urcă pe firul cronologiei, aici aționează mai curînd tactica de tip bogesian, a anacronismului deliberat. Mai exact, naveta între Argezi, Barbu, suprarealiști și texte medievale; între Camil Petrescu, Eliade și Sion; între Nabokov și Hasdeu; între proza optzecistă și postpașoptiști, *Țiganiada* își găsește, astfel, sistemul propice de lectură, în măsura în care, conform uneia dintre cele mai scilpitoare interpretări de text din *Istorie*..., autoreferirea și intertextualitatea își află în poem forme tematizate.

În sfera *valorică*, efectele acestei strategii canonice sînt palpabile. Textele scrise în alte limbi decît cea română se elimină cu totul. Dar, mai ales, se reasează ierarhic textele unui autor. Am pomenit de Odobescu și Bălcescu. Se demonetizează și *O samă de cuvinte* în raport cu *Cronica* lui Neculce; nuvela *Alexandru Lăpușeanu* în beneficiul unor alte proze, slab cotate anterior etc.

Acest sistem de lectură îl *situează* evident pe N. Manolescu în interiorul unei vîrste particulare a istoriei literare românești - în timp ce Călinescu sau I. Negoitescu au mai degrabă așerul de a emite verdicte *în absolut*. În aceeași direcție merge și opțiunea autorului *Istoriei* de a dialoga cu bibliografia critică anterioară.

Cuvîntul *dialog* devine aici esențial, exprimînd exact natura tranzacțională a operațiunilor de canonizare din *Istoria critică*... Calificativul de „*critică*” aplicat sintezei istorice a lui N. Manolescu asta înseamnă, de fapt: căci menirea esențială a criticii e tocmai *justificarea* literaturii față de publicul ei. Dincolo de toate nuanțele posibile, a canoniza înseamnă în ultimă instanță a face acceptabil pentru un public anume. De unde deducția simplă că avem de a face cu un *proces de legitimare*. (Și aș adăuga și că, în pledoaria avocătească, la bară, a autorului *Istoriei critice*... el își află o retorică adecvată).

Literatura este unul dintre domeniile de excelență ale legitimării. (legitimismului?) De ce? Poate și fiindcă semnul literar este, prin natura sa, arbitrar.

Monica Spiridon

In memoriam

Lucia Demetrius

A încetat din viață Lucia Demetrius (1910-1992). Scriitoarea a debutat cu proză, în anii '30, fără ca vreodată cota ei literară să fie foarte ridicată. La aceasta a contribuit și G. Călinescu, în *Istoria* căruia romanele scriitoarei (*Tinerețe*, *Marea fugă*) sînt literalmente masacrate. E vorba de romane de dragoste, scrise în manieră „feminină”, vapoaze și lirice, influențate de Hortensia Papadat-Bengescu (boală, sanatoriu, introspecție, confesiune, sexualitate maladivă, incest). E de mirare că n-au fost republicate, ca atîtea altele, după decembrie 1989, și nu numai decît pentru valoarea lor (contestabilă), cît mai ales pentru subiectele lor extrem de atractive pentru publicul larg.

După 1944, Lucia Demetrius a abandonat proza erotică în favoarea dramaturgiei sociale. Absolventă a Conservatorului de Artă Dramatică (1931) și cu o scurtă carieră actricească, în compania „13+1” a lui G. M. Zamfirescu (1932), Lucia Demetrius a fost preocupată de teatru și ca temă și ca gen. Nuvela *Premiera* din 1952 - cu care scriitoarea debutează în literatura realist-socialistă - tratează un subiect din lumea teatrului: eroina e o regizoare și o actriță care se consacră activismului cultural. Ca și Horia Lovinescu, Lucia Demetrius e preocupată în anii '50 de soarta micii burghezii românești, în care nu vede însă o victimă a comunismului, ci o clasă care se degradează prin incapacitatea de a înțelege brava lume nouă. Majoritatea titlurilor cunoscute din opera Luciei Demetrius din anii '50-'60 aparțin dramaturgiei. *Trei generații* și *Arborele genealogic* sînt piesele cele mai jucate. În 1964, autoarea își strînge piesele într-un volum de *Teatru*. Piese sînt teziste, retrospective, sociale și psihologice. Cota dramaturgului Lucia Demetrius e ceva mai ridicată decît aceea a romancierii de dinainte de război (uitată cu desăvîrșire în anii comunismului, niciodată reeditată), fără însă a determina omologarea ei definitivă de către critică și de către școală. O vreme jucate, traduse, piesele ei cunosc după 1970 soarta romanilor de tinerețe: uitarea. Scriitoarea nu mai e prezentă decît sporadic după 1970 în viața literară. Moartea ei, astăzi, oferă, vaș, unul din foarte rarele prilejuri din ultimele două decenii de a vorbi despre aceea care a fost Lucia Demetrius.

Tudor Rotaru

Daniel BĂNULESCU

Fotografie de Ion Cucu

Ai cîntat frumos dar nu ți-ai schimbat viața

Toți au rîs și-au plecat
De parcă viața noastră mică a fost așezată aici
pentru rîs

Unii cu mutrele lor prelungi și dințoase
Alții doar cu scrîboasele lor mutre prelungi și
dințoase

Au rîs au lăcnit și-au plecat

Noi stăteam și dădeam sîngele afară din noi
Noi stăteam prăvăliți deasupra noastră ca
deasupra unor covorașe zburătoare
Prăvăliți duși întinși și uscați ca o hîrtie de muște
Ca o trambulină din care nu mai înțelegi nimic
O muncești o agiți treci cu pumnul prin ea
Și nimic
Și deodată tot de acolo se înalță cîntecul acela
stupid

Cu păstorul mititel și dement și cu mielul cel trist
ce cînta cum că el a făcut reumatism - tra-la-la
Și în nici un caz să nu mai treceți zilele acestea
pe la el pe acasă

Ai cîntat frumos dar nu ți-ai schimbat viața
Ai plîns te-ai zbatut ai săltat și-ai cîntat frumos
cîntărețule

Dar nu ți-ai schimbat viața
Te-ai strîns încordat și tîrîi pînă la toaletă și-ai
vomat
În aplauzele miilor de spectatori care-ți mîngîiau
falca
Și nimic

Frumos ai mai cîntat isteți ne-am mai simțit
Mai ales cînd nebunia îți apucase capul între
mîini ți-l strîngea și începuse să te lingă pe buze
Era un lucru cum nu mai văzusem de mult
Să rămîi în picioare să pari foarte calm și să spui:
"mamă cît de silă îmi e"

Ne-am întors acasă am mîncat și-am rîgîit
Bănuind că nici măcar tu nu ți-ai schimbat viața

"Dușman al poporului" - amant al patriei!

Am tălat și eu la stuful tandreței tale
Și eu am fost la Canal și mie moartea mi se cățărăse
pe pîntec
Și-mi șoptea că-s frumos și petic și încerca să-mi
desfacă picioarele

Am izbit-o cu țeasta de-un bolovan
M-am aplecat asupra ei și am morfolit-o și eu
M-am tîrîi pe marginea unui șanț mi-am spălat
hainele și m-am întors
Mi-am notat și eu numărul în agenda ei de telefon

În pădurea din apropiere unde așteptau gardienii
care așteptau în pădurea din apropiere
Peste rîu unde așteptau gardienii care așteptau
peste rîu
Printre ceruri și flori unde gardienii care așteptau
printre ceruri și flori așteptau
Am tălat și eu la stuful tandreței tale și eu am fost la
Canal

Mi s-a asigurat și mie o viață aventuroasă și suplă
Cu care mă izbeau peste bot
În clipele-n care aflînd că-s frumos și petic
Uitam că sînt harnic

Am dat gîndaclor mei cu pastă ta de dinți
Mi-am însușit hachițele tale glumele tale dungile
tale

Iar seara retrăgîndu-mă eu într-un colț și ascultînd
sporovăilele și sforăitul celor din jur
Mă bucuram că Dumnezeu și-a lăsat deschis
aparatul lui de radlo în preajma mea

Te-am lubit din picioare patrie pe cînd spăgeam
lemn
Te-am lubit puțin aplecat pe cînd stîlviuam cărămizii
Pentru cotețele din care urma să latru doar pentru
tine

Te-am lubit din genunchi și te-am lubit culcat
Răsucindu-mă zvicnind zvîrlind la o parte
cuverturile și tîrîndu-te prin cinematografele din
cartier

Mîngîindu-te pînă cînd carnea ta înnebunită își
rodea brețeluțele
Intestinele leșeau în lumina ecranului să danseze
Iar gemetele tale îmi coseau cu scoci cîte o armă pe
spate

Am fost și-n Botsuana și nu se murea așa bine
La Paris - M-am fișit prin Paris -
Și pîntecul cu care mă fișeam s-a burzului și-a fugit
Am făcut turul diferitelor țări și la fiecare
zdruncinătura

Moartea îmi așeza degetul ei de sculptat pe gît și pe
țafă

Dar șalele mele vor să-ți spună ceva șalele mele
doreșc să povestească ceva coapselor tale
Cum să ies fără tine pe Calea Victoriei cum să
traiesc fără să te lau în balon
Înălțîndu-ne deasupra mezelărilor din care trăim
sfaturilor și băltoacelor

Din care ne curg laptele și mierea petelor de
grăsime
Din supă și curtea penitențierelor cartii de
rugăciune din care-ți șoptesc

În timp ce tu așezi sex pe toate lucrurile care mă
înconjoară
Cînd nu vîi tu sînt defectat sînt învins nu mă am pe
nimeni de împușcat

Nimeni nu-și mai arată tîrtăcuța cu gîtul ei bun de
sucit sub ferestrele mele
Viața mea e sîrșită clorapil mei destrămați țigara
mea sare direct către tine

Și te roagă să-mi aduci o cafea iar tu nu-mi aduci o
cafea
Te dezbraci sub un blues surmenant îți scoți bluza
Faci o grămadă imensă din haine te cațeri aiunece
dansezi și asuzi

Să ajungi odată cu mine la gîndurile mele cele mai
înalte

Acolo unde n-ai să ajungi niciodată
Acolo unde doar plictiseala regretul tandreței sau
țurta pot să ajungă

Unde mierla nu cîntă și nici vîntul nu bate
Acolo sînt eu înfașurat în hîrtie de zjar
Tușesc singerez zimbesc vorbesc fără șir
Tu ești în norul de muște care bizîie în jurul falcilor
mele

Sînt cel mai furios din orașul acesta

Cînd eram copil tuturor le păream mai curat și
mai bun
Doar pentru faptul că văzîndu-mă mic
Credeau că stau în genunchi și că am să mă rog
pentru ei

Dar nu mă rugam
Și zile întregi rămîneam nemișcat numai pentru a
înebbuni un perete

Mă treceau prin ascuțișul încăperilor lor
Îmi împingeau pînă sub tîmplă felurite rude
bolnave și prieteni

Și-mi strigau: "Doamne noi știm că Tu te rogi
pentru noi

Izbăvește"

Și eu nu izbăveam mai nimic
Dar pe strada mea au existat unii ce au preferat
să rămîna slabi nebuni și pitici

Din dragoste pentru părinții lor
Pentru ca părinții lor să aibă alături

Pe cineva
Ce li se va părea că se roagă mereu pentru ei

Amețeam și eu de cît sînge - tot mai mult și mai
mult - mi-era dat să-mi simt în mișcare
Creșteam mă-mbibam și gîndeam că un litru de
sînge

N-o să încapă nicîcînd într-o sticlă de lapte
Atît timp cît n-o să vrea el
Atît timp cît nu va vrea el cît nu va fi mort și
atîrînd ca o țîță de vacă

Și sîngele meu nu atîrna ca o țîță de vacă
Creșteam pe-ndelete și am priceput că au de-a
face cu un exemplar sănătos

Erau cărți ce nu le-aș fi împrumutat nimănui
Erau dame ce nu aș fi îngaduit să-mi fie atinse de
nimeni

Și le iubeam în așa fel
Încît nimeni apoi să nu mai aibă cum să se atingă
de ele

Și nu le atingeau
Și după cum nimănui ce aleargă-un tramvai nu i-a
sosit încă timpul să-i și pună mîna pe bară
Nici mie nu mi-a sosit timpul să mă așezze cineva
în genunchi

Beau sînt furios mă ciobesc
Și sînt clipe în care îmi dau seama
Că numai pentru Dumnezeu aș putea să mă rog

Geam

Ei stăteau pe marginea unei girle și aruncau cu
pietre acolo

Și spuneau: "Noi stăm pe marginea unei girle
Și aruncăm cu pietre acolo
Fiindcă ne plictisim

Și fiindcă tocmai am prins niște pietre
Care nu ne bucură cu nimic"

În jur erau două cîmpuri
Unul cu mazăre mărunță și clară
Prin care s-ar fi putut vedea venind cineva
Și altul cu ziare -
Cotoare rupturi și bucăți răsucite de ziare

"Închide geamul!" - spuse îngerul -
"Și întindeți apele!"

Și îi omorîră chiar acolo pe ape
Ca pe niște muște pe-un geam

de Petru Creția

Ciclul PETRINO

URMĂTOARELE patru sonete îl au în comun pe destinatar, poetul Dimitrie Petrino. Se zice îndeobște că ele sînt legate de un conflict, în ale cărui detalii nu e locul să intrăm aici (decît pentru a spune că nu toată dreptatea era de partea lui Eminescu). Dar conflictul are loc la sfîrșitul anului 1876, iar ultimul din seria aceasta de sonete este din 1878. Asemenea diabolică perseverare (cei doi nu mai aveau nimic de a face unul cu altul) nu se poate înțelege decît ori prin dănuirea excesivă a unui sentiment omenesc, ori printr-o stăruință meșteșugărească de a nu lăsa nedusă la capăt materia unui sonet. Că Eminescu avea urile trainice nu se poate îndoii nimeni, publicistica stă măturte pînă la sașietate. Dar în acest caz anume a doua ipoteză e mai plauzibilă. Așa făcea Eminescu și în iubire, prelucra materia prilejuită de o trăire mult dincolo de prilejul ei, de dragul de a scrie tot mai purificate poezii. Și, pe de altă parte, necrologul pe care i-l scrie Eminescu lui Petrino este extrem de prob și de decent, iar asta se întîmpla tocmai în 1878, pe la începutul lui mai. Într-un anume sens atît de tributar biografiei, într-alt anume sens nu fi era deloc, lucrînd în lumea lui dincolo de prilejuri.

Rămîne de văzut cum îl nimicește, în versuri, pe Petrino, poet de altminteri mediocru (Călinescu e mai radical: „Dacă Dimitrie Petrino n-ar fi avut o purtare incalificabilă față de Eminescu, azi nu s-ar pomeni de el. Omul era antipatic și n-avea nici un talent”, iar mai departe se referă la el ca la „veninosul scăpătat”).

Sonetele, ireductibile unul la altul ca simple variante, își concentrează întîi batjocura asupra ascendenței victimei. Ideea fiind că Petrino, devenit mai tîrziu, prin alianță, un fel de baron, era de fapt de foarte joasă extracție, trăgîndu-se dintr-un bunic care slujise la curte fanariotului Moruzi, după hazardul rimelor, ca *samsar*, ca *trăistar*, ca *paznic de hambar* (*Moruzi Bey fiind în bune toane*) care apoi, dintr-un capriciu al stăpînului, fusese *boierit*, și anume în locul măgarului (versiune inferioară a calului căruia Caligula îi conferise rang consular). Poetul, supărat de acest venetic cu pretenții, îl imbie să se interneze la Galata, care era, cum știm, un ospiciu. Hiperbola este aceea că adevăratele rude ale neînsemnatului poet acolo erau de găsit. *Mă-ntreb în sine-mi unde este slava* e scrisă cu o mînă mai ușoară și cu un condei mai subtil și mai eufonic. Prima strofă este desăvîrșită, simulînd nostalgie pentru vremuri mai bine rînduite: *Unde este slava? / S-au dus cu totul*

vechile învățuri? și apoi înfățișînd, brusc, (*Deodată*), un neam bicisnic așezat în *jățuri*. Strămoșului i se acordă un nume, *Petcu*, hagi, și o obîrșie, din Udrinaglava (care de bună seamă înseamnă ceva pentru un știutor de limbi slave). Acum este arătat ca grăjdar, dar și însărcinat cu slujirea dulcețurilor: *Cu multă fală prezentîndu-și tava* (vers excelent), misiune potrivită cuiva care, mai demult, *vindea rahat cu apă rece* într-un indeterminabil Levant. Ni se furnizează: acum (nu mai mult) de cincizeci de ani, ceea ce dă măsura unei ascensiuni destul de grabnice. Apoi, într-al treilea sonet și dat fiind că Petrino, la un moment dat, iscălea, ca poet, Dimitrie P. Armis, unde *armis* poate fi socotit un dativ ori un ablativ de la *arma*, *armorum* „arme”, poetului îi vine ideea că unui asemenea nume i se cuvine un blazon și simulează o lungă strădanie (*de-o săptămînă*) de a i-l găsi pe cel mai convenit, unul care *Să amintească vremea cea bătrînă*, adică vechimea, recentă, a nobleței lui Petrino. Și îl compune din elemente vegetale, praz, măsline, migdale, lucruri care se vînd pe teighelele levantine: *Un mitic semn al descendenței tale*. Iar titlul, autograf, al sonetului și al baronului, *Le Baron de Trois-Étoiles*, este convertit într-unul balcanic alimentar: *Baron de Trei Sarmale*, nu fără o ușoară eroare de gust, firește estetic. Iar Dumitru devine grecescul Demetrios. Întreg sonetul afectează stilul nobil și solemn, Armis s-a născut cu *spada-n mînă*, *al meu erou*, *Inspiră-mi, Clio, a istoriei zîină* (deci nu Calliope, nu Erato, nu Euterpe sau fie și Melpomene, muze literare, ci Clio, fiind vorba de un personaj de nobilă spiță istorică). Dintre acestea, al patrulea sonet din ciclu, *Petri-nota*, singurul editat pînă acum cu statut autonom, aduce lucrurile mai în vremea noastră, vorbind de un Petrino ruinat care își găsește adăpost în Bucovina, se dă drept martir (ceea ce a și făcut) și vine să versifice pe meleagurile noastre. În versuri lungi, de o sută de măsuri (*centipede*). Dar nouă nu ne scapă impostura unei paiate venetice (*Armeano-grec - Făclie nu-i nemțescul tău opaiș*, o exuberantă, chiar dacă nu foarte adecvată sau coerentă xenofobie) și, de nu tace, *te regalăm* (flagrant franțuzism), *cum știm* (adică fără menajamente), cu bețe. Citite ca un joc (așa cum nu chiar sînt) versurile au un farmec, făcut din strunirea limbii, din rigoarea formei, din inventivitate și din maliție.

Moruzi-Bey
fiind în bune toane

Moruzi-Bey fiind în bune toane
La curtea sa el își chemă samsarul
Și-n loc de-a pune-n rang, cum vru,
măgarul,
Ți-au boierit bunicul tău, Baroane.

Arhontolog devine trăistarul
Și neamul lui, purtat pe la icoane,
Uită de mult c-odată, cu plocoane,
El la Moruzi străjuia hambarul.

Din țara ta gonit de lungi mizerii,
Tu, venetic, crezut-ai în părere-ți
C-un titlu fals pe noi c-o să ne
sperii...

Mai bine-un pat /tu/ la Galata cere-ți,
Vei găsi rude, acolo ți-s verii
Ș-acela-i locul care tu îl meriți.

Mă-ntreb în sine
unde este slava

Mă-ntreb în sine-mi: unde este
slava?
S-au dus cu totul vechile învățuri?
Deodată văd naintea mea pe jațuri
Neamul lui Petcu ot Udrinaglava.

Astfel în cronici pururea dura-va
Cum caili lui Moruz ținea de hățuri
Sau cum prin sală aducea dulcețuri,
Cu multă fală prezentîndu-și tava.

Astfel un veac de altul se înnoadă,
De-acum și pûruri însă nu va trece
Din Hagi Petcu strălucită roadă.

Întîi vindea rahat cu apă rece,
Apoi cu Vodă el a mers - în coadă...
De-atunci trecură ani - de cinci ori
zece.

Le Baron,
de Trois-Étoiles

Vestite Armis! faci în lume larmă,
Căci Armis ești născut, cu
spada-n mînă.
L-al tău blazon gîndesc de-o
săptămînă,
Ca să-l compun gîndirea mi se
farmă.

Inspiră-mi, Clio, a istoriei zîină,
Un semn mareț, ce orice umbră
darmă,
De-al meu erou să fie demnă
armă,
Să amintească vremea cea
bătrînă.

În mijloc de blazon un praz să
punem,
Jur împrejur măsline și migdale
Ca pe-o teighea frumos să le
dispunem,

Un mitic semn al descendenței
tale.
Și ce-nsemnează nu trebui s-o
spunem:
Demetrios, Baron de Trei
Sarmale.

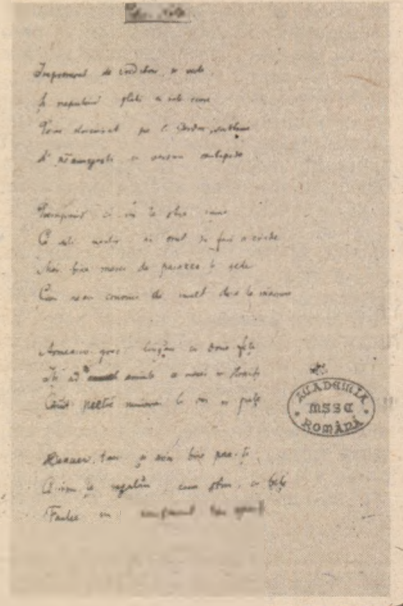
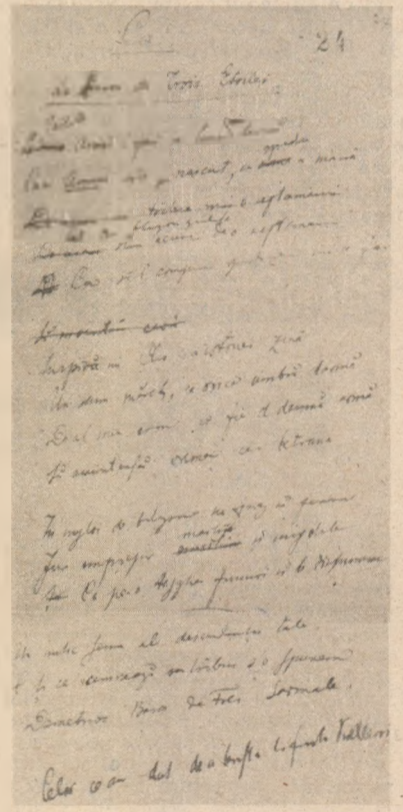
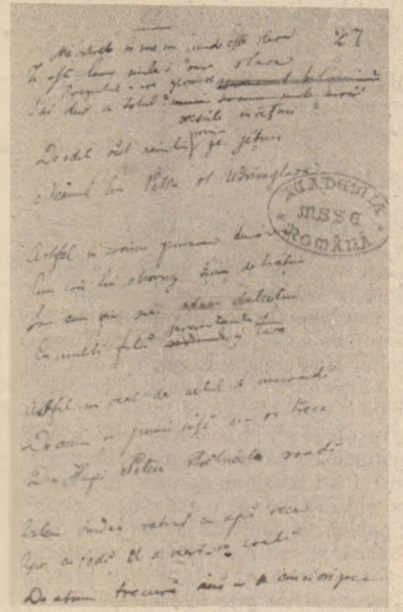
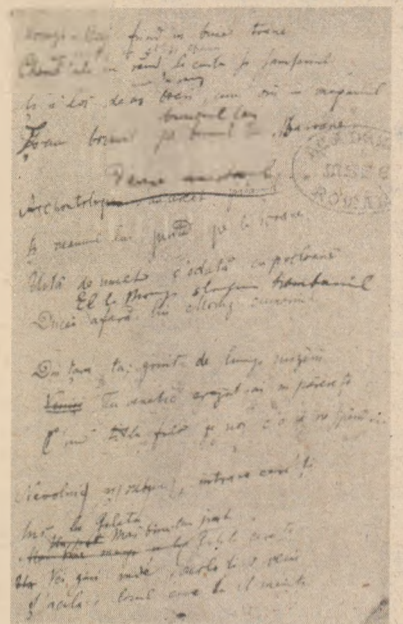
Petri - Nota

Împresurat de creditori se vede
Și neputînd plăti cu rele rime,
Te-ai strecurat pe la Cordon,
sublime,
Să ne-asurzești cu versuri
centipede.

Presupui că nu te știe nime,
Că ești martir ai vrut să faci a
crede;
Mai bine masca de paiazzo-ți
șede,
Căci ne-am convins de mult de-a
ta marime.

Armeano-grec, lingău cu două
fețe,
Îți adă-aminte ce aveai în straiți
Cînd pietre numărai la voi în
piețe.

De-aceea taci - și încă bine pae-ți
Ca nu te regalăm, cum știm, cu
bețe,
Făclie nu-i nemțescul tău opaeț

Fotografie de Ion Cucu

Dumitru ŢEPENEAG

Un român la Paris (XXI)

— fragmente de jurnal —

6 iulie 1971

Flammarion a acceptat volumul care va fi stilizat în cadrul editurii. Miine semnez contractul.

7 iulie 1971

Telegramă de la Dimov: soseşte sîmbătă la Le Bourget.

Imi pare bine că s-a aranjat cu cartea înainte de venirea lui: acum, oricum, mă simt mai bine dispus, mai disponibil. Am învins şi de astă-dată! - vorba lui Turcea. Orgoliul fiind satisfăcut, pot privi cu mai multă înţelegere în jurul meu. Şi în relaţia cu Dimov e nevoie din ce în ce mai mult de înţelegere, ba chiar de unele compromisuri de ambele părţi. Pe urmă, faptul că am reuşit eu sper să-i încurajeze şi pe alţii. Pentru că n-am reuşit oricum. Am publicat ce-am vrut eu, nu ce se cere. Şi trebuie să recunosc că am o satisfacţie că vor apărea aici la Paris bieteile schiţoase scrise prin 59-60, cînd nici cu gîndul nu gîndeam că voi fi vreodată publicat; nici măcar în România! (De pildă, *Frig*, *Specialistul*, *Gurru*, *Un tirguşor*.)

Ultima scrisoare a lui Paul Miron m-a cam enervat. Am impresia că a uitat că e vorba să facem o revistă Est-Vest, o revistă internaţională. Propune titlul "Revista română de cultură" sau "Emineacu". Vrea să scoată încă o revistă

de exil? Cu ajutorul românilor din ţară? O revistă "colaboraţionistă"? Adică una care să fie scrisă în așa fel încît să pătrundă şi în România. Sper că nu mă crede atît de timpit încît să-i fac jocul ăsta şi neonest şi ineficace. Sau poate că mă înşel şi e de bună credinţă, nu s-a gîndit la asta cînd a propus titlul. (...) Să vedem ce-mi răspunde la scrisoarea în care am pus toate punctele pe i, vorbindu-i foarte deschis şi despre poziţia lui gubredă în cadrul exilului şi despre multe altele, riscînd ca întotdeauna de-a spune lucrurilor pe nume. (...)

18 iulie 1971

Ceauşescu face "revoluţie culturală"! Jale mare printre intelectuali, la Bucureşti. Cei mai mulţi (şi mai bunii) scriitori pînă acum rezistă, nu-şi dau adeviziunea la întorsătura de 180° pe care nimeni n-o poate explica satisfăcător. Am emis toate ipotezele posibile. Lui Dimov i-au dat totuşi drumul, iar Virgil Tănase a anunţat la UNESCO că va veni.

Altă surpriză: reacţia neaşteptată a lui Breban care se află la Paris şi nu mai vrea să se întorcă în ţară. Cazul Breban e mult mai complicat pentru ca să-l analizez acum. Miine mergem împreună la Ierunca şi la Monica.

Pe de altă parte, Pintilie s-a întors în ţară fără nici o ezitare. Dimovii vor să facă acelaşi lucru, în septembrie. Goma îmi transmite prin Dimov că a fost silit să ceară editurii Suhrkamp să amine publicarea romanului pînă cînd va fi publicat în România; a făcut-o de frică şi pentru a cîştiga timp, așa că mă roagă să mă duc să le spun editorilor să nu ţină seama de scrisoarea pe care o vor primi. Idiot! Ce-o fi în capul lui? Ce-şi închipuie că sînt eu pe-aici? Sper totuşi că Unseld (directorul Suhrkampului) nu va accepta să piardă zecile de mii de mărci pe care

le-a băgat în această afacere şi-i va da drumul cărţii în septembrie. (...)

Ivănceanu, probabil speriat de ce se întîmplă în ţară, a promis să se alătore şi el propagandei pentru Goma. Aşa îmi scrie Peyfuss. Nu ştie desigur de scrisoarea trimisă de Goma: ar exulta! Grav este că Goma nu cere editorului doar să amine publicarea, dar şi să elimine unele pasaje mai dure: probabil episodul de la moartea lui Stalin, cel cu marele Inchizitor, frazele în legătură cu necesitatea unui nou tribunal Nüremberg pentru crimele comise de regimul comunist, etc. Ce va mai rămîne atunci din roman? Dacă te-apuci să faci pe martirul, mergi pînă la capăt! El s-a oprit la trei sferturi din drum şi riscă să strice totul.

10 august 1971

Acum, după ce n-am mai scris de atîta vreme în jurnal, mă întreb dacă mai merită osteneala de a-l continua.

Am vorbit cu Mona la telefon: calmă, vine în septembrie, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Preda încă tot nu m-a dat afară, mi-a prelungit concediul pînă în octombrie; o să-mi apară cartea în librării (!) - Cine ţi-a spus? - Geta. Fără alte comentarii

Aştept vizita unui anume Marghescu care vine din partea lui Virgil Tănase şi Marcel Petrişor.

(Jurnalul ăsta poate fi folosit ca material pentru redactarea unui alt jurnal ori a unei biografii sau poate a unei cărţi despre Paris, despre sederea mea aici. Vreau să spun că trebuie rescris, adăugit, periat etc.)

Aseară am fost invitat la Mira Baciu care stă la Jacques Borel. Cu ocazia asta l-am văzut şi pe Şora (mai erau Marie-France şi Nely Komorovski) cu care am discutat bineînţeles despre situaţia din România: e foarte pesimist. După părerea

lui, Ceauşescu acţionează sincer, din fanatism de tip chinezesc. (Nu sînt de acord.)

Şi-acum despre Breban.

Am fost cu el "la mare", pe coasta Atlanticului. Era foarte agitat şi nervos, toată ziua se certa cu nevastă-sa. E nehotărît. Pînă la urmă probabil că-şi va prelungi şederea în Occident, va pleca în Germania unde va căuta să obţină o bursă. Îşi va da demisia de la *România literară* (ultimul număr din iulie arată destul de simpatic; e şi un articol al lui Rîpeanu în care sînt atacat prosteste).

Cum se explică reacţia lui Breban? În primul rînd, desigur, e vorba de acel "orgoliu de creator" de care Partidul nu prea ţine seama şi rău face. Breban, care n-a făcut concesii decît prea puţine, în primul său roman, şi se crede cel mai bun romancier român, nu poate accepta să scrie romane proaste, proletcultiste. Apoi, mai e şi înţelegerea faptului că într-o perioadă de înşurubare puternică el nu va putea ţine piept unui adversar ca Barbu lipsit de orice fel de scrupule şi fără iluzia de-a deveni un mare scriitor. Filmul după *Animale bolnave* a fost un eşec; e acum criticat şi nu numai estetic dar şi ideologic. Următorul roman - dostoevskian, fireştel - nu poate apărea în condiţiile existente. Breban are acum prilejul de-a da o lovitură spectaculoasă atacînd regimul care şi-aşa e şubred. Şi mai e ceva. El crede împreună cu alţii că zilele lui nea Nicu sînt numărare. Atacîndu-l ori măcar ţinîndu-se de-o parte, nedîndu-şi adeviziunea, are şanse, în cazul unei schimbări, să se menţină la putere. N-ar fi exclus ca în calculele sale să intre şi această perspectivă istorică de care Pituş s-a arătat îngrozit. Despre violenţa ţărănească a lui Pituş se pot spune multe...

PREPELEAC

Decembrie 1956

D., BUNUL nostru coleg ungar, un autodidact, croitor de meserie - unul care stătuse mult şi meditase cosînd hainele clienţilor săi, aplecat asupra a ceea ce, în general, vrea să vîră şi poate să schimbe aparenţa unui om, n-a venit azi la editură. Fiindcă el, acum, instruindu-se singur, cu pasiunea lui pentru cunoaştere, a devenit redactor de editură. Întîi că lui nu-i este ruşine că a fost croitor. Cînd se prezintă, dacă se prezintă, spune scurt: *croitor*, chiar şi în incinta editurii, necunoscuţi venind în contact cu el şi făcîndu-se prezentările, se miră, sau iau ca pe o glumă meseria invocată, sau se gîndesc că asta-i doar o metaforă, Intrucît şi editura croieşte, coase, calcă, mă rog, şi ea, la o adică, deşi în alt mod, e un fel de atelier de croitorie. Să nu le spui oamenilor adevărul în faţă sau prea repede: sînt în stare să facă din el şi-un pom de crăciun, cu artificii şi jucării. Era un om scund, cam burtos şi cu mustăţi libere. Tobă de carte. Cînd nu ştiam cîte ceva, noi, mai tinerii, ne duceam la D. iar D. cu bărbia în piept, fără să ne privească, ruşinat parcă de ignoranţa noastră, ne lămuria tacticos, ca şi cum ar fi cusut atent, atent... Dacă i-aş fi văzut pe buze un căpeţel de aţă, cum le stă bine croitorilor, nu m-aş fi mirat deloc. Avea vreo patruzeci de ani, trăia singur, era morocănos şi făcea parte din specia aceea de bărbaţi pe care nu-i interesează femeile; fie că s-au

ars rău de tot o dată, fie că nu găsisse încă una care, cu dibăcie, sau poate numai cu iubire, să descuie lacătul greu care îi închidea caracterul. Se zvonea, în taină, că ar fi băut; singur, fără prieteni. Dar nu-l văzusem niciodată în starea pe care, chiar dacă n-ai băut o zi ori o noapte, o produce beţia, stigmatizînd faţa omului. Nu cred că bea... Cred mai curînd că era obsedat de ceva, iar obsesia, la unii, seamănă cu viciul beţiei. Fiindcă dacă ar fi băut, - şi cînd se întîmplase ce se întîmplase, nu băuse nimic - cazul său ar fi fost un caz banal de patologie a eului.

NU VINE nici a doua zi la editură. Telefon n-are. Stă undeva departe la periferie într-o casă veche, naţionalizată, cu multe familii înghesuite şi cu mulţi copii. Asta o aflasem de la Erji, femeia de serviciu a editurii, care îi făcea şi lui curat din cînd în cînd. A treia zi, ne-am gîndit că poate se îmbolnăvise, şi, ursuz, zăcea bolnav, singur, fără să ceară ajutor. Poate că în sertarul biroului său era vreun indiciu... Ideea fusese a unui coleg de secţie a lui D. ungar şi el, lucrau la secţia ştiinţifică, agrară. A tras de sertar, nu era încuiat. Înăuntru, manuscris, broşuri, creioane, trei fotografii de buletin din care D. ne privea fix cu fixitatea ce trebuie s-o aibă orice identitate reglementară, impersonală, şi un caiet de şcoală nu prea gros cu filele liniate, pe care

colegul său îl deschise şi citi din el, absorbit... Erau însemnările lui de autodidact care învăţa mitologia greco-romană, atît de necesară şi în agricultură. Colegul, să-i zicem Tibi, deşi nu-l chema Tibi, dar nu îmi mai aduc aminte cum îi spunea, citeşte, citeşte, pe urmă zîmbind spune: *cîte mai vrea să ştie omul ăsta...* Ia te uită ce scrie el aici. Şi ne traduce din maghiară:

Proteu, fiul lui Neptun, avea darul profeţiei, dar refuza adesea să vorbească, şi, ca să scape de cei care îi puneau întrebări, îşi schimba forma... Proteu paşte în abisul oceanului turmele lui nesfrîşite, uriaşele lui vaci marine, şi dacă vrei să-l întreb şi să afli ceva de la el, trebuie să-l sileşti... şi el, ca să nu răspundă, de teama de a nu răspunde, se transformă atunci în fel de fel de chipuri, în mii şi mii de chipuri, şi trebuie să-l legi (subliniat să-l legi ne anunţă Tibi candid ridicînd o clipă ochii din carnet), ca să nu-ţi scape, pînă cînd, isprăvind toate formele posibile, se întoarce la cea dintîi...

"Şi eu sunt Proteul!" nota sub text D. "Toti suntem Protei!"

"Mare savant mai e şi D. ăsta" glumise prosteste cineva, nu Tibi. "Şi cînd te uiţi la el, n-ai zice..."

A TREIA zi spre prînz, cu Tibi şi cu încă unul, ne hotărîm să ne ducem să vedem ce-i cu D. Erji ne explicase drumul, ne spusese şi numărul casei, tot. Batem la uşă. Nimic. Zgîlţim uşa. Nici un zgomot. Uşa pare baricadată pe dinăuntru, fiindcă, proptindu-se în ea, rînd pe rînd, joacă în ţîţni, gata să cedeze, dar se loveşte de ceva greu, o mobilă, vreun dulap. De ce s-a baricadat D.? Nu e un fricos; e un om ciudat, un

maniac, dar nu poţi să zici că se teme de ceva; în afară de neliniştea lui din ultimele săptămîni după cele petrecute la Budapesta. Vecinii care s-au strîns pe coridorul lung, întunecos, de casă veche cu odăi multe, spun că nu l-au mai văzut de cîteva zile. O fi plecat în Ardeal, la părinţi. Zicea că pleacă la părinţi. Şi o fi plecat, cine ştie. Odaia lui e la parter; geamurile dau spre grădina din fund, şi vecinii ne conduc pînă acolo, ne arată două geamuri cu perdelele trase şi cu iedera verii căzînd peste ele uscate, în decembrie '56. Strigăm la geam, batem la geamuri. Nimic. Şi-atunci, Tibi ia hotărîrea. Să spargem un geam şi să intrăm, fie ce-o fi! Eu am încălecat fereastra ultimul. Odaia zăcea în umbră, era foarte încăpătoare şi mirosea a stătut, dar şi a ceva dulce, greţos. Tibi şi cu celălalt orbeciau prin mijlocul odăii vaste, nu trăsese perdelele, şi eu apucaii pulpana unei perdele şi trăsei de ea uşor. Nu ştiu de ce m-am întors. Dar cînd m-am întors, rotind capul în stînga, l-am văzut. Atîrna spînzurat de o curea prinsă de cîrligul gros al galeriei. Tibi a ţipat. Cînd m-am uitat spre el, îngrozit, am văzut masa de lucru, multă, multă cerneală roşie pe ea. Dar era sînge. Întîi încercase să-şi taie venele. Notase totul, şi ora, 2,30 noaptea. Scrisese cu sînge pe colile risipite. "Ora 3 şi... încerc a doua oară... ce sînge mult... nu ştiu ce să fac cu el... îl las așa... ameţit... mai încerc o dată..." cuvintele nu se mai desluşesc, sînt din ce în ce mai strîmbe, pînă ce se fac o linie, o linie zigzagată, roşie... Proteu, așa dar; Proteu încercînd să scape de întrebări.

Constantin Ţoiu

Experiența vidului

CARTEA lui Livius Ciocârlie, apărută recent la Editura Cartea Românească *Fragmente despre vid* este, de fapt, un triplu jurnal: unul al anilor '86-'88, accidental datat și atunci incomplet, unul mai vechi, care s-ar situa cu aproximație la începutul anilor '70 și, intertextual, jurnalul lui Amundsen, relatînd expediția engleză la Polul Sud. Ceea ce face posibilă prezența concomitentă, întretesută a celor trei jurnale este sentimentul tragic al înfrîngerii, al zădărnicii oricărei tentative de evadare din vid, din existența lipsită de semnificație.

Perioadă de răspîntie, grea pe toate planurile (personal, familial, profesional, social) cei doi ani cuprinși în jurnal atrag după ei o supremație a valorilor negative, viața derulîndu-se fără sens, în neant. Clipele de cumpănă prin care trece îl determină pe scriitor să zăbovească îndelung asupra vidului ca un concept (modernist) al vieții și, implicit, al creației. Cartea însăși se întitulează, pînă la urmă, *Fragmente despre vid*. Livius Ciocârlie dă în vileag o intenție mai veche de a numi cartea altfel: „Am vrut să dau titlul *Jurnalul vidului*. Tautologic. Jurnalul nu poate fi decît despre vid. Poate *Enciclopedia vidului*.”

Prea puțin personal, jurnalul îl înfățișează totuși pe autorul lui în ipostazele de tată, de soț, de profesor universitar, de scriitor și de avid cititor. Jurnal de idei mai mult decît un jurnal de lectură, cartea poate fi luată ca o antologie de eseuri și comentarii critice pe teme literare, filosofice și artistice.

În cea mai naturală modalitate modernistă, *Fragmente despre vid* își conține propriul comentariu: „Scriu o carte despre adevărul meu. Însă, spre deosebire de Spengler, cred că în măsura în care adevărul ei este numai al meu nu este o carte de filosofie și nici măcar de literatură în sensul plenar al cuvîntului: este un jurnal personal. Nu ascund încercarea de a face să fie mai mult, adică o carte de literatură cu substanță filosofică, ceea ce, din punctul meu de vedere, înseamnă o carte despre un adevăr față de care se adoptă o atitudine personală. Scriu despre tendința mea către zona de jos a valorilor negative, deci către nimic, dar, pe de o parte, încerc să-mi dau seama cui, în afara

Livius Ciocârlie, *Fragmente despre vid*, Editura Cartea Românească, 1992.

mea, îi mai corespunde atitudinea și pe de alta, încerc să configurez corect tabloul general al valorilor”. Mai tîrziu, Livius Ciocârlie va recunoaște că „mitul personal care face obiectul acestei cărți” este „mitul haotic al ieșirii din haos”.

Autoreferențialitatea pare să îl persecute pe criticul Livius Ciocârlie, care teoretizează îndelung conceptul jurnalului despre jurnal. Polemizînd cu Roland Barthes, care nu recunoaște jurnalul ca specie autonomă, Livius Ciocârlie situează jurnalul într-un fel de limb: „În delta literaturii, acolo unde apele literaturii se împotmoleasc”. Aparținînd acelei literaturi numite îndeobște „de frontieră”, jurnalul „nu trebuie văzut ca ceva ce urmează să devină literatură, ci ca un loc de frontieră unde literatura se deschide spre altceva”. Farmecul lui vine chiar din „impuritatea întrepătrunderii”. La modul miraculos, susține scriitorul, „jurnalul captează efemerul”.

Livius Ciocârlie mărturisește că, în timp ce își scrie propriul jurnal, citește din jurnalul lui Gombrowicz, din care citează fragmente. Scriitorul simte de fiecare dată nevoia ca, în momentul în care lansează propriile sale idei, să creeze iluzia că ele sînt concluzii ale unor lecturi recente. Atitudinea aceasta vine din respectul său aproape religios pentru text și, mai ales, pentru citat. Cartea capătă, astfel, configurația unei imense mase de citate răstălmăcite și comentate.

Plecînd de la jurnalul lui Amiel, Livius Ciocârlie vorbește despre psihologia autorului de jurnal: „Abătut de la tendința lui naturală, nemulțumit de ce i se întîmplă, simțîndu-se vinovat de slăbiciunea care-l alienează, autorul de jurnal se divide: de o parte conștiința, lividă, inflexibilă, care judecă, de cealaltă ființă care dorește să scape de agitația vieții”.

Fascinat de baroc ca prefigurare a modernismului, Livius Ciocârlie mărturisește, în jurnalul din '70, o intenție născută în tinerețe: „Aș vrea să fac din jurnal un monstre baroc”. Jurnalul capătă atributele unei creații androgine: „Jurnalul presupune, deci, dedublarea: de o parte un suflet uscat, imperativ, masculin, de cealaltă o plasmă feminină, generatoare”. Mobilul intim fundamental al nașterii acestui jurnal este „pariul” de a trăi în alt plan: „Unul fără biografie, esențial. Unde viața ar fi un fel de a gândi”. Livius Ciocârlie mărturisește că trăiește impersonal, ferit de biografie. Descoperit de baroc și preluat de modernism,

impersonalismul este o modalitate de evaziune. Scriitorul crede în posibilitatea trăirii unei vieți paralele, dedicate literaturii, prin-un efort extraordinar de conservare și de rezistență la degradare.

PE lîngă exilul interior pe care îl face posibil, jurnalul este locul de refugiu care protejează ființa împotriva necunoscutului și dispersiei, împotriva vidului. Vidul este, de fapt, marea temă a cărții.

Experiența vidului este comparată cu tentația mistică a necredinciosului, pentru care moartea însăși este intuită ca vid. Alcătuiind un tablou al valorilor angajate în creație (spirit - ordine - contradicție - haos - nimic), Livius Ciocârlie va îmbrățișa ideea că, „răsturnate, pozitivitatea și negativitatea se întilnesc”, căci vidul este, de fapt, o transcendență răsturnată.

Scriitorul trăiește sentimentul vidului precum cel mai autentic modernist, zăpăcit de absurdul existenței și abandonat fără repere în urma morții lui Dumnezeu, proclamate de Nietzsche. Locul lăsat liber de Dumnezeu urma să fie ocupat de voință (la Nietzsche), social (la Marx), inconștient (la Freud), Carte (sau Text, sau Jurnal), substitute nefuncționale, după cum se va fi dovedit îndeajuns. În acest sens, Livius Ciocârlie notează în jurnal: „Neumplîndu-și abisul cu Dumnezeu, modernul n-are în sine decît o agitație și un vid.”

În ce privește fenomenul vidului trăit, cele mai multe citate îi sînt furnizate de E. M. Cioran, despre care Livius Ciocârlie crede, cu îndreptățire, că „se face suportabil exagerînd”, adică literaturizînd.

Anormalitatea supraviețuirii individului într-o alcătuire socială totalitară e percepută ca vid. Lipsa reperelor de orice fel, a fixării ferme în cosmos determină o plutire în degringoladă prin atmosferă, sinonimă cu abolirea gravitației. Precum lichidul care, în vid, ia formă sferică, nefiind în stare să mai curgă, individul uman e modificat fizic și psihic de presiunea mizeriei „disciplinate” la care este supus într-un sistem totalitar.

Nevoia de a căuta în Cioran citate care să exprime stările sale prezente de spirit vine din experimentarea pe cont propriu a disperării în acești doi ani pe care se întinde jurnalul: „Scriu în directă proporționalitate cu pierderea capacității de a trăi. Progresiv, nu găsesc altă soluție (resursă) de viață decît acest caiet”. Un aspect și mai supărător și față de care se simte responsabil este acela că starea sa de neîmplinire și deznădejdea se răsfîrîng și

asupra celor dragi: soția și fetele. Livius Ciocârlie își dorește să treacă peste clipele teribile pe care le acuză ca și cum ele n-ar fi reale, evadînd. Dar, cum „teroarea istoriei” e o evidentă, evaziunea e doar o himeră: „Dacă n-ar fi fetele, m-aș lăsa în această indiferență, golindu-mă de supărare și de rău. Prin Svejk, prin Bartleby, către o stare de fericită idiotenie. Să fii năuc. Așa, neputînd fi responsabil, nu pot nici să nu mă simt vinovat.” Ca tată, se simte vinovat că are puterea să scrie, în vreme ce Alexandra e bolnavă, prilej cu care face o întreagă teorie a „vampirismului scriitorului” care „se hrănește din nenorociri”. De fapt, Livius Ciocârlie exorcizează, prin scris, „nenorocirile” care se abat asupra celor iubiți. E emoționantă însemnarea din jurnal referitoare la plecarea Alexandrei la facultate: „A plecat Alexandra la București. Acum știu ce n-am știut cînd a plecat Corina: n-o să se mai întoarcă decît ca să plece din nou. Acasă, aici, de-a binelea, n-o să mai fie nicînd. Douăzeci de ani. Are dreptate Sorin, n-ai timp nici să termini un gobelin.”

Persecutat de vina de a nu reuși să își ajute copiii în nici un fel, la fel cum nu poate să își scape studenții eminenți de blazarea de după absolvirea facultății, cum nu reușește să facă să îi apară o carte neciuntită de cenzură, Livius Ciocârlie ajunge, în finalul cărții sale, la o filosofie a „nepăsării” superioare, mioritice. Feericul poate fi o nouă formă de evaziune, ca o compensație pentru înfrîngere: „Feericul îmi spun, este răsplata nepăsării, surusul înfrîngerii. Gura de rai”.

Așa cum e conceput, jurnalul satisface nevoia de a părăsi haosul sau vidul, necesitate fără de care „nu se începe nimic, se rămîne în nimic”, Livius Ciocârlie recunoaște că a ajuns să scrie din nevoia de a investi cu semnificație vidul existenței: „Scriu, din ce în ce, numai ca să înțeleg”.

Triplu jurnal, *Fragmente despre vid* este cartea unei țesături filosofice și literare, scrisă în virtutea credinței că Textul însuși, prin procesul de creare, este o modalitate de salvare din vid.

Fevronia Novac

RADU GYR plagiat

ANUL literar 1968 a fost animat (ca să folosesc un eufemism) de un eveniment care pe cititorul neavizat al zilelor noastre l-ar lăsa, cum se spune, „ca la dentist”. În acel an de grație a apărut în „Biblioteca pentru toți” (nr. 441-442) o valoroasă (și de-asemena insolită) antologie de poezie română modernă „de la G. Bacovia la Emil Botta”, cum o intitulase criticul N. Manolescu, autorul culegerii.

Scandalul a izbucnit la scurt timp după apariția lucrării, atunci cînd „culturalnicii” vremii s-au dumirit că din antologie lipsesc cîteva nume de mare circulație ale unor poeți foarte „contemporani”, figurînd în schimb autori, dacă nu interziși cu desăvîrșire (ca dovadă c-au apărut) dar în orice caz întru totul neagreai de regim, datorită atît atitudinii lor politice, cît și etichetei de foști deținuți politici cu vederi vădit anticomuniste. Mă refer în special la Nichifor Crainic și Radu Gyr, cei doi mari cîntăreți ai temniței în care au zăcut cu deceniile.

După ce abia-abia s-a mai potolit atmosfera, cine ar mai fi îndrăznit să publice semnăturile celor doi „poeți blestemați”? Și iată că Radu Gyr a apărut în două rînduri cu aceeași poezie, dar sub alte iscălituri, prima oară într-un mod rușinos pentru semnatar, iar mai apoi în chip ingenios, ca o răzbuună la adresa regimului.

În a doua parte a anilor '70, parcurgînd un număr al revistei *Arges* care apărea la Pitești sub conducerea poetului Gh. Tomozei, mare mi-a fost surprinderea întilnind o poezie intitulată *Antiteze*, pe care o

cunoșteam încă din închisoare ca fiind a lui Radu Gyr, scrisă de poet în anii detenției sale de la Aiud. Poezia era semnată de o elevă de 16 ani a liceului din localitate (nu mai știu cum o cheamă), iar redacția o prezenta ca pe-un element „ce promite”. Cu alte cuvinte, mă aflam în fața unui plagiat ordinar, cu atît mai murdar cu cît era comis în dauna unui poet care, chiar dacă ar fi fost în viață la ora aceea, nu s-ar fi putut apăra. Indignat de procedeu „tinerei debutante”, i-am scris imediat redactorului șef al revistei. Știam că plagiatul nu poate fi demonstrat, poemul nu apăruse nicăieri, fata l-o fi auzit de la o rudă ori un cunoscut ieșit de prin închisori, dar eu îmi făceam datoria față de memoria lui Radu Gyr, atrăgînd totodată redacției atenția asupra „talentatei” debutante de la Pitești. Evident, Gheorghe Tomozei nu mi-a răspuns la scrisoare (nici nu prea avea ce), iar eu, stînd într-o zi la o șuetă cu Șerban Cioculescu la Biblioteca Academiei, am scos revista din geantă și i-am arătat „opera” debutantei.

Înțeleg că Tomozei nu avea de unde să-l știe pe autorul real al poeziei, dar cum de nu și-a dat seama că aici, în cîteva rînduri, este concentrată o întreagă experiență de viață, pe care copilul de 16 ani nu avea cum s-o cunoască?

Mi-a cerut revista - era un mare amator de asemenea „rarități” - iar eu i-am cedat-o cu convingerea că-i fac o bucurie „bibliofilă”, dacă pot spune așa.

Iată și poemul în cauză:

N-ai dezmierea de n-ai ști să blestemi,
Surd numai acei care suspină,
Și n-ai zîmbi de n-ar fi fost să gemi,
De n-ai fi plîns, n-ai duce-n ochi lumină.

Și dacă singur rana nu-ți legai
Cu mîna ta, n-ai unge răni străine.
N-ai jindui după un colț de rai
De n-ai purta un strop de iad în tine.

Și nu te-nalți de jos dacă nu cazii
Cu fruntea grea în pulberea amară;
Dacă învii în cîntecul de azi,
E c-ai murit în lacrima de-aseară.

Cîteva ani mai tîrziu, în 1980, am descoperit la „Antologia Poetei redacției” de la „Lucașfăru” (nr. 47 din 22 noiembrie) aceleași trei strofe ale lui Radu Gyr, apreciate de poetul-poștaș Geo Dumitrescu, dar nu într-atît încît să merite apariția în corpul revistei, ci la periferie. Aici însă nu era vorba de-un plagiat ci de-o farsă, întrucît poezia era semnată de un oarecare inexistent R. I. DRAGU - anagramă perfectă a numelui Radu Gyr, evident transformîndu-l pe Y în I, pentru a nu-l deconspira pe autor mură-n gură.

Rîndurile de mai sus le-aș fi putut tipări și într-o revistă satirică, dar am socotit că locul lor e acîț în cel mai prestigios săptămînal de literatură din țară, ca un omagiu postum adus unuia dintre cei mai străluciți exponenți ai liricii românești, ale cărui versuri din închisoare (încă needitate la noi) ar face cozi pe la librării.

Andrei Ciurunga

A doua viață a lui Constantin Stere

MONOGRAFIA consacrată de Z. Ornea lui Constantin Stere a apărut în două volume care însumează peste 1200 de pagini. Cine are, azi, puterea să o citească pînă la capăt? Problema nu este, însă, să o citești, ci să începi să o citești. După lectura primelor pagini te simți definitiv cucerit și uiți repede de oricare alte obligații. Cît privește puterea de-a o citi... constatăi că îți lipsește, dimpotrivă, puterea de-a o abandona. Z. Ornea, cunoscut pentru capacitatea sa de sinteză, s-a întrecut de data aceasta pe sine, integrînd mii de informații de ordin biografic, istoric, ideologic și literar într-o vastă construcție epică. Practic, este vorba de un roman non-fiction despre un om excepțional și despre o epocă de o mare complexitate. A cuprinde într-un roman viața și opera unui autor care el însuși a scris un roman-fluviu - iată o performanță de care numai Z. Ornea, cu hotărîrea sa neclintită de a-și petrece viața în bibliotecă, era în stare.

„Cartea aceasta - mărturisește monograful într-un capitol de *Preliminarii* - reprezintă pentru mine, înainte de toate, o înaltă datorie morală. Meditez și visez la ea de aproape patru decenii, poate, de cînd, în Botoșanii mei liceali, începusem să citec colecția *Vieții Românești*.” Departe de a reprezenta o declarație de devotament formală, această confesiune are acoperire în extraordinara mobilizare intelectuală și afectivă cu care este scrisă monografia. În absența arhivei lui Stere, pierdută în anii de după ultimul război, Z. Ornea a fost nevoit să cerceteze nenumărate colecții de periodice de la sfîrșitul secolului nouăsprezece și prima jumătate a secolului douăzeci (din România, Rusia și U.R.S.S.!), să colecționeze și să valorifice cu spirit critic mărturiile, contradictorii, tendențioase - ale unor contemporani ai scriitorului și omului politic, să distingă, în romanul autobiografic *În preajma revoluției*, adevărul de ficțiune, să citească atent stenogramele cuvîntărilor din Parlamentul României dintr-o lungă perioadă, ca și alte documente referitoare la viața politică românească, să studieze lucrări de istorie, economie etc. referitoare la aceeași epocă. În afară de acest uriaș efort de documentare, a făcut ceea ce s-ar putea numi un efort de reconstituire a logicii interne a manifestărilor personajului său. Manifestări care, după cum se știe, au fost considerate de multe ori greu de înțeles sau de-a dreptul stupefiante. N-ar fi exagerat să afirmăm că Z. Ornea a retrăit, printr-un fenomen de empatie, viața lui Stere pentru a-i descifra mobilurile și sensurile ascunse. „Și cînd propria ta viață singur n-o știi pe de rost, / O să-și bată alții capul s-o pătrundă cum a fost?” Această întrebare retorică, de un scepticism radical, primește din partea lui

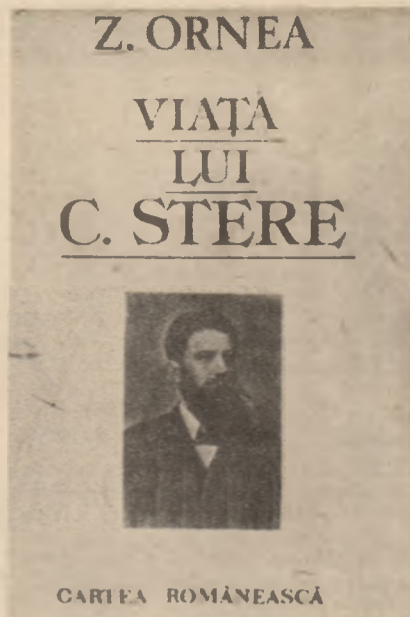
Z. Ornea un neașteptat răspuns afirmativ.

VIAȚA unui scriitor ca G. Bacovia poate fi înțeleasă fără prea multe referiri la lumea contemporană cu el. Dar viața unui doctrinar și militant ca Stere devine inteligibilă numai situată într-un context istoric. Aserțiunea lui Ortega y Gasset - „Eu sînt eu și împrejurările în care trăiesc” - se verifică întrutotul în cazul său. O mare parte din existența lui Stere s-a dizolvat în atmosfera epocii și nu poate fi recuperată decît împreună cu ea.

Cum se explică faptul că un fiu de mare moșier din Basarabia devine, încă din perioada cînd urmează liceul la Chișinău, la confluența dintre deceniile opt și nouă ale secolului trecut, un adept al socialismului (și la un moment dat chiar al marxismului), un adversar al marii proprietăți și al țarismului, un propagator al ideii că reprezentanții claselor privilegiate au datoria de a contribui la emanciparea oamenilor simpli? Teribilismul vîrstei nu explică totul. Nu toți adolescenții care vor să atragă atenția asupra lor ajung, ca Stere, lideri ai unor organizații revoluționare și, începînd de la vîrsta de optsprezece ani, deținuți politici. Pentru a face lumină în acest caz, monograful analizează, inclusiv cu mijloace psihanalitice, situația de copil nedorit de mama lui pe care o avusese Stere în familie încă de la naștere, iar apoi descrie atmosfera încărcată de electricitate din Rusia țaristă a acelor ani. „Cercurile de lectură”, „narodnicismul”, „nihilismul”, teroarea exercitată de K.G.B.-ul epocii, Ohrana, sînt evocate cu minuție și cu pătrunzătoare înțelegere a spiritului epocii. Copil sensibil (sensibilizat nu numai de situația de acasă, ci și de lecturi), Stere intră sufletește în rezonanță cu sentimentul general al intelectualității vremii că viața societății trebuie schimbată radical. La sensibilitatea sa se adaugă o cultură solidă, dobîndită de timpuriu, o mare productivitate intelectuală, ca și vocația de a promova cu consecvență idealitatea, indiferent de împrejurări.

Paginile în care Z. Ornea înfățișează procesul formării personajului său și, implicit, al configurării unui destin sînt tulburătoare. Cu atît mai tulburătoare cu cît se referă la timpuri demult apuse, care ies, în orice caz, din raza conștiinței unui om de azi. De mare interes sînt, apoi, paginile în care se evocă anii petrecuți de Stere în închisori și, ca surghiunit, în Siberia. O călătorie cu sania prin nesfîrșitele ținuturi înzăpezite, la o temperatură de minus patruzeci de grade, timp de mai multe săptămîni pare desprinsă din romanul unui mare prozator. Z. Ornea remarcă subtil faptul că jandarmul care îl însoțește pe osîndit are o situație aproape cu nimic diferită de aceea a osînditului.

Tot în acest prim volum al monografiei se remarcă analiza raportului complicat dintre prizonier și viitoarea lui soție, Maria. Ea îl

urmează în deportare în mod voluntar, dintr-un devotament dus pînă la sacrificiu, dar și dintr-o dorință secretă, poate nemărturisită nici sieși, de a-l acapara.

Ajungînd cu narațiunea la momentul eliberării lui Stere și, apoi, la acela al stabilirii lui la Iași, Z. Ornea se lansează din nou în descrierea stilului de viață din epocă. Ni se pune, parcă la dispoziție o miraculoasă „mașină a timpului”, cu ajutorul căreia ajungem în mijlocul „inteligenței” ieșene de la sfîrșitul secolului trecut. Primit ca un erou de socialiști, Stere nu-și poate îngădui să mărturisească faptul că de multă vreme s-a înstrăinat de doctrina marxistă și că, din punctul său de vedere, clasa țărănească a început să reprezinte ceea ce reprezenta pentru Marx proletariatul. În atmosfera de toleranță față de orice act de „disidență”, basarabeanul stabilit la Iași își permite însă, să promoveze discret „poporanismul”. Apoi ca director al *Vieții Românești*, va ajunge să eclipseze treptat, cu teoria sa, desuetul sămănătorism al lui Iorga. Dialectica aceasta a raportului dintre ceea ce crede Stere și ceea ce crede lumea că el crede este analizată cu sagacitate de monograful.

SPRE deosebire de volumul întîi, care avea toate premisele să fie... palpitan, datorită episoadelor aventuroase din viața lui Stere evocată de Z. Ornea, volumul al doilea - cu punct de plecare în anul 1913 - se referă aproape exclusiv la o carieră de om public și îl captivează pe cititor numai datorită artei de evocator și de analist a monografului. Cu o mare, demnă de invidiat putere de sinteză, Z. Ornea descrie vrtejul vieții politice românești dintr-o perioadă de mare însemnătate istorică. Calitatea lui Stere de fruntaș al Partidului Liberal condus de Ion I.C. Brătianu și, după război, statutul său de doctrinar al Partidului Țărănesc, care fuzionează în cele din urmă cu Partidul Național al lui Iuliu Maniu, par ipostaze lipsite de legătură între ele dacă nu de-a dreptul incompatibile. Autorul monografiei ne face însă să înțelegem logica acestei surprinzătoare metamorfoze și să luăm cunoștință de drama trăită de Stere.

După cum se știe, Stere s-a numărat printre oamenii politici care s-au împotrivit intrării în război a României alături de Antantă, adică alături de Rusia țaristă, care era pentru el un... imperiu al răului. Deși curentul general de opinie era antantofil, basarabeanul a susținut în mod public - adeseori singur împotriva tuturor! - necesitatea unei asocieri cu Puterile Centrale, care, în caz de victorie, ar fi asigurat revenirea Basarabiei la România. În prima parte a războiului, cînd germanii au ocupat Bucureștiul și cînd rușii nu dădeau României sprijinul militar promis, dizgrațiatul a și cunoscut un efemer moment de glorie, fiind aclamat la Iași ca un

profet confirmat de realitate. Însă ulterior, după victoria Antantei și recunoașterea Transilvaniei, opinia publică s-a întors din nou împotriva lui, furibundă. În aceste condiții s-a deteriorat și prietenia politică dintre Ionel Brătianu și Stere, acesta din urmă ajungînd să fie și închis pentru colaboraționism cu ocupanții țării. După ce este eliberat și după ce petrece două luni de reculegere în Elveția, Stere revine în România și reintră în viața politică, de data aceasta ca teoretician al „țărănismului”, printre mentorii Partidului Țărănesc, recent înființat.

Monograful descrie drama personajului său care trebuie să se dezvinovățească la nesfîrșit, în fața instanțelor morale ale epocii, pentru actul de trădare pe care l-ar fi săvîrșit în perioada războiului. Z. Ornea explică foarte clar și convingător că n-a fost vorba de nici o trădare, că fostul deportat din Siberia a acționat așa cum a acționat numai din patriotism și că, dacă Rusia n-ar fi ieșit din război din cauza evenimentelor interne din 1917, s-ar fi dovedit un aliat mai abuziv decît un adversar, exact așa cum pronosticase Stere.

Cu comprehensiune de psiholog și cu talent de romancier explică, apoi, Z. Ornea și drama sentimentală a lui Stere; el divorțează și se recăsătorește cu bucureșteanca Aneta Radovici, cu care are și un copil la cincizeci și ceva de ani. Dragostea împlinită asociată cu un sentiment de înstrăinare constituie dominantă vieții afective a eroului monografiei, în perioada crepusculară a existenței lui.

PERSONAJUL Stere are coerență tipologică datorită capacității lui Z. Ornea de a sesiza un sens profund în toate actele sale. Monograful ne înfățișează destinul unui om aflat mereu în contrast timp cu lumea în care trăiește, destinul unui nonoportunist, asemănător pînă la un punct cu don Quijote.

Interesant și emoționant este faptul că acest destin continuă și post-mortem. Monografia lui Z. Ornea, atît de bine scrisă, remarcabilă realizare a genului, constituie un fel de a doua viață a lui Stere. O viață livrescă, despre care am putea crede că se caracterizează printr-o desăvîrșită seninătate, ca o compensație pentru existența zbuciumată, istovitoare a personajului real. Iată însă că nu se întîmplă așa. Chiar și în a doua viață a sa, Stere se dovedește inoportun. Opțiunea sa din tinerete - fie și sinceră, fie și temporară - pentru marxism este evocată într-un moment în care numai pronunțarea cuvîntului marxism ne face să ni se suie sîngele la cap. Doar cu un mare efort de obiectivare reușim să ne stăpînim această reacție și să vedem în C. Stere omul de mare noblețe pe care îl vede Z. Ornea.

Alex. Ștefănescu

Z. Ornea, *Viața lui C. Stere* (vol. I, 1989, vol. II, 1991), București, Editura Cartea Românească.

Mircea Eliade ca zeu

CEEA CE frapază din primul moment la stilul cărții dedicate de harnicul Mircea Handoca lui Mircea Eliade este tonul uimit, admirația proaspătă și fără rezerve. Ochiul pe care biograful îl plumbă asupra vieții lui Eliade nu este nici critic și nici detașat: este ochiul celui care asistă la un eveniment exemplar, ilustrat de o viață perfectă. Un aer de timp primordial, un vânt al originilor adie cuvintele pe care Handoca le folosește pentru a descrie împrejurările, situate într-un *illud tempus* venerat, în care evoluează, alături de alți „zei” (p. 263), zeul Eliade. Confruntat cu epifania acestuia, spiritului lui Mircea Handoca îi paralizează simțul critic. Spre pildă, inventariind preocupările și performanțele adolescentului Eliade, Handoca este uluit cu o ingenuitate de neofit. În studii banale sau compilații lipsite de pretenții, el vede „incitante sugestii”, „preocupări enciclopedice”; succesele conferențiarului de liceu sunt „extraordnare”, cutare „lucrare de sinteză”, scrisă la 16 ani, este „actuală și astăzi, după mai bine de șase decenii”. Handoca nu reacționează critic la pretențiile enciclopediste ale tinărului, nu analizează niciodată performanța reală a răspinditelor sale întreprinderi. El crede pe cuvânt și omagiază extaziat acolo unde ar fi trebuit să fixeze, cu discernământ, realitatea anumitor conture. Caietele febrilului june pretind cunoașterea limbilor italiană, franceză, engleză, germană, persană, ebraică și sanscrită? Handoca, neobosit în ingenuitate, confirmă admirativ. Îi simțim partizanatul atunci când enunță cu jubilație că Eliade știa atâtea limbi, era doctor al atitor universități, este tradus în peste 20 de limbi, iar cutare studiu are aproape 200 de trimiteri în 6 limbi. Această valorizare de palmares face parte din timoranta persecuție a fricii de specialist, forma modernă prin care alfabetizații trăiesc frica de strigoi.

Un anumit fetișism al competenței lui M. Eliade îl împiedică pe Handoca să corecteze tacit unele erori evidente (1). Când își permite rectificări, ele sunt numai de amănunt, niciodată de interpretare (2). Aceste paralizii ale personalității critice sunt datorate, cred, sentimentului global care conduce mina biografului: urmînd o sugestie a lui C. Noica, biografia pe care Handoca i-o închină lui Eliade se desfășoară, ca și cei șapte pași ai lui Buddha, nu în concretul istoriei, ci *sub speciae aeternitatis*. Punîndu-se în perspectiva „tineretii exemplare” (Noica), Handoca celebrează aici un triumf: tonul scrierii este al unui encomion la victorie, iar conținutul este relatarea jubilantă a unei predestinări. Metoda lui Handoca este cea figurată a exegeților Bibliei: portretul tinărului este făcut prin intermediul evenimentelor care îl confirmă la maturitate, întocmai cum profetii îl confirmă pe Iisus *pentru că* Iisus îi confirmă. Junelui zugrăvit de Handoca, bătrînul Eliade îi face cu ochiul peste umărul biografului. Este o viziune de tip destin anunțat/destin realizat care favorizează cursul fiduciar al prefigurărilor: M. Eliade se visează savant atunci cînd este lăsat corigent, iar biograful

(1) Astfel, transcrie atribuirea greșită de gen la substantivul masculin „problème” (fr.) (p. 319), îl lasă pe Eliade să scrie Loyola cu doi „l” (p. 32), iar cînd găsim în text scris Entropius la Eliade nu mai știm dacă este o eroare de tipar pentru Entropius sau o pioasă conservare *tale quale* a greșelilor junelui polihistor.

(2) Corectează, argumentat, data plecării în India, din 20 Nov., în 22 Nov. (p. 45, n. 7) și mută reluarea cursului la Universitate, din toamna lui 1937, cînd își amintea Eliade, în ianuarie 1938 (p. 78).

Mircea Handoca, *Mircea Eliade. Cîteva ipostaze ale unei personalități proteice*, Ed. Minerva, București, 1992

său interpretează cu aparat acest venial bovarism drept premoniție destinală (p. 232). Cartea lui Mircea Handoca este concepută cu acea pioșenie exaltată cu care anonimii redactau pe vremuri viețile sfinților. Ca și aceștia, Handoca nu iese din intențiile și limitele autoportretului fixat de Mircea Eliade în *Memorii, Fragments d'un journal* și confesiunile sale. Cu obiectivitatea unui hagiograf pios, el îi propagă imaginea, conferind punctului de vedere al lui Eliade argumentele documentare ale istoricului literar. În sumă, legenda Eliade găsește un sprijin consistent în eforturile de istoric literar ale lui M. Handoca. Doar că pietatea biografului merge pînă la anularea simțului critic: substituind judecări critice elogiul incondiționat, istoricul literar Mircea Handoca nu este dublat de un critic pe măsură.

ÎNTRU meritele cărții trebuie să enumerăm soliditatea documentară și conștiinciozitatea cunoașterii operei, iar printre izbinzi scoaterea la iveală a piesei *Oameni și pietre* (scrisă în 1943 și publicată de Handoca între 1985 și 1986), ale cărei teme centrale, camuflarea sacralului în profan și simbolistica labirintului, sunt corect indicate (p. 296). Totuși, deși atinge chestiunea „noului stil” în literatura lui Mircea Eliade (p. 135), Handoca nu îl corelează cu tema teatralității, ratînd astfel șansa de a explica cenzura care, prin preajma lui 1945, desparte opera lui Eliade în două. Este aici o consecință a suspendării prin care, față de Eliade, Handoca și-a delegat competența: în loc să provoace presupuzițiile, judecățile sintetice *a priori* ale gândirii lui Eliade, Handoca se mulțumește, deferent, să îl lase numai pe acesta să interpreteze. Rezultă astfel o monotonie ideatică tipică demersului hagiografic, care, în planul biografiei, conduce la pierderea concretului celui evocat. Freneticul, impetuosul, autenticul Eliade stă într-un bizar contrast cu ticăitul său stenograf. În locul unui portret viu, avem o icoană, al cărei trup, dacă l-am pipăi, s-ar dezumfla într-un puf de encomii. Impresionează neplăcut sentimentul că Mircea Eliade, în biografia lui Handoca, evoluează exclusiv în lumina propriilor sale considerații. Pentru o viață care a fost frenetic și multiplu intricată epocii, ea însăși fascinantă în sine, autismul biografului este o eroare. Mai mult, grija maniacală a biografului de a strînge dovezile de prețuire ale lumii savante față de Eliade contrariază sentimentul nostru de adevăr. De ce? Handoca face eroarea de a crede că valoarea științifică a unei personalități stă în mulțimea encomiilor (3), cam în felul în care prestigiul de

logician al lui Anton Dumitriu, printre culturali, este dat de extrasele fantast- laudative care însoțesc supracoperta cărții sale de *akmé, Istoria Logicii*. Se uită că hagiografia poate face un limonariu, dar nu o reputație de profesionist. Reputația se confirmă în pugilatul ideilor, căci strălucirea unui gînd nu se aprinde decît prin ciocnirea cu un altul, străin. Numai din violența și agresivitatea ideilor țîșnește mișcarea gândirii. Strivit de prestigiul lui Eliade, Handoca nu a îndrăznit să vină cu o idee a sa înspire ideile lui Mircea Eliade, simțindu-se, cred, asemeni secretarului perpetuu al unui colegiu de ingeri: conștient că nu înțelege totul, simte că are datoria să nu scape nimic. El nu judecă, înregistrează. Dacă Balzac s-a declarat secretarul societății civile, Handoca se vrea stenograful unei vocații care îl transcende izbitor și pe care, plin de iubire, o înțelege hagiografic.

În definitiv, cu excepția lipsei de relief a omului Eliade și a castrării istoriei de sevele ei truculente, tonul triumfal al cărții nu deranjează. Este o hagiografie colocvială, condusă cu blîndețe și toleranță de un spirit cordial, dominat de amenitate și confiscat de ingenuitățile admirației. Acest stil sincer și plin de candoare, de o deconcertantă simplitate a inimii, are un neașteptat efect pedagogic: contaminează cititorul de *paideia* eroică a tinărului Eliade, Handoca fiind în aceste momente asemeni duhurilor intercesoare, adică în stare să aducă ceva din aerul zeilor în lumea noastră sublunară. Chiar și atmosfera prafos-positivistă a contribuțiilor sale documentare devine simpatcă prin căldura umană care îi șterge bătoasa ariditate, ca și prin enorma simpatie față de Mircea Eliade, în care îl urmăim fără rezerve.

În încheiere aș dori să mă refer la o particularitate a stilului lui Mircea Handoca, în care văd familia de spirite căreia, prin mentalitate, îi aparține. Vorbeam mai sus de o jubilație de palmares a biografului față de performanțele maestrului. În secțiunea a doua aceasta ia

(3) Prodigalitatea de a produce dovezi ale „palmaresului” lui Eliade este la Handoca frenetică: jubilează ca un supporter sportiv cînd înregistrează numărul limbilor în care este tradus, cînd subliniază prioritățile, uneori cam puerile („autorul primei cărți de folclor comparat consacrat unei singure creații”, p. 158), cînd enumeră numele prestigioase ale culturii europene care sunt alăturate autohtonilor etc. Un suspin patriotic îi smulge lui Handoca împrejurarea că un oarecare „vers din Mahabharata este pus alături de o poveste românească” (p. 152).

forme aproape stranie care, prin vecinătatea cu patologia, îi indică filiația: dă liste complete ale capitolelor unei cărți, fără să le analizeze (p. 143), oferă ecourile în presă ale altora (pp. 137-138), pe două pagini ne întreține cu citatele și referințele românești la care recurge Eliade în sinteza sa finală (pp. 307-308), enumeră pe cei care confirmă punctele de vedere ale „eminescologului” Eliade (pp. 181-187), sau pe cei elogiați de Eliade însuși etc. Aceste înșiruiuri nefructificate prin analiză sunt, de la un punct, pînă la care fuseseră oțioase, enervante. De ce oare atîta risipă de amănunt nu reușește să convingă, deși este știut că Dumnezeu stă mai ales în detaliu? Cred că motivul stă în incapacitatea lui M. Handoca de a reduce informația la idee, în sfiala de a extrage *l'intuition maitresse*, din pudzeria de climate ale ideii. Nivelul optim al performanței sale este atins de cartea sa *Mircea Eliade. Contribuții biobibliografice* (București, 1980) și stă în stăpînirea meșteșugului editării. Este în el ceva din duhul lexicoanelor antice sau medievale: mă gîndesc că o lucrare ca a lui Mircea Handoca, precum lexiconul bizantin al lui Suidas, va salva, dacă hazardul o va alege pe ea să supraviețuiască și nu opera pe care o rezumă, informații pe care pierderea întregului le va face inestimabile. În perspectiva unui astfel de dezastru, amănunțele fastidioase azi vor căpăta o importanță capitală: bunăoară structura ediției Hasdeu îngrijită de Eliade, dată de Handoca la p. 199, și care pare stingaci de inutilă atîta timp cît lucrarea poate fi găsită în bibliotecă. În perspectiva dispariției civilizației noastre și a supraviețuirii ei, cartea lui Mircea Handoca s-ar dovedi inestimabilă. Handoca însuși ar face figura unui Diogenes Laertios centrat pe opera și faptele unui singur autor: Eliade. Nu este unicul motiv pentru care, fără a fi indispensabilă, cartea sa e îndeosebi utilă. Altminteri, este evident că peste contribuțiile lui Mircea Handoca nu se poate trece. Dar nici nu se poate rămîne la ele.

H.-R. Patapievic

I.L. Caragiale... apostrofat

Revista *APOSTROF* ne ia din nou prin surprindere (aproape că ne-a obișnuit să ne ia prin surprindere!). Cel mai recent număr, triplu (6/7/8), este dedicat în întregime lui I.L. Caragiale și, departe de a cuprinde articole convenționale, oferă o imagine aproape complet nouă a marelui scriitor.

Înnoirea se datorează unei întrebări obsedante - „Ce a însemnat Caragiale în biografia dvs. spirituală?” - care îi obligă pe colaboratori să se angajeze existențial în definirea caragialismului. Drept urmare, opera unui autor din secolul nouăsprezece, superclasicizat, este activată de conștiințele unor autori de azi, surecitate de o experiență socială și politică dintre cele mai insolite.

Cu binecunoscuta sa luciditate febrilă, dramatică, Monica Lovinescu pledează pentru o necesară „despărțire de caragialism” și o reintroducere - definitivă - a caragialismului în spațiul ficțiunii. La o mare altitudine intelectuală, solemn chiar și într-un moment confesiv, Ștefan Aug. Doinaș își amintește că în anii adolescenței l-a detestat pe Caragiale și că l-a descoperit abia în ambianța spirituală a „Cercului Literar” de la Sibiu, cînd a înțeles că „sub comical, sub bufonadele, sub grotescul maestrului pus pe moft și bășcălie, palpită o secretă vîină de tragic”.

Semnăturile pe care Marta Petreu a reușit să le convoace în acest număr Caragiale - în afară de cele menționate, încă treizeci-patruzeci -

reprezintă, cu cîteva excepții, elita intelectuală a României de azi. Printre monografiile faimoase consacrate marelui scriitor va trebui să figureze de acum înainte și recentul *APOSTROF*. (A.I. ȘL)

Fotografie de Ion Cucu

Sensul este mai întâi ceea ce instruieste conștiința: sensul înseamnă „a spune” și „a gândi” (Paul Ricoeur).

Este posibilă o nouă ordine europeană

SE PARE că secolul 20 nu are decât o dorință: să ajungă cât mai repede posibil în anul 2000. În pragul noii ere, Istoria, victimă a disperării și a violenței, pare a se grăbi să trăiască cât mai multe evenimente posibile (politice, sociale, morale) înainte de a se închide ușa peste acest secol al suspiciunii agonizante.

Sfârșitul istoriei?

POATE, pentru cei care consideră timpul liniar și evolutiv, iar Istoria drept o acumulare de date și evenimente într-o durată determinată: deceniu, secol, eră sau epocă.

De la Heraclit, „filosoful devenirii” și al schimbării continue a tuturor lucrurilor (panta rei) și de la Kant, Hegel, Fichte, timpul nu mai este perceput ca un interval obiectiv măsurat de orologii și calendare, ci ca un „timp al conștiinței” (Husserl), ca „durată trăită” (Bergson), sau ca „ființa pornind de la timp” (Heidegger). Fenomenologia timpului istoric se poate ilustra și înțelege - de la picturile rupestre de la Lascaux pînă la Van Gogh și Cézanne - prin intermediul unei întreituri istoricități.

- Istoria-eveniment
- Istoria-integrare, sinonimă a memoriei, Istoria simbolică
- Istoria-muzeu: pasivă, plină de contrasensuri, absurdă.

Secolul 20 este un secol stupid și aberant? Secolul suferinței și al fericirii ajunse obligatorii prin decret? Cel al naufragiului iluziilor?

Secolul al 18-lea s-a numit „secolul luminilor”. Secolul al 19-lea ar putea fi botezat „secolul umbrelor” iar cel în care trăim „secolul suspiciunii”. „Copilul-poet” devenit mai apoi „Rimbaud-vagabondul” care din 1871 a dat tonul epocii de mistificare și automatizare geniale și de nebunie supremă. El a deschis cutia Pandorei, a ucis Speranța și a făcut primul pas pe drumul fisurat al alienării proclamînd: „Eu este un altul”. Tot el după ce a scris un „Proiect de constituție comunistă” s-a pregătit să scrie: „Dumnezeu a murit” pe pereții unei biserici - făcîndu-i fericiți pe Nietzsche și pe Dostoievski. Această existență distrusă, profetizată de Rimbaud, preluată pe plan ontologic de Karl Jaspers (suferința, lupta, greșeala și moartea) se întîlnește cu un avertisment mai vechi al unui alt vizionar, Montaigne care afirma: „Nu avem nici o comunicare cu ființa”

Bujor NEDELCOVICI

Întîlnire cu s

(Apologia lui Raimond Deboud, Eseuri, II-12), afirmație pe care Claude Lévi-Strauss o consideră drept „cea mai importantă frază pe care o putem cita poate, în toată filosofia”.

Democrația parlamentară - bătrîna aristocrată cu voaleta a cărei viziune e discutabilă, model istoric însă - este curtată de țările din Est, invitată la cîinele lor sărace. În același timp, de partea cealaltă a Mediteranei, marea doamnă în „tchador” își etalează farmecul său seducător clădindu-și fundamentalismul religios cu arme de luptă împotriva unei epoci dominate de pragmatism și de tehnică. Se vorbește de o nouă ordine mondială garantată de o singură putere mondială. U.S.A., lipsită însă de strategie și ideologie globale, ar dori să-și împartă răspunderile cu Europa și Japonia. Acest sfîrșit al celui de al 20-lea secol, secol al suferinței absurde, al nonsensului și al nongîndirii, ascunde toate șansele unei noi dezordini mondiale: războaie economice, crize economice, naționalisme, extremism, fundamentalisme, xenofobie, migrația Sudului către Nord, dezrădăcinarea oamenilor și culturilor, exil metafizic, cruciade fără cruce sau Sfîntul Mormînt.

Să spunem că secolul al 20-lea a început cu *Requiemul* de Mozart, intonat în noaptea de 19 iulie 1914 după declarația de război a Germaniei împotriva Franței și Rusiei. S-a încheiat cu *Simfonia a noua* de Beethoven executată la Poarta Brandenburg din Berlin în noaptea de 2 octombrie 1990 data reunificării solemne a celor două Germanii. Dată și a sfîrșitului celui de al doilea război mondial. Noapte de bucurie efemeră cînd oamenii se îmbrățișau pe stradă fără să-și dea seama că de a doua zi urma să înceapă o nouă „dezordine mondială”. Se poate explica Marele Rău limitîndu-ne la nivelul istoric, politic sau social? Un ciclu se încheie și un altul începe, într-o durată care nu poate fi decât eternă. Omul condamnat la suferință și la ispășire încearcă să înțeleagă în ce lume trăiește avînd ca orizonturi: criza, neantul și moartea. Poate el să adîncească și să înțeleagă sensul Binelui și al Răului? Sensul nonsensului?

Gîndirea istorico-politică și filosofică a secolului 20

CINE ar putea să numească secolul care se sfîrșește „secolul luminilor” sau chiar, asemeni celui al lui Voltaire, „secolul filosofilor”? Și totuși n-au lipsit gînditorii în domeniul filosofiei. Gîndirea istorico-politică a fost dominată de două cărți care au schimbat fața lumii: *Capitalul* (marxism-leninism) și *Mein Kampf* (nazism).

Fenomenologia Spiritului de Hegel rămîne opera de joncțiune între secolul al 19-lea și secolul al 20-lea, sursa de inspirație a principalilor filosofi ai epocii noastre: Heidegger, Jaspers, Husserl sau Gabriel Marcel, J.P. Sartre și alții. Operă principală și fondatoare, considerată de E. Lévinas drept una din cele mai bune cărți de istorie a filosofiei. Poate fi comparată cu *Bildungsromanele*, romane ale constituției, *Emile* de Rousseau, *Wilhelm Meister* de Goethe, *Hyperion* de Holderlin.

Fenomenologia Spiritului, operă de formare inițiativă și profetică, atacă temele esențiale ale secolului:

alienarea, conștiința nefericită și dialectica stăpînului și a sclavului. Ultima temă este reluată și de Nietzsche.

De la început, secolul 20 s-a aflat la o răscruce a drumurilor: ar fi putut lua ori calea depășirii de sine a lui *homo spiritualis* (îndoială, efort, lumină, conștiință religioasă) sau cea a lui *homo politicus* anticipat de Nietzsche care afirma: *Dumnezeu a murit în conștiința oamenilor Europei... Eu vă dau numai vestea*. El mai profetiza: „Va trebui să ne așteptăm la o lungă înlăntuire logică, la o lungă abundență de demolări, de distrugerii, de ruine și de răsturnări” (*Le Gai Savoir*). Dostoievski nu spunea altceva: *Dacă Dumnezeu nu există, totul e permis*. Înainte de a se sinucide, Kirilov (*Posedații*) declară: „Dacă nu există Dumnezeu, eu sînt Dumnezeu”. Omul-Dumnezeu nu a rezistat în estul Europei, acolo unde voia să-l înlocuiască pe Dumnezeu, moartea lui Dumnezeu a fost întovărășită de cea a idolilor. Cea a lui Marx, ale cărui rămășițe s-au răspîndit în cele patru vînturi. Locul i-a rămas liber.

Fenomenologia de Husserl, după ce a fost o logică, apoi o filosofie a spiritului, a devenit o filosofie a vieții. Ea a exersat o profundă influență asupra lui Schiller, lui Heidegger și asupra existențialismului francez: Sartre, Merleau-Ponty, Gabriel Marcel și P. Ricoeur. Heidegger, filosoful-profet al „decadenței epocii moderne”, atît de contestat pentru poziția sa pronazistă în 1933 (explicată în amănunțime în *Răspunsuri și Întrebări despre istorie și politică* în *Mercur de France*, 1977) n-a fost nici măcar exprimată în termeni noi problema omului și cea a lui Dumnezeu - centrul reflecției sale. El a mai pus problema limbajului poetic singurul loc al revelației lui Dumnezeu (*Die Sprache*). *Etre et Temps* a avut o influență determinantă asupra existențialismului francez. În *L'Etre et le Néant*, Sartre îi împrumută aproape toate analizele în vreme ce Camus a găsit acolo ideea „absurdității existenței”. În această privință, întîrzierea traducerii în limba franceză a lucrării *Etre et Temps* este tulburătoare. Scrisă în 1927, parțial tradusă în franțuzește în 1938 apoi în 1964, versiunea definitivă a operei celei mai importante a lui Heidegger n-a fost publicată în franțuzește decît în 1986, în traducerea lui François Vezin, adică la cincizeci și unu de ani după versiunea germană. Soarta rezervată în Franța lucrării *Phénoménologie de l'Esprit* este și mai tulburătoare. Publicată în nemțește în 1807, lucrarea lui Hegel n-a fost tradusă în franțuzește decît în 1939-1941 de Jean Hyppolite, apoi din nou în 1991 (după cincizeci de ani) de Jean-Pierre Lefebvre. Descoperirea lui Hegel începînd din 1930, scria Jean Hyppolite, a fost contemporană cu descoperirea adversarilor săi: existențialismul și marxismul. Datorită acestei repieri asupra sa, ca să nu mai vorbim despre cenzura filosofiei franceze, opera capitală a lui Hobbes, *Leviathan*, scrisă în 1660 n-a fost tradusă și publicată decît în 1971 apoi în 1991. De asemenea puțin tradus în franțuzește este și Hermann Cohen (mort în 1918), principal reprezentant al neokantismului, fondator al Școlii de la Marburg, ca și Adorno sau Norkheimer, animatorii Școlii din Frankfurt. Cum se poate explica nepăsarea ale cărei victime au fost acești filosofi? A fost premeditată? Era viciată gîndirea? Sau greșeala se

datorește „momentului istoric”? A ar explica, poate, de ce un anumit număr de gînditori francezi ca René Girard, Paul Ricoeur, Alain Touraîn s-au expatriat cîțiva ani dincolo Atlantic.

După al doilea război mondial, filosofia franceză s-a aflat sub influența ideologiei reduționiste dogmatice a stîngii. Sartre și mai ales Althusser au dominat gîndirea universității franceze legitimînd acțiunea politică a partidelor de stînga care se încapățîneau să rămînă în gheto-ul lor marxist. Așa a plămîdit umbra lui Marx deasupra Occidentului justificînd ideologic, social și moral ascendența sovietică asupra Europei de Est și influența în lume.

Evident, au fost strigăte de alarmă: cine însă le asculta? Victor Segalen, Panait Istrati (*Vers l'autre flamme*), Kravcenko (*J'ai choisi la liberté*), Robert Coestler (*Le Zéro et l'Infini*), Robert Conquest (*La grande terreur*), Jean Monnier de la revista *Esprit*, căruia s-au alăturat Camus, Raymond Aron, Eugène Ionesco care strigau în deșeu: Nimic și nimeni nu putea să zdruncine soclul pe care se cocotase Althusser, „care își omorise nevasta și voia să împace pe Lenine cu Thérèse d'Avize” (Jean Guittou) împreună cu intelectualii de stînga de la revista *Temps Modernes*: Sartre (care sfătua pe Camus să trăiască în Insulele Galapagos), Simone de Beauvoir, Claude Roy etc. et cetera. Simone de Beauvoir scria în articolul *Morale de l'ambiguïté* publicat în *Temps Modernes* (octombrie 1946): „suprima o sută din opoziție este desigur, un scandal; dar poate există un sens, o rațiune... Poate reprezintă numai acea parte necesară eșecului pe care îl admite construcția pozitivă”. Poziția morală a lui Camus era la antipodi: „Nimic niciodată nu va veni să justifice o luptă fără justiție și o justiție fără conștiință”. Procesul intentat lui Kravcenko (*J'ai choisi la liberté*) a împănînt inteligența franceză în două tabere: cea care a adunat *Les lettres françaises*, *Les Temps Modernes*, *L'Humanité* împotriva celei grupate jurul revistelor *Esprit*, *Combat*, *Franc Tireur*. Justiția nu le-a dat cîștig de cauză, prima tabără a stărnit intentînd un nou proces lui Dreyfus Rousset (1950) care denunțase lagărele staliniste. Ideea că în spațiul mesianismului comunist se ascunde oroarea unui sistem pervers li se părea de neconcepție. I-au trebuit treizeci și cinci de ani lui Claude Morgan, fost director al revistei *Les Lettres Françaises* ca să declare: „M-am gîndit să scriu un articol: Kravcenko ai avut dreptate. Inteligența franceză, atît de puțin legată de idealul comunist, a trebuit să trăiască evenimentele din 1956 din Ungaria, pe cele din 1968 din Cehoslovacia, publicarea cărții *L'Archipel du Goulag* pentru recunoaște, în sfîrșit - în parte greșeala sa istorică, neliniștea profundă și intenția, nu întotdeauna urmată de efect, de a părăsi partidul. Noii filosofi, B.H. Lévy și André Glucksmann, care denunțau totalitarismul cu întîrziere, o păstrîndu-și pozițiile de stînga fără să menționa totodată sursele lor de inspirație: gînditorii Școlii de la Frankfurt: Norkheimer, Adorno, Marcuse.

Am evocat aceste cîteva evenimente ale istoriei curente filosofice înainte de a sublinia importanța ontologică exercitată

colul 21

conceptul fenomenologic în decursul secolului, nu numai în procesul cunoașterii lui Dumnezeu în sine ci și cel al formării ideologiilor și teoriilor care au reprezentat suportul sistemologic al ideii de polis și de polis. Răul care se stabilește în politică, morală, spiritualitate are originea în sistemele filosofice care domină epoca. Filosofia care domină secolul - cu excepția a rare bucuciri de luciditate - a avut o influență nefastă, chiar perversă. Numai flacăra cunoașterii limpezi, pune Fichte, în întregime transparentă prin ea însăși, fiind de sine stătătoare, este în stare să garanteze, tocmai prin această limpezime, prezența imuabilă a Absolutului."

Prin ce ușă să intrăm în al 21-lea secol

MICȘORAREA puterii bisericii și a religiei nu implică dispariția evlaviei și a nevoii de sacru. Multitudinea de secte religioase risipite atât în Europa cât și dincolo de Atlantic dovedește că după modelul republican, democratic apoi marxist, fără a putea vorbi de revenirea modelului creștin, o religie nouă încă se înfăptuiește pe cele două continente ale civilizației occidentale.

Homo democraticus se poate alia cu *homo religiosus* împotriva lui *homo carnalis*. Din această confruntare se poate ivi *homo spiritualis*.

Dacă se ia din istoria doctrinelor religioase ideea de panteism, de exemplu, se observă că nevoia de a răspunde logic necesității ontologice referitoare la existența lui Dumnezeu nu e specifică epocii moderne. Panteismul a fost doctrina Stoicilor (Dumnezeu este forța imanent vitală a lumii), a lui Spinoza (principiul *Deus sive Natura* identifică pe Dumnezeu cu natura), a lui Hegel (Dumnezeu este înfăptuit în istoria omenirii și în istoria dialectică a naturii; triadă dialectică, religie a naturii, artă și religie dezvoltată), a lui Kant (conștiința morală), a lui Fichte (conștiința sfârșitului nostru și a unei activități originare în noi, mai profundă ca noi înșine) și chiar a lui Voltaire, iconoclastul care afirmă: „Dacă Dumnezeu nu există, ar trebui inventat”.

Problemele legate de cosmologic și ontologic, concepte care servesc a demonstra teoretic existența lui Dumnezeu, au preocupat pe filosofi secolului al 20-lea: Jaspers (teoria semnelor și a sentimentului religios), K.G. Jung (noțiunea arhetipului) etc.

Ce s-ar întâmpla dacă după ce am stat în purgatoriul secolului al 20-lea, pe punctul de a trece pragul secolului al 21-lea, am îndrăzni să-i contrazicem pe Nietzsche, Dostoievski, Feuerbach, Marx, să renunțăm la logica carteziană, să ne întoarcem la logica pascaliană care nu vedea un divorț între posibilitatea de a inventa o mașină de calculat și studiul științific al vidului și al credinței?

Porunca biblică „să nu uci” ar fi totodată, astfel, o *gîndire* care pe de o parte ne-ar face să renunțăm la calea pierdută a înfăptuirii unei religii laice și, pe de altă parte, ne-ar permite să evocăm o alta cu ajutorul trecutului. al creației, al prezentului, al revelației și al unui viitor al izbăvirii.

Către o nouă idee a alterității

ÎN *Banchetul*, Platon ne vorbește despre amorul lui Diotimus ca despre un semizeu, înțelegînd prin Amor (Eros-thanatos) „dorința pentru celălalt”. Așa apare ideea alterității (*alteritos*), faptul de a fi un altul sau *dateron* (celălalt). La Plotin (*Enneades*), *Unul* n-are nici măcar conștiința de sine, dacă ar avea-o ar fi multiplu pierzîndu-și însă perfecțiunea.

Nietzsche credea că dacă Dumnezeu nu există, „eul” e imposibil. E. Lévinas consideră că privind chipul „celuilalt” se formează în noi o atitudine morală și răspunderea noastră în ce-o privește. „Chipul celuilalt nu-l putem uci. Tu nu vei uci. Pentru asta se leagă ochii împușcăților.”

Pentru Heidegger (*Sein und Zeit*) legătura cu celălalt este înlăturată neexistînd decît legătura cu Moartea sau a denunța tot ce nu este autentic în legătură cu celălalt, fiindcă mori singur”. Heidegger introduce în raportul cu celălalt timpul, singurătatea, neliniștea: teme preferate ale existențialiştilor.

Lévinas se străduiește să demonstreze că „știința este în realitate o imanență, neexistînd o ruptură, o izolare a lui Dumnezeu”. Dimpotrivă, subiectivitatea nu e pentru sine, este pentru celălalt. „A fi înseamnă a nu putea să te sustragi răspunderii față de celălalt”.

Totuși Lévinas nu explică ce atitudine să ai în fața agresiunii și violenței. Ce să faci cînd în relația Eu-Tu se introduce un al treilea El, care în ciuda chipurilor contemplate se dedă la omor, condus de ideea *homo homini lupus est* (Hobbes).

Ideea alterității poate să ne ajute a ieși din individualismul egoist și din indiferența cinică, să servească de temelie „dialogului cu misterul” altfel spus cu secolul al 21-lea.

Către o altă răspundere

A FI CONȘTIENȚI că „celălalt ne privește” ne îndeamnă să începem a acționa pentru el, să ne punem în serviciul lui. Așa se naște sentimentul datoriei și al răspunderii civice, patriotice, politice, profesionale, familiale etc. Omul politic are răspunderea de a servi (nicidecum de a fi servit) și este nevoie de o coerență între promisiune și înfăptuirea ei, între discurs și act. Simțul onoarei și al cuvîntului dat, ignorat aproape total în zilele noastre, trebuie să ne ocrotească de oportunism și de corupție. După străbaterea vidului și a pustiuului celui de al 20-lea secol, trebuie ca vechile virtuți să înfîlnească pasiunile civice, politice și liberale. Discursul egoist al reușitei cu orice preț și al competiției nefrînate produce ineluctabil un deficit de spirit cetățenesc. Criteriul reușitei în viața practică a înlocuit criteriul existenței valorice (Max Scheler) ducînd la o lume în derută care se sfîșie. Obsesia reușitei imediate (Olivier Mongin: *La peur du vide*), sărăcia spirituală, epuizarea emoțiilor, sentimentul că democrația este inaptă să înalțe o lume,

îndepărtarea de la îndeletnicirile cetății a unei bune părți a cetățenilor. *A trece de la frica de celălalt la frica pentru celălalt este condiția necesară pentru a schimba secolul.*

O renaștere a răspunderilor și a conștiințelor nu va putea fi realizată decît pe baza solidă a unei educații civice și morale, a datoriei față de celălalt care să aibă înțietate în fața interesului personal, a binelui comun ca țel social avînd înțietate în fața binelui individual. E fără îndoială greu să folosești morala exemplului personal într-o societate în care modelele, conducătorii de conștiință sau de opinie, eroii, poezii, sfinți și martirii, chiar și oamenii politici de anvergură s-au împrăștiat nu se știe unde și în ce epocă... Între tot și nimic, să alegem calea celui care nu și-a pierdut speranța și „acționează de parcă ar trata umanitatea din propria persoană sau din a celuilalt nu numai ca un mijloc ci mereu ca un țel în sine” (Kant).

Către o nouă utopie filosofică

NE-AM ÎNCHIS într-un cerc vicios: abia eliberată de utopie și de ideologia simplificatoare de tip comunist, iată-ne în căutarea unei alte utopii care să ne asigure, și ea, un viitor fericit. Mereu nemulțumiți, mereu în căutarea unui orizont imposibil! Mitologia marxistă s-a dovedit incapabilă de a făuri „omul nou”. Istoria a aruncat supraomul lui Nietzsche. Omul nu e nici nou nici vechi, cu atât mai puțin supraom sau infra-om: numai gîndirea sa poate evolua în cîmpul mai mult sau mai puțin vast în raport cu noile descoperiri științifice. Unii pledează pentru încetinirea progresului tehnic, pentru păstrarea resurselor naturale, pentru soluționarea problemelor *hic et nunc*: foame, boli, Sida, droguri, natalitate, migrare, marginalizare etc... Pentru alții, numai progresul tehnic și știința pot salva omenirea de „criza umanității, criza discursurilor, cecitate la idei” (Husserl). Le revine intelectualilor începutul unei noi

renașteri care să ne permită ieșirea din gîndirea binară - societate a maselor sau societate individuală - să promoveze o elită capabilă de a găsi un drum care să ne ducă dincolo de frigul, de pustiu și de vidul care au înțepit secolul al 20-lea. Dacă în domeniul cercetării fundamentale, știința nu conține să progreseze, marii gînditori nu sînt prezenți. În secolul nostru s-a dat atenție tehnicii în detrimentul științelor umaniste și al gîndirii filosofice. Numărul a fost așezat înaintea Cuvîntului, în fața Ființei. Criza actuală este o criză a discursului, o criză a filosofiei incapabilă să realizeze trecerea unui secol de orbire a ideilor și a cuvîntului într-un secol al deschiderii către idei și cuvînt. Refuzînd să gîndească, filosofia a cedat rolul ideologiilor conjuncturale. Întrebarea fundamentală era ca întotdeauna în altă parte: sensul sau lipsa sensului în existență. Cum să trăiești într-o lume în care evenimentul istoric nu este decît elan iluzoriu și decepție amară? Enigma enigmelor! Sîntem confrunțați cu eternul paradox: ființa-subiect pentru lume sau ființă-obiect în lume.

Polarizarea dualistă a avut o mare utilitate începînd din Evul Mediu pînă la Pascal, Kierkegaard și Heidegger. Poate confruntarea dintre tehnică, metafizică și... foame va obliga filosofia secolului al 21-lea să admită teoria celui de al treilea-inclus, să găsească o a treia cale descoperind astfel un *suprasens* sensului.

La ce ne vom gîndi, cu cupele de șampanie în mînă, în ultima noapte a lui Saint-Sylvestre din acest secol cînd vom striga: „Iată anul 2000!”

Lumea nu se va sfîrși într-un apocalips biblic iar Mesia nu-și va mai face apariția. Atunci ce așteptăm? Căci așteptăm ceva!... Poate că ne rămîne numai așteptarea, schimbarea de direcție și disponibilitatea, poate că ne vom inclina capetele - prin gîndire și prin poezie - în fața unui Dumnezeu absent care ne-a învățat cîndva că la început a fost cuvîntul...

Să începem al 21-lea secol cu începutul, adică *Logosul*.

Traducere de
Andriana Fianu

La drum

HOITURILE fuseseră puse cu grijă în doi saci mari de plastic, mați. Și afară era o noapte mată, umedă și rece, de-o consistență incertă, tocmai bună de învelit un cadavru. Apoi au fost urcate în spate; furgoneta, cu pereții și ușile ei de metal, era parcă și mai rece, și mai umedă decât afară... Sau, oricum, aproape nici o deosebire...

„Aproape nici o deosebire”, gândi Astrologul și se mai uită o dată la ceas. Apoi învârti în gând semnele zodiacale, puse casele cerului laolaltă.

- Nu veniți în față? Intrebă slugarnic șoferul. Mai bag căldurică, mai trâncănim... Slugarnic, speriat, grijuliu, prietenos, cine mai știe cum.

- Eu nu trâncănesc niciodată, zise Astrologul morocânos. Pe urmă:

- Nu. O să merg în spate, cu ei.

Astrologul se uită iar la ceas. Scăzu la repezeală ora morții, apoi bolborosi ceva de genul: „Hm! Nu-i treaba ta, ai răbdare, ți-am spus! Mai așteptăm puțin... 11, Libra în casa a șaptea, pe cer dominat de Saturn. Luna la patru grade... casa a noua. Două constelații pline, cu... Pluto în exil. Tocmai bine de plecat la drum!”

Se întoarse brusc către tuciuriul slugarnic, speriat, grijuliu, prietenos, cine mai știe cum.

- Dă-i drumul! Urmezi întocmai ordinul! Fără probleme! În caz de ceva, bați de două ori, tare, în perete!

Își pipăi revolverul, se săltă ușor în spate și se așază pe bancheta joasă. Ușa clămpăni. Surd. Virfurile cizmelor îi intrau puțin sub unul dintre saci. Se foi, își scutură picioarele, le trecu deasupra sacului, acum ele parcă despărteau cele două hoituri ce se legănau amarnic, mecanomorf, în mișcarea furgonetei.

Simțea un gust sălcu, o nemulțumire vagă, un nu-știu-ce care-i strica dispoziția. Dispoziția altfel bună, așa cum și trebuia să fie, căci pasiența părea că ieșise. Hoiturile erau acolo, în curind avea să le îngroape, în secret, procesul se desfășurase exemplar; cam pe grabă, dar cine își închipuise că putea să fie altfel? Luna se arăta tocmai bună pentru hotărâri pripite și duse iute la capăt, înainte de intrarea Soarelui în Leu.

Și totuși... totuși... De pildă, cei șase, cei șase care nu-l mai slăbeau de când cu puciul. Bilbitul mic îi spusese puci, sau lovitură pucistă, cu o remarcabilă intuiție, rezervată anume spiritelor aproape inexistente, adică elementare. Parcă-l și auzea fonfăind: „Nu recunosc nimic! Asta e un puci!” Astrologul îi trase un călcăi hotărât în vintre, căci picioarele îi amortiseră în poziția asta încordată; plus frigul, umezeala, pereții de metal ai furgonetei.

Nu, hotărât lucru, băieții ăștia nu prea mai aveau nici o treabă acum. Le spusese: „Trei în față, trei în spatele nostru. Cam la vreo șaiszeci de metri distanță... La nevoie, înscenați o încăierare. Voi, din față, atacați; noi oprim, vin ăilaltă din spate și vă anihilează. Voi vă predați, o luați puțin la moacă, vă arestează și plecăm cu toții mai departe... S-a înțeles? Dar asta numai când simțem siguri că nu e nici un pericol real!”

- Care real, dom' Astro? 'Mneta parcă începeți să și crezi că există urți din ăia...

- Mă, nu e vorba ce cred eu, se

enervase Astrologul. Noi toți trebuie să acționăm ca și cum am crede. Altfel nu iese nimic! Se prinde lumea!

- Păi e clar, îl întrerupse iar cel cu un neg mare pe frunte, deasupra sprincenei drepte. Eu sînt Salva, că tot am fost ani de zile salva-lac, pă Floreasca, în față la Primăverii, iar Nale e Tero. Ia fă urt, bă, să ne sperii puțin!

Astrologul înjurase lung, cu dăchis, și nu se oprise decât când, înclinându-se, tuși de câteva ori și scutură zgomotos într-o parte. Era clar: dobitoci cum fuseseră dintotdeauna, își închipuiau că o să fie raful lor în continuare, și o să mai iasă și eroi dintr-un joc bine regizat de-a hoții și vardiști. Pe mulți dintre ei, era limpede, trebuiau să-i facă să dispară, măcar pentru o vreme. Poate că o să mai și condamne public citiva, iar pe ceilalți o să-i cam trimită la muncă. Pentru hăniștea tuturor. Asta era de fapt și ideea cinicului ăla albinos care tot spunea că de-acum deșteptii o să-i conducă pe cei proști. În principiu, Astrologul era de acord cu asta, mai ales că cineva tot trebuia să lucreze pe dedesubt. Cu ce-i înlocuiești, cu cine? se întreba el văzându-i cât sînt de imbecili.

Pe urmă, când să-i repartizeze pe mașini, unul sărise:

- Eu nu merg decât cu Sae, că jucăm tabinet!

Astrologul își ieșise cu totul din fire.

- Cum bă, boule, cum să mergi tu cu Sae? Tu ești Tero, trebuie să vii din partea cealaltă! Ce să cauți tu cu Sae, care e Salva? Tu-i de tabinet, că nu pricepeți nimic!

- Lasă-l, dom' Astro, interveni Sae, că tot nu se prinde nimeni. Ce afța?... Și cine să se prindă, că toți sînt speriați de se cacă pe ei...

Pînă la urmă, reușise să-i repartizeze cum trebuie, pe mașini; dar gândul că oamenii ăștia nu puteau să priceapă de fapt ce se întâmplă îl bîntuia amarnic. „Tovarăși de drum, își zise, atîta tot! Nu cu ăștia o să ies eu în lume... Dar cu cine? Cu cine?”

PE FEREAȘTRA din stînga, în fața banchetei pe care stătea, prin pîcla rece se vedea din cînd în cînd, palidă, luna: estompată, în exil parcă, așa cum arăta și ceasul astral. Era după miezul nopții, vor trece prin Puchenii, dar Puchenii erau încă departe. Își aduse aminte vag că se apropia ora potrivită cînd, după Kehrpartner, hoiturile ar începe să vorbească... La șase ore după moartea fizică... Asta o citise în traducerea lui Marghescu, o cărțuie de popularizare, în seria „Cunoștințe Folositoare”, dinainte de război. Fusesse confiscată, la o percheziție, din biblioteca unui doctor. Nici măcar nu era o traducere integrală, mai mult un *digest*, Astrologul se și enervase, negăsind nici o indicație de calcul transital. Era pur și simplu o afirmație pentru neghiobi, în legătură cu victimele morților violente. Își pipăi revolverul, se strîmbă de amorteală, apoi bărbia începu să-i cadă în piept la intervale tot mai regulate.

- M-auzi? Zii și tu ceva, acu' la urma urmelor, tot aia e! M-auzi? M-auzi?

Astrologul, în toată buimăceala, nu se mai întreba dacă vocea e aievea sau era poate numai nevoia lui de-a auzi cadavrele vorbind, ca să verifice pasajul ăla din Kehrpartner, nici măcar în carte foarte deslușit; ori poate că într-adevăr ele își dictau acele *ultimae liniae* pe care acum numai el putea să le audă... Și cum? Aproape prin somn, cu bărbia căzîndu-i regulat în piept, la fiecare hînducătură a

mașinii. Și, pe urmă, chiar dacă ar fi fost așa, mai era ceva ce el, Astrologul, știa foarte bine: anume că nu muriseră, amîndoi, la aceeași oră. Deci, pentru o vreme, totul avea să fie numai un solilocviu, va vorbi doar el. Amănunte despre moartea piticului bilbitit nu avea, de fapt, nici el. Se ocupase de asta alt sector. Treaba lui începuse abia după ce, în curtea interioară, îl aduseseră mort, îl sprijiniseră de zid, iar ea alerga țîpînd ca o apucată, smulgîndu-și părul din cap, ca femeile proaste de la țară, pînă cînd comanda penibilă „Foc!” o pusese la pămînt. Unii aveau să spună mai tîrziu că, de fapt, trăsesese chiar el, Astrologul, înainte de orice comandă, dar acum ce importantă mai avea? Unde și cum murise el, cu jumătate de oră mai înainte, sau poate mai puțin, nici chiar asta nu mai avea acum importanță. Fapt era doar că, pînă una-alta, avea să vorbească doar el, timpul ei astral nu venise încă, și asta îl amuza puțin pe Astrolog, gîndindu-se că individual ăsta era parcă condamnat, și acum, în moarte, tot la solilocviu.

- Ahh! Ne-au terminat! Auzi? Doar nu ești toantă și dormi... Zii ceva, acolo! Mai mare rușinea, exact înainte să...

- Taci! Tacă-ți fleanca! Taci! se răsti Astrologul. Taci, auzi? Tacii și-i arse cîteva șuturi, unde nimerea, mai mult din curiozitate, și anume ca să vadă dacă ce spunea Kehrpartner era într-adevăr exact: ei nu pot intra în nici un fel de dialog cu cei vii; sînt, pare-se, doar acele sacre *ultimae liniae*. Așa și era: o vreme nu se mai auzi nimic. Se și plictisi să mai aștepte. Bărbia îi cădea iar în piept, la intervale regulate, și un fir de salivă se prelingea pe barba murdară, nefîngrijită.

- M'auzi tu? Ce dracu' se-ntîmplă aici? Vorbește odată, nu mai avem mult... Eu tot cred că ar mai fi ceva de făcut. Așa am crezut dintotdeauna. Sînt niște proști toți, toți, toți... Îi cunosc eu, mi-au mîncat din palmă: pușlamale, vînduți!... Ah, cum n-am apucat eu să termin dezastrul... N-am greșit nimic, nu m-am încrezut în nimeni... în nimeni. Cum dracu' au făcut toată asta?

- Te-au luat și te-au dus... Eu mai mult nu știu. Pe urmă, acolo, în curte, trăgeau ca apucații, eu tot credeam că le-ai spus tu ceva, că se aranjează.

- Ce să se aranjeze, vită! Parcă tu nu știi de ce m-au luat? Cifrul, asta voiau! Să le spun cifrul... mama lor!

- Pe mine nu m-au întrebă... M-au ținut acolo, dar nu m-au întrebă. Eu credeam... mai ales cînd i-am văzut pe ăia doi... și ăla cu barbă... Erau toți de-ai noștri... Credeam că se aranjează!

- Dobitoacă! Ce să te-ntrebe pe tine? Nici două litere urmate de o cifră n-ai fost în stare toată viața ta să ții minte!

- Ce? Codoi, codoi era cifrul?

- Nici un codoi... tare ești tîmpit!... Problema e că n-am reușit să desăvîrșesc dezastrul... N-am reușit! Și lucrasem aproape științific...

- Ce spui tu? Las-o-ncolo de știință, că vîd că nici aici nu scap! Ai umblat cam pe dibuite, strîcînd ici și colo, asta nu-i distrugere științifică, e treabă de amator!

ASTROLOGUL căzu peste ei; o clipă se simți parcă imobilizat între cei doi saci, dădu din mîini ca un înecat, trase picioare în dreapta și-n stînga, în sfîrșit, se convinse că zbaterea era vană, se ridică în picioare, se așază clătîndu-se pe banchetă. Înjură morții, pe Kehrpartner, înjură de

clitoris, de metafizică și de toate lucrurile pe care vreodată își bizuise viața. Pe urmă, înjură în general. Kehrpartner, un farseur, nu avusese grijă, pesemne, să adauge că toate acele *ultimae liniae* nu erau, pînă la urmă, altceva decît elaborarea personală a celui care asculta. Un fel de aiureală, sau aiurare, a minții adormite a Astrologului. Își scutură capul, trase aer în piept, tuși, scuipă de cîteva ori, își șterse saliva groasă de pe barbă și se uită afară, pe ferestruica murdară. O imagină de vis i se arăta prin ceața subțire. Mașina se oprise la bariera Mălureni. Afară, parcă mișcîndu-se cu încetinitorul, o haită de mîglidețe pășind încet, disciplinat, cu lumini mici, o turmă de licurici, ai fi zis, cu felinarele legăndu-se intermitent, părea că-i înconjoară. Bătu hotărît, de două ori, în peretele cabinei.

- Nici o grijă, dom' Astro, totu-i în regulă! se auzi hîrîit glasul șoferului. Sînt minierii din Mălureni în drum spre haltă.

„Minierii... Turma-haită” - gândi Astrologul. În sfîrșit, ce contează? În fond, de ce nu? Doar transferaseră acolo oameni de nădejde, îi ținuseră aproape degeaba ani de zile, chiar după ce nu mai era nici un pericol. Decît... cu pericolul nu se știe niciodată! Din punctul ăsta de vedere piticul odios avusese dreptate. Nici nu știa el cîtă dreptate avusese. „Minierii, a! Vasăzică, minierii!” Astrologul simți nevoia să mai reflecteze puțin la toate astea. Dar mașina porni brusc, pe urmă în legănarea ei neritimică, cu tot frigul umed, bărbia începu să-i cadă din nou în piept, la intervale tot mai regulate.

- Ce-i mai teribil în toată asta e că dezastrul o să-l termine altcineva... Ce ți se părea ție treabă de amator, avea toate șansele să iasă perfect... Într-un an sau doi, îți spun... Nu mai mult! Și acum, ei o să apuce ziua aia, ei o s-o facă!

- Aia? Ce tot vorbești? Păi îi știu pe toți, sînt niște oameni de nimic, despre asta n-ai nici o grijă...

- Tocmai de-aia, nu pricepi? Tocmai de-aia o s-o facă. Îi știu și eu foarte bine, ce oameni de nimic sînt! O să iasă un dezastru... și... Și o să-mi ia toată gloria, toată munca de-o viață! Ah! Cum n-am reușit eu să desăvîrșesc dezastrul!

Tresărînd, Astrologul își zise că, într-adevăr, trebuia să mediteze mai adînc la toate astea. De cîte ori ațipea, auzea iar vocile, dar parcă nu mai era vorba de nici o șarlatanie a lui Kehrpartner, de nici un fel de *ultimae liniae* sau alte bazaconii. Era el, în fond, cel care *afia* ceva din toată istoria asta - că se analiza pe sine, sau că ideile îi veneau din afară, ce importantă avea? Că piticul nu-și terminase treaba, e clar; nu trebuia să i-o spună lui nimeni. Dovadă că putuse muri. Era oale și ulcele: cui îi mai păsa de el? Dar instituția, triumful negru, cu vîrf de atac în jos, supraviețuise cu acea candoare paricidă care te scoate din orice ananghie. Nu era ăsta, în fond, triumful dezastrului? Piticul odios fusese doar un pion; ce-i drept, de lungă durată, dar nu mai mult decît un pion. Ca și steaua roșie, de altfel: poți să-i desenezi cele cinci colțuri cît de frumos; nu era nici ea, pînă la urmă, decît o biată fărîmă din minunatul triumfi negru, cu vîrf de atac în jos, al destrucției universale.

Planul piticului fusese, acum e clar, incomplet. El năzuise dezastrul total, dar nu înțelesese, n-avea organ, n-avea sensibilitate pentru asta, cum, în logica lucrurilor, la un moment dat el însuși trebuia să fie distrus. Aici

intervenise măreția instituției, care-l suprimase firesc, trădându-l și acuzându-l de trădare. Era minunat, fără îndoială, să pui la pământ totul, așa cum voise piticul abject; dar să distrugi, bucată cu bucată, fărîmă cu fărîmă, pînă și boarea de speranță care s-ar fi putut naște după dispariția lui - asta, da! asta era adevărata desăvîrșire a dezastrului și-i revenea acum integral instituției. Un prim punct era deja aproape cîștigat: întrucît piticul fusese asimilat cu distrugerea, tot ce-i urma nu putea fi altceva decît reconstrucție.

Astrologul se încălzi, își deschise jacheta murdă, mirosul acru și iute al transpirației i se păru delicios, respiră de cîteva ori această duhoare, o simți tot mai plăcută, îmbătătoare, dătătoare de somn bun, de somn-veghe, muncit, neodihnit. Somnul instituției care nu doarme niciodată. Care, iată, putea smulge declarații revelatoare pînă și de la morți. Încîntat, se căzni iar să adoarmă, să-i audă iarăși vorbind. Știa acum că nu era vorba decît de niște proiectări biopsihice ale complexelor subconștiente, de procese al căror izvor trebuia căutat, ca la Thomas Mann, în constituția medială, în starea de somnambulism care era, de fapt, atît de specifică întregii societăți. Pentru o minte ageră ca a lui, acestea apăreau ca imagini de vis obiectivate, prin aceea că se manifesta pesemne o facultate ideoplastică a naturii, o aptitudine a gîndului de a atrage, în anumite condiții, materia cu care se înveșmînta într-o realitate efemeră. În hipnoză, această materie se degajă din însuși trupul mediului, iar Astrologul își zise că era momentul cel mai potrivit să fie chiar el mediul acestei deșuchiate ședințe, receptacolul mesajelor întretăiate și echivoace ale celor două memorabile cadavre. Cu atît mai mult cu cît, cel puțin el, Astrologul, își dădea foarte bine seama că nu e decît un searbăd pion pe eșichierul instituției: umil și gata de orice mișcare. Din punctul ăsta de vedere, piticul fusese, de fapt, un trădător: el trădase instituția prin aceea că nu știuse să se adapteze. Cum lucrurile mergeau, slavă Domnului, tot mai rău, dar el îi tot trăgea înainte cu bunăstarea, pericolul revoluției ar fi putut deveni absolut real. De aceea trebuise lichidat. Acum momentul se arăta extrem de prielnic recunoașterii fățișe a dezastrului existent. Mai mult decît atît: promisiunea că, pentru lungă vreme încă, lucrurile nu se vor îndrepta; dimpotrivă. Exaltarea mizeriei, dar nu numai ca stare prezentă, ci mai ales ca stare viitoare.

CE revoluție? Despre asta nici nu va mai putea fi vorba. Cine să se revolte în virtutea unui viitor sumbru, întunecat, plin de promisiuni abjecte? Filosoful ăla smintit din Franța avusese dreptate. Ca să se revolte, masele au nevoie de triumfiul alb, cu virful în sus... Să li se fluture pe la nas, să fie îmbătate, înnebunite de asta.

„În fond, își zise Astrologul, nu-mi rămîne decît să declar ritos că vreau să distrug instituția. Asta ne-ar da timp... Cam știu eu ce ne-ar trebui nouă acum; o aiureală mai mare ca în Rusia! În așa măsură încît nimeni să nu mai știe cine e ce! Fiecare individ să fie pe cît de suspicios, pe atîta de suspect. Piticul mizerabil știuse, cel puțin în principiu, că asta era cheia reușitei; dar ce o să fac eu, îl lasă bine în urmă: fiecare propoziție va însemna nu numai exact opusul ei, dar și orice altceva imaginabil”. Ideea acestui dezastru semantic, antrenînd treptat realitatea în jocul lui haotic, îl fascina. Din lecturile lui risipite, își aminti cu exactitate un pasaj din Italo Calvino: „Cine e șeful nostru, nu contează. S-ar putea foarte bine să nu fie decît o fantoșă, un impostor pretinzînd că lucrează pentru revoluție, cu unicul

scop, de fapt, de a favoriza contrarevoluția; sau unul care lucrează pe față pentru contrarevoluție, cu convingerea fermă că, în felul acesta, nu face altceva decît să deschidă drumul revoluției”.

Revoluția, cîtă va fi fost, se terminase. Gata. Era cazul să se pună pe Restaurație. „Mamă-mamă ce-o să mai restaurăm!” mormăi Astrologul privind ironic cele două cadavre. Scurpă printre dinți și murmură iarăși: „La dracu' cu voi. Cu voi, și cu Nale și Sae, cu tot!” Lucrurile se mai puteau drege, și încă bine de tot. Trebuiau doar găsiți oamenii: pentru început, o imensă, zăpăcitoare, forță de șoc. Readormi ca la ordin. Văzu lucrurile cele mai ciudate, îi auzi bolborosind, certîndu-se vulgar, înjurîndu-se, amenințîndu-se, rizînd și plîngînd, își văzu propria barbă suspendată, undeva, prelingîndu-se pe peretele rece al furgonetei; pe urmă, cazierul cu fotografia fără barbă, citi textul agramat al incriminării judiciare, apoi celălalt, contrafăcut, de condamnare pentru afilierea la societăți esoterice; își pipăi obrazii și, într-adevăr, nu mai avea barbă; dar mai presus de asta, văzu turme întregi, haite de mineri invadînd Bucureștiul, aclamați, înjurați, o aiureală superbă; și, peste toate, cele trei linii ale triumphiului, țintind în jos, ezitant la început, apropiindu-se și depărtîndu-se, apoi tot mai ferm, închizîndu-se pînă la urmă, aproape perfect...

- Aproape perfect... aproape perfect, îl găsiră murmurînd dimineața, cînd deschiseră ușa înghețată a furgonetei.

- Ce perfect? Ce aproape perfect, dom' Astro? Întrebă șoferul tuciu; slugarnic, speriat, grijuliu, prietenos, cine mai știe cum.

- Ce v-ați oprit, boilor? se răsti Astrologul. Era asudat, palid, cu ochii abia mișiți. Dați-i drumul mai departe! La drum!

- Păi, am ajuns! zise Sae. N-am apucat barem să-l mai bat o dată! La tabinet era prea puriu! Am dat-o pe table. Pac-pac! Șase-patru, poartă-n casă!

- Sinteti morți, bă! hîrîi cu ură Astrologul. Gata cu voi! O să vină minerii!

Erau, într-adevăr, undeva aproape de barieră, în dreapta se vedea cimitirul, mirosea a noroi și ceață. Astrologul parcă n-ar fi vrut să coboare, parcă ar fi vrut să mai prelungească starea asta de medium, de receptacol al acelor *ultimae liniie* sau ce-or mai fi fost, mă-sa de Kehrpartner; dar trebui, pînă la urmă, să le dea ordin să ia sacii. Gropile fuseseră săpate din ajun, dimineața se arăta cenușie, incertă. Se uită iar la ceas, apoi enervat de constatarea că - Soare în a cincea, Mercur stăpîn pe cer cu dominația Lunii în Cancer - avea să mai aștepte cel puțin o oră, pipăi videocaseta din buzunarul mare, de la piept și le dădu pe loc repaus. Rămase singur, cu sacii și ceața, neauzînd altceva decît zarurile izbîndu-se obraznic, pe lemn și, din cînd în cînd, vocea lui Sae: „Hehehe! Iar te-am avut: trei-unu, poartă-n casă!”. Pe urmă, o greață ascuțită. Își desfăcu picioarele și vărsă îndelung, într-unul din mormintele proaspăt săpate. Se șterse cu mîneca, sculpă, se mai șterse o dată. Sorbi o clipă tot peisajul ăsta în descompunere, noroiul, ceața, mormintele. Asta îl învigoră și se trezi așa, dintr-o dată, murmurînd: „Mda! Minerii... minerii... poate că asta ar fi o soluție!”.

Și atunci, aievea ori nu, dintr-unul din saci se auzi limpede, răgușită, vocea familiară:

- Ce soluție? Nu mai e nici o soluție!

New York, mai, 1991/martie, 1992

L-am cunoscut pe CAMIL DEMETRESCU

...În 1941, cînd am intrat, mai întîi ca funcționar administrativ, în Ministerul Regal al Afacerilor Străine. Din 1943, însă, cînd am intrat, prin concurs, în cariera diplomatică, și pînă astăzi, am fost împreună, cu întreruperile anilor 1950-1969, cînd fiecare a trebuit să plătim după măsura noastră, niște greșeli pe care nu le recunoșteam.

Soarta, - căci există una -, a vrut ca din 1943, cînd am fost repartizat la Direcția Cifrului și a Cabinetului și unde am rămas pînă în toamna anului 1947, cînd Ministerul a fost desființat o dată cu venirea la conducerea lui a Anei Pauker și cînd întregul personal de la Secretarul General pînă la ultimul om de serviciu, personal intern sau extern, a fost „epurat”, - să fie alături și să fie îndrumat în „meseria” de diplomat, de Gr. Niculescu-Buzești, Piki Rădulescu-Pogoneanu și Camil Demetrescu, (printre alții), cel mai apropiat, ca vîrstă, de mine. Gr. Niculescu-Buzești era Directorul Direcției Cifrului și a Cabinetului și așa a rămas, pînă la 23 August, cînd a devenit Ministru al Afacerilor Străine.

Trebuie să se știe că ceea ce se înțelege astăzi sub denumirea generică de „23 August”, comportă două aspecte. Unul este data calendaristică și altul este pregătirea externă a trecerii în tabăra Aliaților, pregătire care s-a făcut, în principal, în cadrul Ministerului Afacerilor Străine și anume la Direcția Cifrului și a Cabinetului, uneori cu, alteori fără, știrea celor doi Antonescu, Ion și Mihai.

Într-un interview pe care Dl. George Barbul, - actualmente locuiește la Paris -, l-a dat postului de radio „Europa Liberă”, prin anii '60, D-Sa, la întrebarea „care din Minister au condus și au dus acțiunea de apropiere de Aliați și de părăsire a Axei”, a răspuns: „Trei sunt cei care au avut în mână toate firele acestor încercări de luare de contact, Gr. Niculescu-Buzești, Piki Rădulescu Pogoneanu și Camil Demetrescu, - pentru a mă referi numai la aceștia trei”.

La cele de mai sus, eu adaug, - și am calitatea să o fac -, că al patrulea, și ultimul, în ordine, care avea toate firele în mână a fost Dl. George Barbul. Cînd se va duce și acesta, o sumentenie de adevăruri, TRĂITE, se vor duce definitiv, în negura neantului, - așa cum se întîmplă acum, la plecarea lui Camil Demetrescu. Toți cei trei menționați mai sus au fost niște ARHIVE VII; tot ceea ce ei au „trăit”, - s-a dus definitiv. Dl. George Barbul este, încă, o arhivă vie. Să nu o pierdem și pe aceasta. Noi ceilalți, foarte tineri în acea vreme, „știm” și noi ceva, trăit sau povestit de aceștia, - dar nu știm TOT. Trebuie făcut ceva, ca din firimituri să facem o pâine adevărată.

După ce vorbește despre I. Mocsony-Stircea și Radu Buzești, întîlniți în cursul anchetei la care a fost supus în cadrul procesului Pătrășcanu, scrie Andrei Șerbulescu, alias Belu Zilber, în *Monarhie de Drept Dialectic*, apărută în Ed. „Humanitas”. „Răspunsul meu l-a satisfăcut pe Șoltuz. Imediat după aceasta a urmat confruntarea cu

Camil Demetrescu, condamnat și el în procesul național-țărăniștilor. Pe acesta îl cunoșteam din perioada pregătirii loviturii de stat, de la 23 August 1944. Radu Buzești îl implicase și pe dînsul în complotul fantomă. Acesta refuza însă să consimtă să joace în piesa noastră, deși fusese bătut vreme îndelungată. Cînd am fost adus în camera de anchetă convins că rezistența este inutilă, fiindcă procesul nu va putea avea loc, l-am rugat să confirme totul. M-a ascultat, dar înainte de proces, a revenit. Mult după aceea mi-a explicat de ce: «De vreme ce insistau atîta, însemna că declarația mea le era utilă. Nu vroiam să fac nimic, ce le-ar fi putut fi de folos». Ideile sunt ceva cumplit. În sine nu sunt nici bune nici rele. Cînd intră în capul oamenilor provoacă moarte. EU AM SPUS DA, FIINDCĂ GÂNDEAM CA UN COMUNIST, - EL A SPUS NU, FIINDCĂ ERA UN ANTI-COMUNIST” (s.n.).

La cele de mai sus, adaug următoarele, pentru că eu „știu”. La ultima apariție la TV a lui, Camil a povestit cum a cerut, fiind cu domiciliu obligatoriu în Bărăgan, să i se acorde o învoire de trei zile, spre a merge la București, pînă a-și vedea tatăl bolnav, pe moarte, (în Bărăgan se primeau, totuși, scrisori). Cînd a ajuns în Bărăgan, știind că tatăl său este bolnav, a cerut, - nu se mai văzuseră de 20 de ani -, mai întîi o permisie de o lună, mai apoi de o săptămână, iar acum, dată fiind gravitatea situației, ceruse trei zile. Nici una nu i-a fost acordată. Și Camil nu și-a putut vedea tatăl, nici în această situație. Ceea ce însă nu a spus Camil la TV, - și un om ca el nici nu o putea face -, o spun eu, acum.

Toți cei care au trecut prin închisorile comuniste, - și nu numai ei, dar mai ales ei -, știu la câte și la ce fel de presiuni au fost supuși, pentru a „colabora”. Nu este nevoie să ne gîndim, cât și cum, a fost chinuit Camil și în această privință.

Or, Camil, chiar cînd a știut că tatăl său este pe moarte și că nu-l va putea vedea dacă nu „colaborează”, Camil nici atunci nu a cedat și a avut puterea să spună NU.

Căți dintre noi au avut, sau au această putere.

Doamna Roxana Iordache îmi va îngădui să completez frumoasele și însușeștile cuvinte, - pentru care eu, în numele tuturor prietenilor și colegilor lui Camil, îi mulțumesc -, scrise în *România liberă* din 10.08.'92, cu privire la plecarea dintre noi a lui Camil.

Camil Demetrescu, - ca și înaintașii lui -, nu a fost martor al istoriei. Martori suntem noi, ceilalți.

Camil Demetrescu A FĂCUT ISTORIE!

Și așa cum spune „CARTEA”: „Să cerem de la Isus Christos pentru cel plecat dintre noi, odihnă veșnică, iar pentru noi mare milă”. Căci de milă, noi avem nevoie.

DUMNEZEU ÎL VA AVEA ÎN PAZĂ!

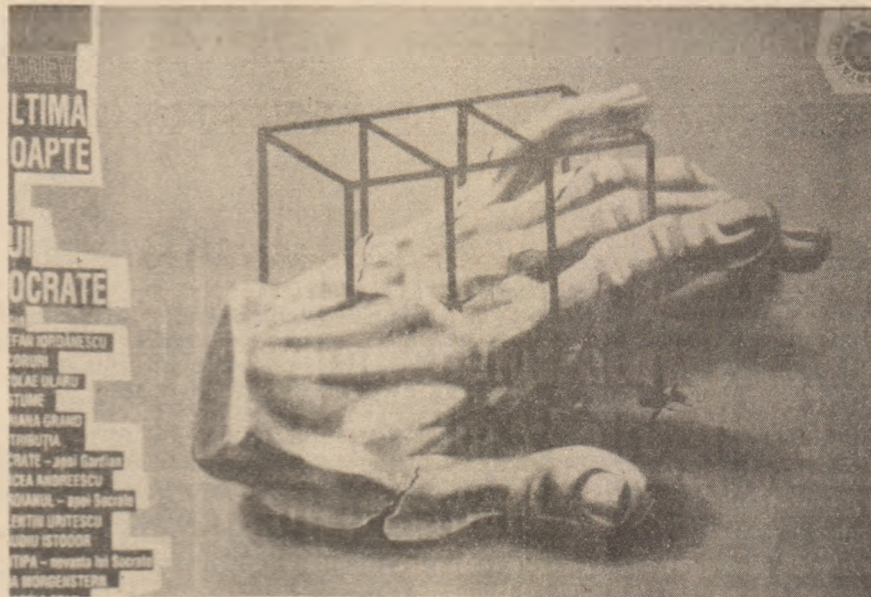
Romulus Cordescu

București, 11.08.1992

Între stagioni

• *Cortina a căzut pentru două luni. Teatrele sînt în vacanță. Perioada dintre stagioni este deopotrivă una a amintirilor și a proiectelor. Pornind de aici, încercăm să oferim cititorilor noștri ceea ce s-ar putea numi o carte de vizită a principalelor teatre din București și din țară: repertoriul, premierele stagiunii trecute și ale stagiunii viitoare, turnee, festivaluri, premii (acasă ori în străinătate). Nu facem publicitate (și încă gratuită!), informăm. Și nu vom ocoli, acolo unde sînt (și unde nu sînt?), dificultățile teatrului românesc al epocii de tranziție: publicul, sălile, încasăările, subvențiile, sponsorizarea. Ordinea trecerii în revistă este întâmplătoare; în funcție de posibilitatea pe care am avut-o de a ne documenta, acum, vara, cînd teatrele sînt în vacanță și cortina a căzut pentru două luni.*

Interviu cu VALERIA SECIU

Este firesc ca o actriță cu capacitatea dumneavoastră de a gândi un spectacol și de a-l simți, în același timp, să fie și fondatoarea unui teatru particular. Vă scoate această opțiune din preocupările strict actoricești sau este ceva complementar, care întregeste omul de teatru? - Mai repede ceva complementar, pentru că timpul ăsta este complementar pentru noi și există în noi tendința de a ne autodefini. Într-un fel, înființarea acestui teatru mă definește. Vă proiectați în acest teatru ca în oglindă, iar ea vă oferă imaginea completă și complexă a omului de teatru? - Ar fi una din explicații. Deocamdată nu pot spune că mă simt înscrisă în tradiția femeilor-director de teatru particular, deși există această tradiție. Cu timpul, poate, cineva va da această judecată. Sînt presiuni foarte mari ale prezentului care ar fi putut fi obstacole în calea concretizării acestui proiect. - Dimpotrivă, ele îmi dau forță. Mie în general dificultățile îmi dau energie. Așa simt că trăiesc, simt viața, iar atunci teatrului i se întâmplă lucrul cel mai adevărat. Asta mi se pare astăzi o provocare: să fie adevărat. Provocarea timpului nostru este o provocare la adevăr. Ați provocat nașterea teatrului Levant ca să provocați adevărul teatrului? - Nu adevărul teatrului în sensul unei limite. Eu nu știu cum este adevărul timpului ăsta. Dar știu că Levant este o clipă a lui, o clipă adevărată. Eu cred în viitorul teatrului, al teatrului particular și spectatorii simt că li se întinde o mină spre arta adevărată. O mină care-i conduce spre un spațiu în care începem să fim. Oamenii de specialitate se mai îndoiesc încă. Teatrul Levant este o propunere și un început. Din acest punct de vedere am structurat și repertoriul. Primul spectacol a fost un început sub toate formele. Conține vulnerabilul și imperfecțiunea unui lucru care se naște. Asta este ceva foarte prețios și înseamnă că am cîștigat timpul și că l-am transformat în valoare. Partea administrativă, financiară, birocratică este o relație nouă pentru dumneavoastră! - Lumea aceasta nevăzută a spectacolului mă consumă foarte mult: tipografia, cablul electric, materialele pentru costume, pentru decor, contactele care fac posibile toate acestea, oamenii din fabrici, meșteri, ingineri, directori de fabrică. Este un joc secund care îl face posibil pe cel prim. Relațiile acestea cine le întregesc? - Deocamdată eu. Și

„Acest teatru mă definește”

încerc să fiu un filtru protector, să menajez actorii de acest zbucium. Eu însămi sînt actriță și cunosc acest mecanism pur sensibil care se cheamă actor. Este o problemă și de afinitate relația mea cu actorii, regizorii, scenograful pe care-i aleg. Unora le-am propus o colaborare pe termen mai lung. Chiar dacă nu joacă în fiecare nou spectacol, îi am în proiect, îi simt aproape de mine. Actrița Valeria Seciu era receptată de public, de iubitorii de teatru ca o ființă extrem de fragilă, cu o mare sensibilitate. Pentru mulți este o surpriză calitatea dumneavoastră de director de teatru, pentru că aceasta implică și o altfel de luptă, care, probabil pînă acum, se reflecta doar în rolurile dumneavoastră. - Uneori se formează și imagini false. Un actor care propune fragilitate, vulnerabilitate este extrem de puternic. Cred că trebuie multă forță ca să propui o imagine artistic coerentă, artistic fragilă, artistic vulnerabilă. Și eu sînt o surpriză pentru mine. Pot gândi și pot face lucruri pe care n-aș fi crezut că am forță, măcar, a le face. Probabil că a existat în dumneavoastră o intuiție a lor care a făcut posibilă nașterea teatrului Levant, care este, astfel, o formă a cunoașterii de sine. - Este o încercare de a evita ideea-cliseu despre ce este teatrul particular în general. Se spune teatru particular și atât. Iar asta limitează și marginalizează. Levant este efortul de a găsi o formă vie și concretă a teatrului particular azi, aici, la noi. Toate acestea țin și de o anumită calitate a vieții care să ceară apariția și existența acestor forme. Eu trebuie să găsesc realitatea vieții noastre și ce forme de teatru viu și adevărat cere ea, pe care să le concretizez în teatrul Levant. Cred că aici trebuie să mă înscru eu. Aici trebuie să fie reușita mea. Este un fel de a mă defini nedefinindu-mă, sau refuzînd. Refuzînd clișeu, artificialitatea, facitul, falsul, limitele care te vînd și te înșeală. Capcana aparențelor nu mă pîndește, altele pot fi pericolele. Chiar și eșecul, pentru că străbat o zonă necunoscută și pentru că trăiesc o experiență care conține, vrînd-nevrînd, și eșecul. Toate astea pînă cînd

vom ști cine sîntem, unde sîntem, pînă cînd societatea noastră se va decanta iar teatrul particular va căpăta expresie. Teatrul Levant nu încearcă cumva și acest lucru, de a ne ajuta să vedem unde sîntem? - Asta și vrem. Acest drum îl parcurgem împreună, de mină, simțîndu-ne în același timp reacțiile. Propunînd un spațiu neconvențional, de exemplu la Muzeul de Artă, nu facem decît să vedem, să acceptăm, împreună, un alt loc. Acolo unde am jucat cel de-al doilea spectacol *Ultima noapte a lui Socrate*, prin bunăvoința celor de la Muzeul de Artă, era, de fapt, un loc gol pe care l-am transformat într-un spațiu teatral.

Noi chiar am făcut un teatru. Cum ați ales repertoriul, cum l-ați gîndit? - Cu multă rigoare și stil, pe care simt că le avem. Selecția textelor este culturală. Acestea sînt semne care să

ne facă inconfundabili. Cum a fost primul spectacol? - Am avut emoții foarte mari. Am debutat cu un text minunat al lui Matei Vișniec: *Angajare de clovn*. Un text care vorbește despre un început, despre viață și despre moarte, despre artist, despre bătrînețe. Am considerat că este emblematic pentru debutul teatrului Levant. Valoarea este obiectivul pe care îl avem mereu în față. Unde repetați? Știu că nu aveți încă o sală. - De multe ori la mine acasă. Alteori la sala de la Teatrul Național din București și la Muzeul de Artă, în cele din urmă. Vă gîndiți la tinerii actori? - Desigur, dar cu mult discernămint. Teatrul Levant este și o speranță din acest punct de vedere. Tineretea nu este neapărat o calitate, este un dat. Ei își caută identitatea cu puritate, dar și cu nesiguranță. Încercăm să facem posibilă alăturarea numelor tinerilor actori de cele ale actorilor care au deja rezonanță. Sînt și acestea forme noi pe care le propunem. Veți juca în stagiunea viitoare în vreun spectacol al teatrului pe care-l conduceți? - Nu, încă nu cred că este nevoie. Cum existați, material vorbind? - Am fost ajutată la primii pași de Ministerul Culturii, și pe urmă de IFMA, TAROM, Fabrica de cabluri. Oamenii vor să ajute,

PIESE JUCATE ÎN STAGIUNEA TRECUTĂ:

ANGAJARE DE CLOVN de Matei Vișniec, regia: Nicolae Scarlat; scenografie, costume, decor: Ileana Huber; distribuția: Mitică Popescu, Valentin Uritescu, Alexandru Bindea.
ULTIMA NOAPTE A LUI SOCRATE de Ștefan Tane, regia: Ștefan Iordănescu; decoruri: Nicolae Ularu; costume: Adriana Grand; distribuția: Mircea Andreescu, Valentin Uritescu, Claudiu Istodor, Maia Morgenstern, Cerasela Stan.

PROIECTE:

COLONIA PENITENCIARĂ de Franz Kafka, regia: Dan Micu; decor: Nicolae Ularu; costume: Mihaela Ularu.
DEZVELIREA și **MIGRENA**, piese de Anca Delia-Comăneanu și Hanibal Stănculescu într-un spectacol coupé.

există nevoia de a ajuta teatrul pentru a se bucura de teatru. Vorbiți-ne, vă rog, despre primul turneu internațional pe care l-ați făcut în Germania. - Tancred Dorst a venit și a selectat participarea noastră la festivalul din Bonn. De fapt, la prima ediție de teatru a Bienalei orașului Bonn, consacrată, în acest an, unor realizări inedite ale dramaturgiei europene, care a coincis, iată, în mod fericit, cu prima noastră ieșire la un festival internațional. Cele 19 piese, aflate în programul festivalului, au fost selecționate de Tancred Dorst, acest celebru dramaturg german. El a inclus, alături de autorii deja cunoscuți în Germania, numele unor noi dramaturgi. Printre aceștia și Matei Vișniec, deci și teatrul Levant. Am avut succes. S-a spus că este o „lovitură” a Bienalei. Cele două spectacole, jucate cu săli arhipline, au fost îndelung aplaudate. La succesul nostru a contribuit și arta lor, sistemul lor profesionist de a organiza un festival. Decorul a fost construit acolo, absolut extraordinar. Trupele care au participat aparțineau teatrelor de stat. Am fost singura trupă a unui teatru particular inclusă în acest festival. Tancred Dorst a avut și el emoții. Aștepta confirmarea valorii noastre poate ca pe o confirmare a intuiției lui. Aveți certitudinea că Levant este un teatru bun, valoros, care promite? - Primul spectacol al teatrului Levant a fost în 20 ianuarie anul acesta cu *Angajare de clovn*. Destul de repede am montat cel de-al doilea spectacol *Ultima noapte a lui Socrate*. În țară am participat la festivalul de teatru de la Piatra Neamț și, pe urmă, la Bonn. Poate toate acestea să certifice valoarea noastră. Am foarte mare încredere pentru că un element fundamental este exigența artistică.

Marina Constantinescu

În această săptămînă:
TEATRUL LEVANT

„o lovitură a Bienalei de la Bonn: Teatrul Levant” - *Kölnerstadt Anzeiger*

„dacă bienala de teatru din Bonn ar fi fost un campionat de fotbal, acești actori de marcă ar fi fost de mult selecționați” - *Bonner Biennale*.

„cu Valentin Uritescu, Mitică Popescu și Alexandru Bindea, regizorul Nicolae Scarlat a desenat o stea comică în trei colțuri de figuri tragice” - *General Anzeiger, Von Mathias Krupa*.

Un mare producător francez, MARIN KARMITZ:

„Am plecat din România la 8 ani, cu vaporul”

Marin Karmitz - regizor, producător, distribuitor și om de afaceri - este (cf. Enciclopedia de cinema - Boussinot) „cel care, sub emblema MK2, produce o bună parte - adeseori cea mai bună - a cinematografului francez de azi”.

L-am cunoscut la Cannes, unde dl. Karmitz era prezent, printre altele, și în calitate de coproducător (și de viitor distribuitor în Franța) al filmului lui Lucian Pintilie, *Balanța*.

- Acum câțiva ani, la Festivalul de la Veneția, am avut surpriza să aflu, citind o biografie a dumneavoastră, că în copilărie „ați fugit” din România cu vaporul... Care e contextul întregii povești?

- M-am născut la București, la 7 octombrie 1938. Familia mea avea cea mai mare antrepriză de produse chimice și farmaceutice din Balcani. Ai mei se ocupau cu importul și distribuția de medicamente. Tata a fost primul care a adus, în România, penicilină.

- Vă amintiți bine copilăria în vreme de război? Cum ați reușit să scăpați?

- Pentru copilul care eram, războiul a însemnat un amestec de înspăimântător și de senzațional. Am scăpat, pentru că și în timpul războiului, sub nemți, au fost „negocieri”... Am reușit să scăpăm de toate, în afară de comunism. În '47, când ai mei au înțeles ce vine peste noi, au hotărât să plecăm. N-am negociat supraviețuirea. Plecarea unui grup de 40 de persoane. Pașapoartele au fost obținute pentru o avere. Ne-am imbarcat pe un vapor, în portul Constanța, și am plecat, neștiind unde o să putem debarca. Peste tot eram refuzați, englezii interziceau coborîrea. Am trecut prin mai multe porturi, Istanbul, Beirut, Haifa, Napoli, fără să putem coborî. În fine, am fost acceptați la Marsilia. Familia mea s-a stabilit, pentru început, la Nisa, unde am făcut primii doi ani de școală. Aveam pașapoarte de refugiați politici. Mereu ne trebuiau vize, mereu ne lipsea viza. Îmi doream, atunci, să devin diplomat când o să cresc mare, ca să nu mai am nevoie de vize! Pe urmă, am abandonat ideea. Am aflat că și cinema-ul e un mod de a călători fără vize...

- Când ați fost prima oară la cinema și ce ați văzut?

- La Nisa, cu bunica, un Buster Keaton...

- Cum v-ați prezenta, în esență, propriul traseu profesional?

- Am studiat la IDHEC, am fost mai întâi operator, apoi asistent de regie, printre alții la Godard și la Agnès Varda, cărora, mai târziu, le-am devenit producător.

- Erați, la acea oră, un om bogat?

- Eram un emigrant sărac. Am început prin a face scurte „filme sărace”, pe banii statului. Malraux, pe atunci ministru al culturii, a fost cel care mi-a dat banii, influențat de Jean Paulhan, director la *Nouvelle Revue Française*, pe care Malraux îl respecta foarte mult. Am lucrat, pe vremea aceea, cu Marguerite Duras și cu Beckett. Beckett care era, e

adevărat, un mare solitar, a fost, pentru mine, o ființă foarte apropiată, nopți întregi stăteam de vorbă, m-a influențat enorm. În '67 am făcut primul lungmetraj ca regizor (*Sept jours ailleurs*), despre „le malaise existentiel”, subiect al epocii, în '70 - *Camarades*, și în '72 - *Coup sur coup* („mărturii ale spiritului șazeciostist”, zic specialiștii), o poveste cu muncitori care se revoltau contra patronului și a sindicatului, îl sechestrează pe patron și ocupă uzina. În Franța atmosfera era, pe atunci, foarte încinsă, era epoca în care Sartre vorbea în fața uzinelor Renault etc... Patronii și birocrații sindicatelor s-au revoltat văzînd filmul meu, au protestat, iar efectele au fost, în ceea ce mă privește, devastatoare: am fost pus pe lista roșie, am făcut șomaj... Și ca să pot continua, am decis să deschid, în '73, o sală de cinema în care să arăt filmele care-mi plăceau. Am făcut un împrumut...

- Cu ce ați garantat? Și cu ce dobîndă?

- Am garantat cu sala! Și cu o dobîndă de 11%.

- Apropo de lista roșie, erați deci de stînga?

- În timpul războiului din Algeria, dacă nu erai de acord, automat erai de stînga. E adevărat că, la 14 ani, m-am înscris în Jeunesse Communiste...

- Părinții dvs. știau? Ați fugit de comunism ca să...?

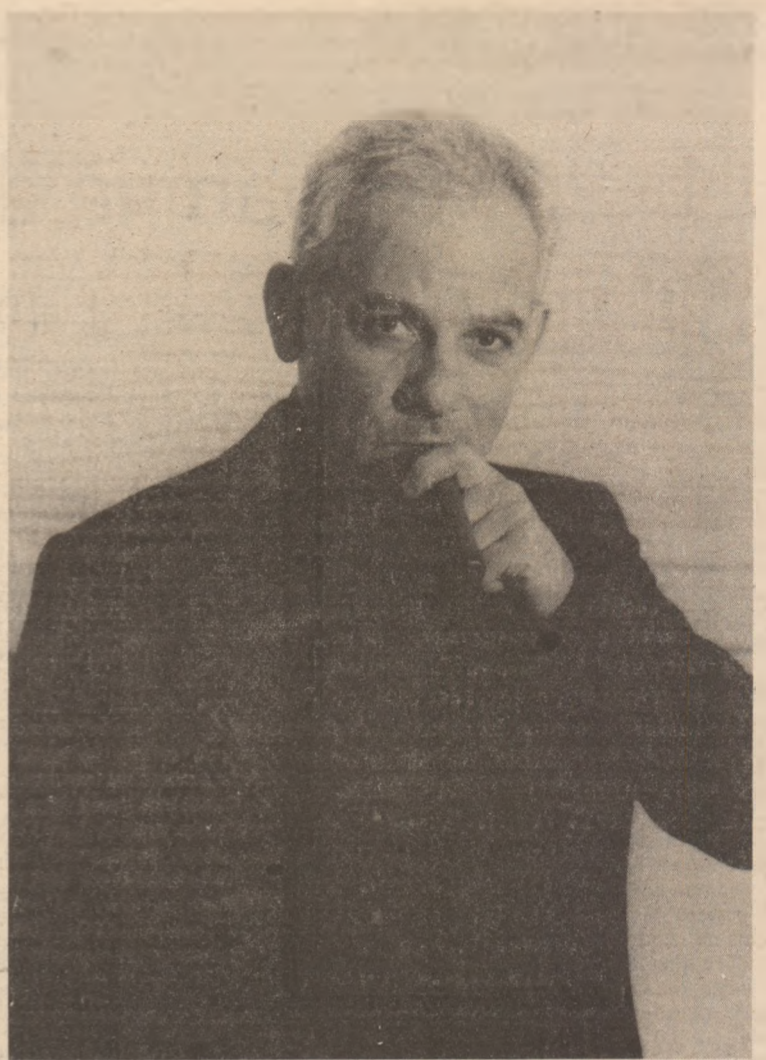
- Părinții mei nu erau la curent.

- Cum se împacă ideea de a fi de stînga cu ideea de a fi foarte bogat?

- (zîmbet amuzat) Sînt mai multe feluri de a fi de stînga și de a cîștiga bani. Cunosc mari patroni care sînt de stînga și oameni fără bani care sînt de extremă dreaptă.

- Ați pornit, deci, în '73, cu un credit și cu o sală. Cum ați devenit ceea ce sînteți?

- Am deschis prima sală în cartierul Bastille, în care erau doar săli de jocuri, și am proiectat filme de autor din toată lumea! Publicul venea. În '77 am cumpărat un film, care avea să ia Marele premiu la Cannes: *Padre Padrone*. A fost prima mare lovitură, care a adus și mulți bani, am început să și produc, filme de Godard, de Marco Bellocchio, am continuat și să cumpăr filme pentru distribuția în Franța; azi am, în Paris, 18 săli de cinema. În '82 aveam 12 filme la Cannes, unul dintre ele a cucerit Palme d'or (filmul turcesc *Yol*); în 10 ani, filmele achiziționate sau produse de MK2 au cucerit peste 25 de premii la Cannes. Pe vremuri nu aveam birouri ca acum (acum - n.n. - birourile firmei MK2, la Cannes, sînt în luxosul hotel Gray d'Albion), alergam cu bobinele de la o sală la alta... Un mare succes relativ recent, a fost *La revedere, copii*, de Louis Malle, Leul de aur la Veneția, dar și cîte altele (*urmează un lung șir de titluri și de nume bine cunoscute pe piața internațională*). Ceea ce am urmărit întotdeauna a fost calitatea. Mi-am dorit întotdeauna să mă specializez în filme de calitate. Să fiu

un Gallimard al producției de film. De fapt în concepția mea, un producător nu e un negustor, ci e tot un editor - cuvînt care vine de la grecescul edere, a ajuta să aduci pe lume.

- Cel mai mare eșec pe care l-ați înregistrat în cariera de producător?

- Resnais, *I want to go home*. N-a mers. Inexplicabil.

- Ce condiții trebuie să îndeplinească cei cu care lucrați?

- Să-mi placă! Cei care nu-mi plac, nu lucrez cu ei.

- Iar ca să vă placă?

- E ceva complet intuitiv. Trebuie ca muzica degajată de text și persoană să-mi placă. În fond, fiecare film e o întâlnire cu un om și cu ce are el poftă să spună. Am și un comitet de lectură, care analizează cam 1200 de scenarii pe an, din toată lumea.

- Din România v-au căutat mulți regizori?

- Nu m-a căutat nimeni. Lucian Pintilie e singurul regizor român cu care am avut bucuria să colaborez. (Detalii ale acestei colaborări aveam să aflu la o recepție oferită de Marin Karmitz, pe yachtul *Lady Jersey*, în urma succesului „*Balanței*” la Cannes. Seara, Marin Karmitz a venit însoțit de distinsa lui „mamă soacră”, care nu e alta decît celebra Françoise Giroud. În urma colaborării dintre Marin Karmitz și Lucian Pintilie a rezultat o variantă pentru Franța a „*Balanței*”, mai scurtă cu 40 de minute decît cea inițială. Premiera va avea loc în septembrie la Paris).

- Care e proiectul dvs. actual cel mai important?

- Produc un film de Kieslowski, autorul *Decalogului*, de fapt trei filme în trei culori. Se vor numi: *Film albastru*, *Film alb*, *Film roșu*.

- În altă ordine de idei: în Franța se discută enorm, acum, subiectul Europei unite. Cum vedeți locul Estului într-o Europă unită?

- În cultura Europei unite va fi extrem de importantă, tocmai identitatea națională, respectarea identității naționale. Un mic exemplu: filmul lui Pintilie nu va fi dublat, va rula, în Franța, cu banda de sunet originală, în românește. Doresc să se evite transformarea

țărilor est-europene în țări africane. Ajutorul Vestului nu trebuie să fie unul care să transforme oamenii în asistați, care și-au pierdut demnitatea. Ajutorul trebuie să ofere mijloacele tehnice, ca oamenii să-și poată regăsi autonomia și ideile proprii, nu să le dăm noi ideile noastre. Să nu considerăm aceste țări ca locuri de manevră, de piață bună.

- Ce părere aveți despre România post-revoluționară?

- Televiziunea mondială nu a controlat informația și a acreditat minciuna. Așa-zisul proces al dictatorilor a fost ceva inadmisibil. Un început foarte prost pentru o democrație. Sînt lucruri care nu se pot face, în cadrul unei idei democratice de justiție. Cred că, atunci cînd țările traversează dictaturi atît de dure, e foarte important ca, la sfîrșit, oamenii să-și trăiască doliul. Perioada de doliu e o perioadă necesară.

- Aveți o deviză după care vă conduceți în viață?

- Da, ceva ce m-a învățat tata: trebuie să-ți respecti cuvîntul!

- Care e calitatea pe care o admirați cel mai mult?

- Curajul.

- Dar defectul?

- Minciuna, trădarea.

- Care credeți că e prima condiție a succesului în meseria de producător sau de regizor?

- Să ai poftă să faci filme și să treci munții.

- Nu v-ați gîndit să reveniți, în vizită, la București?

- Mi-e frică să nu-mi stric imaginile. Imaginile copilăriei, care sînt atît de importante pentru mine. Îmi amintesc, de pildă, casa părintească, era ca un mic castel, cu două turnuri, pe o stradă care se chema... se chema (pronunțat, timid, în românește) Dum-bra-va Roșie...

Eugenia Vodă

P. S. La întoarcerea la București, am trecut pe strada Dumbrava Roșie. Casa cu două turnuri e la locul ei. Arată splendid. Adăpostește Ambasada Austriei.

de Radu Corașu

1^h 20', o doamnă din Ploiești

O doamna aceea din Ploiești - atît: „o doamnă din Ploiești” - care telefonează, noaptea,

noaptea, la orele 1,20, orele falnicilor pasiuni și ale cărților polițiste care ne cad, din mînă, pe figură, insomniaci între CIA și KGB, orele măturoarelor de pe bulevard, în fața la „Lido”, ridicînd tandre, cu coada măturoarelor lor, perdelele ferestrelor, ca să vadă, de-afară, spectacolul destrăbălatelor dinăuntru, „Faneee! vino să te uîți ce faci!”, „Faneee, să nu mori mă!”

doamna din Ploiești care găsește telefonul „Evenimentului Zilei” (cea mai bună rubrică a ziarului: „Telefonul de noapte”, rivalizînd cu articolul de fond și depășind „documentele senzaționale”, căci acolo e documentul, în ce urlă „un fan al serialului Dallas” care vrea cite două episoade pe seară, nu unul!),

doamna din Ploiești care, la 1,20, are puterea să articuleze următoarea indignare: „Domnule, ăștia își bat joc de noi cu filmele lor de doi bani!”

e noaptea unei iguane de marți pe miercuri, noaptea telecinematecii unde „s-a dat” „Le rideau cramoisi”, „Perdeaua cărămizie” a lui Astruc, film de 40 de ani-lumière, film școală, ăla nu face doi bani, ăla a trezit strigătul în noapte și n-ai ce-i spune, n-ai ce-i spune,

ce să-i spuî?,
că-i după Barbey d'Aurévilly,
pasiunea lui Radu Albala?

că-i cu Jean Mitry la montaj, cine-i Jean Mitry?, că-i film de cultură - ciné?

cum cu cine?, cu Jean Claude Pascal, tînăr și brunet, locotenent în garnizoană, direct coborît din Lucien Leuwen al nostru (republicanul îndrăgostit de o ultra-monarhistă, subiect de o arzătoare actualitate, nu?, cel mai actual fiind Stendhal, care are grijă să precizeze de la pagina a doua că nu-i nici una, nici alta!),

Jean Claude Pascal, doamnă, care a murit chiar anul acesta, în primăvară, lăsîndu-ne „Nous, les amoureux”, melodie a veacului, cum să îngîni, noaptea la 1,20, „Nous, les amoureux”, la telefon, cine ar îndrăzni cînd clocotește o indignare ca asta?

cine să deschidă ochii la acest miracol cînd o Albertine întinde o mînă pe sub masă, ca-n „Roșu și negru”, către locotenentul stupefiat de ceea ce mișcă între impasibil și indiferență la o femeie, ce să lămurim despre gestul ăsta care ne înnebuneste de la 17 ani, de cînd știm de pariul lui Sorel?

ce să explicăm despre onorabilitate în fața morții, despre „Inclinația lui Astruc spre Murnau”, spre cine?, spre Murnau, doamnă, știți ce-i aceea cameră-stilou?

doamne, doamne, doamne, 1,20 nu-i ora cinematurii, e ora indignării din Ploiești și numai din cauza altui ploieștean, voi trebui să recunosc că în noaptea aceea de marți spre miercuri, pe la 1,20,

rideam încă sănătos de misterul destrămat, sfîșiat al „perdelei cărămizii”, căci cum să reziste un mister ca acesta, logicii noastre ploieștene, bazate pe „carevasăzică”,

carevasăzică, fata vine în vîrfurile picioarelor să se dăruie și să moară în camera locotenentului, iar părinții ei, „meduze în întuneric”, dormeau adînc, atît de adînc, încît dînsul se putea plimba cu moarta în brațe, din odaie în odaie, de pe o scară pe alta, neștiind unde s-o depună, tremurînd de groază c-ar putea fi compromis și nimeni nu se trezește, nu ridică pleoapa, nu aude!?, „cît de adînc poate dormi un om, domnule?”, mi-aș fi întrebant toți amicii, dar și ei dormeau!

În numele acelei doamne din Ploiești și al sacrului „carevasăzică”, cer să se programeze la Telecinemateca un film făcut în același an, 1951, cu „Le rideau cramoisi” - „Vagabondul”! Mai frumos ca „Domnișoarele din Rochefort”, un oraș întreg, la 1,20 noaptea, aruncînd cît colo toate romanele sale și toate literalele jocurilor de scrabble, ar începe să danseze pe străzi în frunte cu măturoarele, balerinele, stripteusele plus ziaristii telefoanelor nocturne, clamînd „avaramu, avaramu!”

aceea, da, va fi mai mult decît o educație cinematografică pe care unii proști o mai confundă cu una sentimentală. Noțiune, fii trează - televiziune, fii accesibilă!

de Antoaneta Tănăsescu

Matinal

NU ȘTIU cîte emisiuni radiofonice au o audiență de asemenea amplitudine și stabilitate. Nu există localitate în care semnalul ei să nu răsune la primele ore ale dimineții iar succesiunea anotimpurilor nu are nici o importanță, *Matinalul* dovedindu-se atractiv și în toil iernii și sub zodia caniculară a vacanțelor tradiționale. În plus, emisiunea este ascultată de toată lumea, indiferent de vîrstă, profesie, aspirații și alte semne distinctive ale oamenilor. Chiar cei care sînt atașați noutăților difuzate de BBC la ora 6,00 sau reluărilor *Europei Libere* de la șapte și zece minute, nu rezistă a nu trage cu urechea la rubrici ale acestei transmisiuni care durează de la 5 la 8, de luni pînă vineri, pe programul I, *România - actualități*. În treacăt fie spus (e doar o opinie, supusă ca orice opinie și erorii), diferența de tratament a dimineților de week-end, măcar pentru perioada verii, poate fi pusă în discuție. Nu din dorința de a uniformiza zilele. Constat, astfel, începînd sîmbăta într-o curte obișnuită dintr-un sat obișnuit, că gospodarii nu se prea adună în jurul aparatelor de radio, încredințîndu-ne, nouă, orășenilor această grijă. Nu din dezinteres, ci deoarece, pur și simplu, pentru ei sîmbăta e o zi la fel de lucrătoare ca luni și joi, în care grădina trebuie udată, porumbul prășit, corcodușele culese, animalele îngrijite. Dar, să revenim. Actualul *Matinal* aplică cu suplețe o veche formulă radiofonică românească, confină cu soluții experimentate și pe alte meridiane. La baza ei se află, desigur, un eficient studiu asupra psihologiei sociale și orizontului de așteptare a milioane de oameni situați între repere circumstanțiale comune. Deci: începutul unei noi zile, de aici inevitabila sete de informații, apoi, faptul că numai în rare cazuri *Matinalul* concentrează în exclusivitate atenția ascultătorilor, obligați, între 5 și 8, a avea multe alte îndeletniciri, de aici, structura mozaicată a transmisiei și, în plus, ceea ce am remarcat, de la o vreme, reluarea concentrată a faptelor importante. Ceea ce nu echivalează cu repetiția monotonă, ci cu experimentarea mai multor modalități de expresie, cu acceptarea mai multor unghiuri de vedere, toate acestea cu respectul „perioadei de carantină” de care vorbea (referindu-se la lecturile succesive) Eco, „perioadă de carantină”, adică răgazul necesar pentru ca acumulările să fie reale și să nu se anuleze reciproc. O știre difuzată la ora 6,00, revine sub formă de comentariu cîteva minute mai tîrziu și este din nou susținută, tot după cîteva minute, de un interviu sau de o altă formulă publicistică. Nu am impresia că structura fixă a *Matinalului* trebuie înțeleasă ca un handicap, dimpotrivă, majoritatea conducătorilor de emisiune, unii dintre dîșii remarcabili, o transformă într-un adevărat exercițiu de stil. *Matinalul* de azi s-a eliberat, din fericire, de multe dintre obișnuințele rubricilor informative de ieri. Și totuși, curajul de a pune față în față pozițiile (soluțiile) opuse este încă un deziderat, tentația de a-l conduce pe ascultător spre concluzia dorită și a nu-l lăsa să o găsească singur, firește după epuizarea cîmpului informațional, fiind destul de puternică. De asemenea, la nivel retoric, se observă încă un decalaj (o dizarmonie) între fraza fluentă și incitantă a comperajului și uscăciunea lemnoasă a unor corespondențe sau comentarii, redactate cu pixul cumpărat acum un deceniu. Oricum, prezentatorii *Matinalului* se înscriu între vedetele incontestabile ale radiofoniei actuale și numai trecătoare condiție de cronicar mă împiedică să-mi mărturisesc deschis preferințele. Oricum, ascultătorii o fac fără urmă de trac.

TELEVIZIUNE

de Cristian Teodorescu

Duminica neagră

DIALOGUL de duminică, de pe programul 2, dintre dl. Sava și invitatul său, ministrul culturii, mi s-a părut instructiv pentru cele două puncte de vedere care se confruntă azi în discuțiile despre problemele pe care le are de înfruntat cultura în România. Cum ele sînt cunoscute și dezbătute inclusiv la T.V.R. nu le voi descrie și eu.

Sînt destui cei care cred, ca dl. Spiess, că fatalitatea acestei perioade e ca artiștii de valoare să plece din țară, în căutarea unor contracte avantajoase, iar cei rămași să se complacă într-o mediocritate mai mult sau mai puțin lustruită. Asemenea păreri circulă cu destulă insistență mai ales în mediile neartistice. Probabil că cei care au dat telefoane de felicitare ministrului culturii pentru atitudinea sa, fac parte tocmai din aceste medii. Sînt mai mult ca destui cei care, fără a simți o dorință anume de a trage cu pistolul cînd aud de cultură, nu se dumiresc de ce trebuie risipiți banii pe așa ceva.

M-aș fi așteptat însă din partea d-lui Spiess, care, pînă una alta, e totuși ministrul culturii, să-și aperse departamentul măcar cu vorba, dacă nu altcumva. Nu sînt bani, de acord, dar tonul cu care spunea asta dl. Spiess, tonul celălalt cu care prezuma că și dacă ar fi bani, niciodată n-ar fi destui, astea nu sînt lucruri pe care să le spună ministrul culturii. Și cu o asemenea nepotrivită suficiență. Apoi ceea ce înțelege d-sa că se întîmplă în gazetăria culturală m-a lăsat încrîmțit. Auzisem, dar n-am vrut să dau crezare că dl. Spiess nu s-a prea omorît cu cartea în tinerete. După emisiunea de duminică, mi-am dat seama că lucrurile stau mai

rău de-atît. Ministrul culturii se află în situația celor care, dacă n-au idei precise despre mai nimic, au în schimb bănuiele în care cred ca în Sfînta Scriptură.

Nu știu cîte pagini scrise de mîna domniei sale există ca mărturie că dl. Spiess a făcut și altceva decît vocalize, repetiții și spectacole. Nu m-ar interesa existența lor dacă dl. ministru n-ar avea o impresie atît de aiuritor de falsă despre ceea ce e o revistă de cultură și cum se scriu articolele și studiile care sînt publicate în paginile unei asemenea reviste. Dacă dl. Spiess ar fi fost un muncitor manual și nu ceea ce e, tot ar fi vorbit cu mai mult respect despre munca necesară pentru a scrie într-o revistă de cultură. Aïdoma semidoctilor care din pricină că au eșuat la jumătatea drumului dintre ignoranță și cultură n-au nici respectul ignorantului, nici conștiința limpede a omului de cultură despre ceea ce înseamnă această muncă, dl. Spiess, - ministrul culturii în România, nu vreun corist pensionat care - pălăvrăgește în colț, la alimentară - își dă cu părerea ritos despre lucruri care, vădit, îl depășesc. Depășit fiind, dl. Spiess parează cu o atitudine disprețuitoare față de omul de carte, pe care n-aș înțelege-o nici la un hingher, dar la o persoană care s-a decis să aperse interesele culturii în România.

Nu cred că e ușor sau plăcut să fii ministrul culturii acum, aici. Dar cei care-l invidiază pe dl. Spiess au motiv s-o facă. Pe dl. ministru nu-l tulbură necazurile culturii, necum ale oamenilor de cultură care au, se pare, nevoie de un certificat că s-a auzit de ei și dincolo de Arad pentru ca excelența sa să-i bage în seamă.

Observasem cu prilejul unor interviuri televizate că dl. Spiess are o anumită suficiență și că n-ar fi tocmai un intelectual cu coatele tocite de studiu, duminică însă auzind minunile emise de d-sa, mai că nu-mi venea să-mi cred urechilor. Ce blestem apasă pe capul țării ăsteia, încît ignoranții s-o conducă, iar semidoctii să-i dea note? Cum e cu puțință ca un om care, măcar de formă, ar trebui să aibă o atitudine de înțelegere față de nefericirea în care se zbate cultura românească să pară mai împăcat cu această stare de lucruri decît o babă analfabetă?!

Nu zic că dl. Spiess a adus cultura de la noi în starea în care se găsește, asta e opera unei lungi serii de politruci culturali care de-abia nimereau să semneze. Dar fatalismul d-sale, aerul său strict decorativ, ca al fostului portar de la hotelul Union, nu se potrivesc cu rolul pe care nesilit de nimeni d-sa a acceptat să-l joace. Nu sînt bani pentru cultură. Știăm! Dar cel puțin să nu fii și sfidat cînd mi se spune asta! Să nu fii invitat aproape pe față să-mi iau tîlpășița de aici, dacă nu-mi convine cum stau lucrurile.

Nu cred că, la ora asta, omul de cultură trebuie să huzurească, ar fi imoral, dar nici să fie trimis la ușa din dos de semidoctii care nu înțeleg decît argumentația pumnului bătut în masă.

Fericiți cei ce au telefonat la TVR să-l felicite pe dl. ministru Spiess pentru minunățiile pe care le-a debitat duminica trecută! Iar dacă a lor va fi împărțită cerului, urît trebuie să mai fie acolo.

În librării

• **Lucian Blaga - DESPRE GÎNDIREA MAGICĂ.** Cu un cuvînt înainte de Zoe

Dumitrescu-Buşulenga (Editura Garamond, 176 p., 175 lei).

• **Lucian Blaga - VEDERI ŞI ISTORIE.** Ediție îngrijită și prefăcută de Mircea Popa (Editura Porto-Franco, 156 p., 150 lei).

• **Mircea Constantinescu - CÎND TOCA LA RADU-VODĂ.** Roman documentar. (Editura Militară, 336 p., 300 lei).

• **François Furet - REFLECȚII ASUPRA REVOLUȚIEI FRANCEZE.** Traducere din limba franceză: Mircea Vasilescu. Cu o introducere de Sorin Antohi. Colecția „Societatea civilă”. (Editura Humanitas, 246 p., 285 lei).

Fototeca României literare

Mircea Iorgulescu, Petre Ghelmez, Elena și Marin Preda, Florin Mugur la lansarea volumului apărut la Editura Albatros „Florin Mugur - Convorbiri cu Marin Preda”, în primăvara 1973

În expoziții

■ **OVIDIU PETCA - afig, EMILIA CHIRILĂ - ceramică, Căminul Artei (etaj).** Afișul lui Ovidiu Petca mizează, aproape exclusiv, pe valorile grafice. El nu propune *discursuri*, ci doar *semnalizează* prin propria-i capacitate expresivă. Elementele discrete de limbaj - linia, punctul, pata de culoare - se organizează în compoziții largi

și aerisite, detașînd mai degrabă sintaxa imaginii decît morfologia ei.

În același spațiu, Emilia Chirilă testează posibilitățile ceramicii oscilînd între obiectul strict decorativ și sculptura mică. Volumele rigurose geometrice și ansamblurile modulare coexistă cu obiectele antropomorfe subtil modelate și intră în dialog firesc, deopotrivă cu transparențele sticlei și cu volubilitatea culorii.

Precizare. Articolul „Demnitate literară și conformism sub dictatură” de George Munteanu, apărut în numărul trecut, reprezintă o comunicare ținută la Congresul romaniștilor germani din Bamberg.

Calendar

• **21 AUGUST.** S-au născut: **Constantin Mohanu** (1933), **Anton Grecu** (1941). Au murit: **Dimitrie Cantemir** (1723), **Dorina Rădulescu** (1982).

• **22 AUGUST.** S-au născut: **Al. Piru** (1917), **Alexandru Popescu** (1921), **Ion Beldeanu** (1939). Au murit: **Timotei Cipariu** (1887), **D. Iov** (1959), **Saga Pană** (1981).

• **23 AUGUST.** S-au născut: **Paul Everac** (1924), **Corneliu Ștefanache** (1933), **Mircea Iorgulescu** (1943). A murit: **George Cuibuș** (1973).

• **24 AUGUST.** S-au născut:

Raicu Ionescu-Rion (1872), **B. Elvin** (1927). Au murit: **Ioan Budai-Deleanu** (1820), **C. Negruzzi** (1868), **Alec. Duma** (1980).

• **25 AUGUST.** S-a născut **Mihai Pelin** (1940). Au murit: **B.P. Hasdeu** (1907), **Kós Károly** (1977).

• **26 AUGUST.** S-au născut: **Panait Cerna** (1881), **George Șoimu** (1919). A murit: **Iosif Vulcan** (1907).

• **27 AUGUST.** S-au născut: **Tomcsa Sándor** (1897), **Leon Levițchi** (1918), **Mariana Dumitrescu** (1924), **Mircea Zăciu** (1928), **Z. Ornea** (1930), **Ovidiu Ghidirmic** (1942). Au murit: **Anton Naum** (1917), **Ion Grămadă** (1917), **George**

Ulieru (1943), **Eusebiu Camilar** (1965).

• **28 AUGUST.** S-au născut: **Asztalos István** (1909), **Constantin Salcia** (1910), **Irene Mokka** (1915), **Mikó Erwin** (1919), **Valentina Dima** (1932), **Marin Mincu** (1944). A murit: **Calistrat Hogăș** (1917).

• **29 AUGUST.** S-au născut: **N. Dunăreanu** (1881), **Leon Negruzzi** (1899), **Al. Constant** (1906), **Ivan Covaci** (1946). Au murit: **George Mărgărit** (1961), **Theodor Constantin** (1975).

• **30 AUGUST.** S-au născut: **Augustin Z.N. Pop** (1910), **Maria Zimniceanu** (1922), **D. Matală** (1936), **Alex. Protopopescu** (1942).

CRONICA PLASTICĂ

de Pavel Susară

Critica de artă, complexe și ambiguități

„Pentru a restaura demnitatea actului critic, trebuie să renunțăm definitiv la utopia criticii ireproșabile”

ANDREI PLEȘU

CRITICA de artă trăiește într-un permanent exil; dacă nu este exilată undeva, într-un colț de pagină, și convocată doar spre a participa la întregirea fenomenului cultural, ea este exilată de către cititorul însuși care o ignoră cu o delicată premeditare. Dar înainte de a-și trăi exilul impus, ea își asumă, obedientă, un autoexil. Statutul criticii de artă rămîne fatalmente periferic atît față de critica literară, cît și față de cea teatrală, deși istoria sa este bicentenară și a fost ilustrată de nume notorii din spațiul culturii europene și naționale. Dar toți iluștrii săi reprezentanți n-au fost cu precădere *critici de artă*, ci ei au zăbovit, o vreme, în reflecția asupra fenomenului artistic doar pentru a umple un gol și nu pentru a-și împlini un destin. Performanța lor (care este și o performanță a criticii de artă) nu poate fi atribuită autorității *genului*, ea rămînd o performanță personală pe care, dacă n-au ignorat-o cu totul, au socotit-o, oricum, legată de o activitate

pasageră în jurul căreia nu se poate construi o profesie. Din această pricină, critica de artă n-a reușit să devină o *instituție*, ci a rămas, fundamental, o *practică*. Dacă acestea sînt determinările exterioare ale criticului, există și o sumă de determinări intime, la fel de puțin încurajatoare. Criticul de artă este perceput, cu un oarecare inconfort psihologic, ca o ființă culturală hibridă și greu de localizat. El încearcă să administreze un teritoriu cu un puternic impact senzorial, recurgînd la instrumente exclusiv conceptuale sau, folosind binomul lui Lessing, încearcă *narativizarea simultaneității*. Dacă, în exercițiul său cultural, criticul literar este indubitabil un *scriitor*, criticul de artă nu este nici *plastician* - deși împrumută de la acesta obiectul -, cum nu este nici *scriitor* - deși îi împrumută recuzita. Critica de artă furnizează, în această situație, unul dintre marile paradoxuri culturale: ea *există* dar nu are *realitate* sau, altfel spus, are *istorie*, dar nu are *ontologie*. În absența unei definiții precise, ea devine un spațiu fertil pentru impostură și adăpostește, cu generozitate, multiple făpturi subculturale. Un critic literar, oricît de sumară i-ar fi înzestrarea sau de plată viziunea, oricît de restrînsă

capacitatea de sinteză sau de rudimentare mijloacele analitice și oricît de vulgară ideologia nu poate coborî, prin firea lucrurilor, sub un anumit nivel. El știe, totuși, măcar în accepțiune strict gramaticală, să scrie. Or, această exigență, în cadrul criticii de artă, nu este nici pe departe un bun definitiv cîștigat. Critica literară poate avea un Mihai Ungheanu sau un Artur Silvestri, dar nu un Mircea Deac sau un Marin Mihalache.

În această situație, criticul de artă trebuie să înfrunte o triplă adversitate: limitele firești ale fenomenului, impostura care i-a impus, prin uzurpare, o imagine culturală deformată și, nu în ultimul rînd, propriile lui limite. Pentru a supraviețui ca ființă culturală, el nu are decît o singură cale: recîștigarea libertății - ieșirea atît din dependența rigidă și tehnicistă față de imaginea plastică, cît și din cea a unui anumit tip de discurs, monoton și afirmativ, netulburat nici de bucuria scrisului și nici de prezența vreunei *opinii*. Renunțarea la tonul posac, la spaime și timidități, este unica șansă a criticului de artă de a recupera demnitatea gestului său, concomitent cu asumarea riscului de a emite *judcăți*. *Judecăți în sine*, dincolo de orice vanitate a confirmării sau teamă a infirmării în timp. Iar înțelegerea exactă a specificității actului critic este intim legată de renunțarea la orgoliul *obiectivității* și de asumarea fără prejudecăți a *subiectivității* ca modalitate firească de conviețuire cu *formele*. *Judecata* însăși nu poate fi formulată decît în cadrul acceptat al *subiectivității*, fără ca prin aceasta ea să își piardă onestitatea și

adevărul. Pentru că între judecata momentului și supunerea operei la *proba timpului* nu există nici o relație necesară și obligatorie. Dacă G. Călinescu, de pildă, ca să luăm un caz din istoria literaturii, îl privește cu rezerve pe Lucian Blaga, aceasta nu înseamnă că Blaga nu este un mare scriitor, după cum nu înseamnă nici că G. Călinescu a greșit.

Percepția criticului este, în absolut, adevărată pentru că ea rămîne consecventă cu un anumit sistem de lectură, cu un anumit orizont de înțelegere și nu pornește de la premise imorale, de la elemente nespecifice sau de la fapte exterioare. În acest context, spaima criticului de artă de a formula *judecăți*, simțîndu-se permanent amenințat de comiterea *erorii*, reprezintă nu numai o mare confuzie, ci și o subminare involuntară a propriului său statut, demnitatea actului critic constînd nu numai în vigoarea discursului și în onestitatea privirii, ci și în sentimentul adînc al independenței, în conștiința libertății de a *judeca* fără a da socoteală nici operei în cauză și nici *timpului* de la care artiștii așteaptă, în general, marile reparații. *Atitudinea* lipsită de crispare este primul pas spre independență și normalitate. Altminteri, simpla consemnare înseamnă o tot atît de simplă *interjecție*. După care urmează tăcerea. Iar, la extrema cealaltă, interminabila fabulație a discursului paralel este o altă față a tăcerii. Și critica de artă, rezumîndu-se doar la *certificarea prezenței* devine, fără să vrea, o prelungă tăcere complice.

Congregația sufletelor sfîșiate

CARTEA lui Jean-Marie Rouart, *Cei care au ales noaptea*, se adresează, în primul rînd, scriitorilor. Mesajul ei este un avertisment către toți cei care, în goană spre un ideal, sînt bîntuiți de ideea sinuciderii. Cel mai ades, aceștia sînt scriitorii, deoarece faptul de „a scrie” devine o anume modalitate magică de a te privi în interior „pentru a te regăsi în unitatea divină”. Pericolul își are punctul de plecare în responsabilitatea socială pe care scriitorul crede că o are și în revelația care poate, oricînd, să survină.

Personajul principal al acestei cărți este deci *Scriitorul* văzut în diverse locuri și ipostaze, sub nume diferite, *Scriitorul* cu destin tragic, mereu același. Chiar dacă „a ales noaptea” sau „marele somn”, sufletul lui, devorat sălbatic de „viermișorii terorii”, atinge înălțimile sublime ale „eredității byroniene”, ale primului scriitor care s-a implicat atît de puternic, încît scria cu „propriul sînge”.

Pe parcursul celor douăsprezece capitole, într-o manieră eseistică și într-un limbaj elegant, aristocratic (pe care traducătorii Ioan Morar și Dora Zorcă l-au transpus cu acuratețe în românește) Jean-Marie Rouart este obsedat de legătura nefastă ce pare să existe între literatură și sinucidere. Descoperă, astfel, o asemănare izbitoare între etapele psihologice care duc la concretizarea concepției literare și acele trăiri care determină iminența sinuciderii. În acest context, aflăm că moartea poate fi o naștere inversă, menită să ne readucă în pîntecele odihnitor al mamei eterne. Extraordinar este și răspunsul care se dă întrebării *De ce scriem?* „Nu scrii decît pentru a fi iubit...”. Iubirea însăși se poate transforma într-un instrument al „nimicirii prin dragoste”.

Jean-Marie Rouart, *Cei care au ales noaptea*, traducere de Ioan Morar și Dora Zorcă, postfață de Carol Sebestyen. Editura de Vest, Timișoara, 1992.

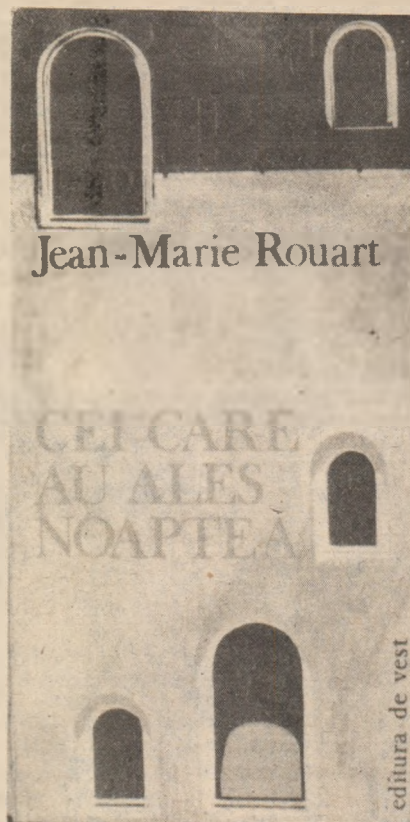
Veneția - start în căderea luciferică pentru cei pe care extazul i-a apropiat neîngăduit de mult de cer - trebuie evitată, spune Rouart. Descrierea orașului este picturală, iar tabloul rezultat e al unui maestru. Ne aflăm în însăși orga pe care respirația însușește o partitură fatală compusă din neant. În „serile lugubre ale unei cetăți fără lumină” zidurile sînt terne, apele putrezinde, iar miiasmele canalelor te urmăresc cu un ochi verde, de alge și respirație fetidă. „Placă turnantă a disperării, ultimă voluptate a morților întîrziată...”. Veneția nu este numai un oraș al tenebrelor deasupra cărora, sus de tot, se aprind, înfricoșătoare prin strălucirea lor, luminile din virful amezătoarelor piscuri ale artei, ci și un reper final în geografia sufletelor boiare, urmărind un vis pînă la „răscrucea dintre Occident și Orient”. Este un loc de pe pămînt unde pînă și moartea devine „dezmat arătos”. Adoma îl vedem pe Leopold Robert, în încăperea ai cărei pereți sînt brăzdați cu „lacrimi de salpetru”, arînd la flacăra unei luminări scrisorile iubitei ca apoi, în acordurile „Requiem”-ului lui Mozart, să-și taie beregata: *Orgia este singurul remediu care poate atenua magia neagră a Veneției. Cassanova sau abatele Bernis au scăpat neatinși din îmbrățișarea cetății antropofage, dar numai apelînd la „travestiri și măști de carnaval”. Byron, totuși, a locuit în acest oraș trei ani, dar, spune Rouart, „îți trebuie orgiei întreg al unui pair al Angliei, posedat de geniu, ca să transformi laguna în piscină și palatul Mocenigo în bordel”. În contrast cu tenebroasa Veneția, se ridică din mare, înaltă, albă și strălucitoare în văpaia soarelui, insula Samoa. Dar aceasta n-o împiedică să fie „o insulă blestemată, așa cum sînt toate locurile în care am fost histrii de pasivitate”.*

Întîlnim în congregația subtilă a sufletelor sfîșiate și instruiți care, înșiși, și-au plătit biletul de intrare prin suferințele atroce îndurate în goana lor spre un Dumnezeu al lumii glorioase.

Între aceștia, ne este evocat și Napoleon încoronat, aici, ca „împărat al disperării”. Tentativa lui de sinucidere, eșuată, l-a lipsit de decadența pereche de „aripi negre”, care i-ar fi stat atît de bine în zborul spre Dincolo. Ca „înecați ai istoriei” apar condamnații, senini în fața plutonului de execuție și apoi, iarăși și iarăși, scriitorii... Semnificativă, meritînd luare aminte, este analiza scriitorului ce se implică în politică. Demersul scriitorilor în acest domeniu capătă valențe dramatice, ei „nefiind altceva decît fragile catedrale de nervi”. Căci iată, ei nu realizează că politicienii, oamenii care dețin puterea, sînt „destul de simpli, semănînd cu marinarii...”. Scriitorii fascinați de politică (precum Pierre Drieu La Rochelle sau Prévost-Paradol) sfîrșesc fulgerați în beția sinuciderii.

UN loc aparte în armonia acestui melanj de destine tragice îl ocupă scriitorul evreu. Imaginea lui se suprapune peste cea a scorpionului, adevărat simbol al tăriei de care trebuie să dai dovadă pentru a supraviețui în teribila sahară umană. Indiferent în ce țară ar locui, mai devreme sau mai tîrziu, i se va aminti că este evreu și că trebuie să se teamă. Cine ar fi putut cunoaște această spaimă evreiască - Yddish Angst - mai bine decît Stefan Zweig? Scăpat din infernul cazanului nazist, care clocotea în întreaga Europă, departe, în America de Sud, refuză să se bătălească în noroiul friicii primare și, lucid, își ia soția de mîină pentru a se retrage, împreună, în neant. Aceeasi frică ereditară trebuie să-l fi urmărit și pe Roman Gary, ca un alt „gestapou al realității” lui interioare, pentru a se ascunde mereu, sub alte nume și alte identități. Mai nemiloasă decît toate forțele malefice, conștiința lui se dilată în forme monstruoase, se întoarce asupra-i și îl execută, dispărînd ea însăși.

Înceind această scurtă prezentare a unei cărți excepționale, insolită în

Jean-Marie Rouart

peisajul literar contemporan, nu putem să nu facem cîteva referiri la postfața care se dorește competitivă în analiza fenomenului sinuciderii printre scriitorii români. Semnat de Carol Sebestyen, acest ultim capitol, adăugat, ne-a uimit și ne-a întristat. A afirma că scriitorii români n-au simțit nevoia să se sinucidă deoarece, fiind „bugetari” n-au fost atinși de „nevoia materială”, ni se pare o aberație. A face o observație de genul: „... în timp ce viața literară apuseană e plină de cadavre, scriitorimea română nu e deloc dispusă la experiențe capitale” și a o pune sub titlul „Sinucidere mioritică” ni se pare o blasfemie. Dacă sinuciderile comentate de J.-M. Rouart sînt, prin gratuitatea lor, aristocrate, sinuciderile scriitorilor români sînt însă dumnezeiești, ele neavînd nevoie de otravă, cuțit, ștreang etc. Ele sînt executate cu mijloace interioare atunci cînd scriitorul nu poate face compromisuri. Am putea înșira, din nefericire, destui scriitori români contemporani, mai ales poeți, stinși în tăcere, ca păsările lipsite de cer. A nu putea trăi într-un anumit fel, aceasta este adevărata „sinucidere mioritică”.

Maria Genescu

Mario Vargas Llosa

ISTORIA LUI MAYTA

DOMNIȘOARA DIN TACNA

ISTORIA LUI MAYTA este povestea unui comunist de „idei” care descoperă dintr-o dată acțiunea reală. Însă nu cum ar fi de așteptat - acțiunea în sensul contactării muncitorilor, oamenilor săraci, pregătirea lor pentru o posibilă „nouă eră”, ci acțiunea armată. Cunoscind un sublocotenent cu idei adolescentin-revoluționare, care fură niște arme automate și pregătește

Mario Vargas Llosa, *Istoria lui Mayta* (roman). *Domnișoara din Tacna* (piesă de teatru), traducere de Mihai Cantuniari. Editura Cartea Românească, 1992.

clîva tineri pentru luptă. Mayta cade din absolutul ideatic într-o stupidă aventură cu toate aparențele de terorism. După ce deschide închisoarea, întrerupe legătura telefonică a orașului de munte în care apăsător și jefuiește două bănci „în numele poporului”, grupul condus de Mayta fuge în munți. Mayta este prins după două ore și condamnat la închisoare, doi oameni mor (unul fiind sublocotenentul care îl incitase pe Mayta la această acțiune necugetată), iar restul adolescenților sînt numai certați zdrăvăn. Povestea se mai complică și cu istoria de dragoste a lui Mayta cu Anatolio (un tînăr din grupul lui politic), pe care îl convertește la homosexualitate.

Dar acest nucleu epic nu este decît unul dintre straturile cărți și, ca într-un roman postmodernist care se respectă, sîntem anunțați că este o ficțiune. Naratorul se plimbă interogînd diverse persoane care au fost în anturajul lui Mayta în perioada aventurii revoluționare, încercînd să reconstituie faptele. Bineînțeles că nu poate, că fiecare spune altceva, unul dintre ei îl acuză că este agent CIA, altul că este creierul întregii aventuri, altul că nu a fost decît un umil participant și așa mai departe. Însă tehnica narativă nu te lasă să adormi - în mijlocul unei dizertații despre politică sau chiar despre acțiunea propriu-zisă a lui Mayta apare un alt narator, tot la persoana I, care preia firul, modificîndu-l. Dacă pe primul narator l-am putea „egala” cu autorul de pe copertă, pe cel de-al doilea îl identificăm cu personajul Mayta (sensul sublinierii se va vedea mai încolo). Deci, autorul discută cu niște

semeni viitoare personaje și, în timp ce îi interoghează despre Mayta, el devine Mayta și preia narațiunea ducînd-o mai departe și, de fapt, în altă parte. O parte din persoanele-personaje interogate au devenit oameni importanți (Anatolio - presupusul iubit al lui Mayta - e senator) și nu doresc să fie implicați în nici un fel de relatare, așa încît el îi liniștește pe fiecare în parte, afirmînd că nu scrie decît ficțiune, dar că are nevoie să afle de la ei cum s-au petrecut lucrurile „pentru a minți în cunoștință de cauză”. Însă adevărata lovitură de teatru apare în finalul romanului, cînd îl întîlnim pe „adevăratul” Mayta, ieșit din închisoare, chelner la o cofetărie, căsătorit și cu patru copii. Discuția dintre narator și acest Mayta - presupus real - este foarte dezamăgitoare. El nu-și amintește mai nimic, idealurile tinereții sînt cu totul pierdute, de parcă nici n-ar fi fost vreodată, omul este căzut, cu totul și definitiv, în pragmatism. Există totuși undeva o vagă îndoială, poate că se prefacă „un adevărat revoluționar trebuie să fie prevăzător”.

Firește că și la acest al doilea nivel al narațiunii, cumva în oglindă, trebuie să fim conștienți că este vorba tot de ficțiune. O ficțiune merge în cercuri concentrice, prelufnd un nucleu și complicîndu-l. Prima poveste, cea scrisă de Mayta-personajul pare să fie o pledoarie pentru extrema stîngă: într-un fel și este, pentru că autorul nu-și lasă bănuite opiniile. Cred că pentru un cititor dintr-o țară care nu a cunoscut comunismul și care are simpatii „stîngiste”, povestea poate părea și așa. Dar, în al doilea nivel al narațiunii apare ironia, nu o ironie

marcată stilistic, ci una la nivel logic, realist (cu atît mai mult trebuie apreciată excepționala traducere a lui Mihai Cantuniari cu cît textul are subtilitate de limbaj).

Oamenii ăștia, Mayta, sublocotenentul, adolescenții liceeni s-au apucat să facă o revoluție de unii singuri, chiar dacă animați de idealuri minunate și au crezut că masele îi vor urma. Într-un fel, au încercat să scrie istoria, să manipuleze destinul poporului peruan. Fapt este că n-au reușit, ba mai mult, s-au făcut de rîs. Dar, și acest dar este important, cîteva luni mai tîrziu, Fidel Castro face revoluția și ia puterea în Cuba cu un număr aproape la fel de mic de oameni. Deci, cum spune undeva în carte un personaj al lui Llosa, acest gen de acțiuni este stupid cînd nu reușește, iar cînd reușește devine istorie. Iar istoria, secretă sau nu, este o problemă importantă pentru Llosa:

„ - Pentru că sînt realist, în romanele mele încerc întotdeauna să mint în cunoștință de cauză. Și, cred, este unicul mod de a scrie istorii pornind de la istoria cu majusculă.”

- Mă întreb dacă poate fi cunoscută vreodată istoria cu majusculă - mă întrerupe Maria. Dacă nu cumva în ea își fac loc tot atîtea invenții, dacă nu și mai multe, ca în romane” (p.6).

Dar dincolo de această perspectivă postmodernă asupra istoriei și de nivelarea graniței dintre ficțiune și realitate rămîne tulburătoarea întrebare: și dacă Mayta ar fi reușit?

Alexandra Vrînceanu

Fără comentarii

• Lutz Rathenow (n. 1952) aparține acelei generații de scriitori din fosta R.D.G. ale căror cărți, apărute în străinătate, erau interzise în Est înainte de căderea Zidului. Culegerea de proză scurtă *Tot ce-i mai rău e deja prevăzut*, din care am ales schița de mai jos, a antrenat arestarea autorului, considerat un denigrator al „valorilor socialismului” și anchetarea lui de către Stasi, în ciuda sau poate datorită ecoului critic deosebit de favorabil pe care l-a avut în Vest.

TIMP de o clipă, am crezut că e profesorul Mitzenleim. Am întors capul, fiindcă am crezut că acolo, cu câteva bănci mai în față e profesorul Mitzenleim.

Nu voiam să-l văd, așa fi fost obligat să-l recunosc și am privit afară. El trebuia să fie acela ce stătea cu patru bănci înaintea mea. Nu voiam să-l salut și nu l-am mai privit. Profesorul doctor Mitzenleim - știința educației - publică regulat, îl citează pe Lenin de trei ori mai des decât pe Marx, pe Marx de două ori mai mult decât pe Engels și pe el însuși o dată și jumătate mai mult decât pe Honecker.

Să nu-l privesc, doar pentru că nu voiam să-l salut, era jenant. Ca să nu fiu obligat să întorc mereu capul, am deschis ziarul și m-am prefăcut că citesc.

Profesorul Mitzenleim e amabil cu studenții, energic (dar comprehensiv), inflexibil (dar tolerant), se interesează de

Toate problemele care ne ajută să progresăm.

Nu voiam să-l salut și n-am ridicat capul.

Mitzenleim, care procedează cu o inteligență metodică.

Pune la punct pedagogia.

Prevede.

E obișnuit cu dialectica.

Spune că educatorul trebuie să fie totdeauna un model, că înfruntarea concepțiilor burgheze trebuie continuată neîntrerupt și începe cu pasta de dinți.

Că grădinița constituie o verigă indispensabilă sistemului educativ socialist.

Că virtualitățile materiilor de învățămînt ar putea fi mai bine exploatare în sensul activității politico-ideologice.

Că teoria și practica politicii educative sovietice ar trebui să fie modele și criterii ale politicii noastre educative.

Că bazele evoluției socialiste ale personalității trebuie puse și cimentate în școală.

Că în cursul anilor '50, s-a combătut cu succes o tendință de intelectualizare a învățămîntului.

Spune că profesorii sînt reprezentanții statului și slujitorii clasei muncitoare.

Că trebuie să punem capăt cu orice preț individualismului.

Că nu trebuie să ne fie rușine de ceea ce s-a făcut pînă acum.

Că ar mai fi multe de spus, dar că-i lipsește din păcate timpul necesar.

NU mai știam unde să mă uit, mă gîndeam la bătrînii cu obraji supti, între două vîrste.

Cînd în sfîrșit am ridicat ochii (gata să întorc rapid capul), am văzut că nu era profesorul Mitzenleim, ci un domn care îi semăna. Figura îi era la fel, statura, costumul. Mi-a fost rușine că n-am remarcat asta mai devreme.

N-ar mai fi fost nici un motiv, n-aș mai fi fost obligat să salut.

Mi-a trecut prin minte că n-am observat imediat că n-avea insigna pe reverul hainei.

Am privit pe fereastră, gîndindu-mă la chipurile vagi ale bătrînilor între două vîrste, uscățivi și cu obraji supti, de foame, frig și griji.

GÎNDINDU-MĂ la profesorul Mitzenleim, ale cărui cursuri începeau la ora exactă și care își folosea din plin timpul de care dispunea.

Un specialist al științei educației, care știe că principiile de conduită pedagogică sînt reguli esențiale, universale, de care trebuie să îți seama și să le aplici atunci cînd îndrumi procese pedagogice.

Care știe că Pestalozzi, chiar dacă are, desigur, limite în concepțiile sale educative, rămîne totuși un element primordial al moștenirii noastre.

Știe că se obțin, în general, în materie de formare profesională, rezultate mult mai rapide decât în domeniul educației.

Știe că sistemul educativ imperialist, ca parte integrantă a suprastructurii societății imperialiste, servește să reglementeze și să manipuleze condițiile de existență ale regimului imperialist.

Că numeroase greutăți mai apar încă în sfîrul Biroului politic și al Comitetului central în ce privește aptitudinea delegaților pentru o muncă autonomă.

Știe prin ce acțiuni didactice ne putem feri de anumite domenii didactice.

Că educația comunistă va pretinde mult mai mult tuturor educatorilor decât educația socialistă.

Că la baza independenței și creativității elevilor stă o direcție pedagogică strictă.

Că este absolut necesar ca părinții și cadrele didactice să colaboreze mîna în mîna.

Că este neapărat necesară menținerea contactului teoriei cu practica.

Că, spune, clasicii sînt de asemenea și clasicii pedagogiei.

Că pregătirea viitorului serviciu militar nu începe atît de devreme.

Că, la noi, copiii se află pe mîini bune.

PRIVEAM îndelung la omul aflat cu patru bănci în fața mea, și nu înțelegeam cum l-am putut lua drept profesorul Mitzenleim. Mă întrebam dacă n-am văzut într-adevăr imaginea sau mi-am închipuit doar că n-am văzut-o. M-am cufundat din nou în ziarul meu.

MITZENLEIM, căruia studenții îi spun Mitzenpaul,

Pe care nu voiam să-l salut.

Care m-a muștrat de două ori pentru că am vorbit în timpul cursului.

Care n-a vrut să-mi dea o carte despre educația antiautoritară, adăugînd că așa face mult mai bine să citesc analiza critică pe care a făcut-o el despre această carte și pe care o să mi-o arate cu dragă inimă.

Că oricum n-aș fi vrut să-l salut, chiar dacă m-ar fi lăudat că m-am grăbit să-l aprob în timpul cursului.

Care, în timpul unui stagiou pregătitor pentru instructorii taberelor de vară, se strecura, seara, din cort în cort, spre a explica necesitatea de a ne odihni în timpul nopții spre a putea obține succesul optim al stagiului.

Din care cauză, într-o zi, am început să contempul o vitrină, pentru că ei se apropia la o astfel de distanță, încît aș fi fost nevoit să-l salut.

PROF. Dr. Dr. h.c. Mitzenleim.

Și eram supărat că n-am observat mai curînd.

Și m-am infuriat fiindcă m-am uitat în altă parte.

MI-AM închipuit că, sculîndu-mă, fără bucurie, îl omor pe Prof. Dr. Dr. h.c. ped. Mitzenleim. El m-a întrebato: Ai vreun ordin, o directivă, o misiune din partea Partidului? Am clătînat din cap, a dat și el din cap și l-am sugrumat, l-am ucis. M-am înșopiat la locul meu, am comandat o cafea, am tras semnalul de alarmă și am ordonat arestarea întregului vagon. I-am pus pe toți pasagerii unul lîngă altul, cu fața la zid, și i-am executat unul cîte unul; pe mine însumi mai devreme sau mai tîrziu.

După ce am făcut asta, am urmărit cu atenție să-mi creez o poziție de tir comodă. Trebuia să evit orice contractare musculară a spatelui sau a pieptului. Picioarele trebuiau îndepărtate, pe verticala umerilor. Experiența dovedește că unghiul cel mai favorabil pentru piciorul stîng e de optzeci pînă la nouăzeci de grade față de linia tirului. Afară de asta, piciorul drept se îndepărtează cu cincisprezece centimetri. Asta corespunde unui unghi de zece pînă la douăzeci de grade față de linia tirului. Linia umerilor și aceea a călcîielor se află aproximativ pe același plan. Capul se află în fața țîței, nu trebuie să se aplece nici în față, nici în spate. Se obține astfel o poziție comodă, care îngăduie să tragi stînd în picioare, liniștit, fără oboseală, într-un interval de timp destul de scurt.

Apoi am ridicat capul din ziar, pe care l-am mototolit fără furie.

Prezentare și traducere de Paul B. Marian

César VALLEJO

Piatră neagră pe o piatră albă

Muri-voi la Paris în zi de-aversă,
o zi de care-mi amintesc deja.
Muri-voi la Paris, și nu mi-e teamă
poate-ntr-o joi, cum îi și cea de azi, de toamnă.

Joi fi-va, căci astăzi, joi, cînd spun
în proza versul, mi-am pus pe dos - semn rău -,
oasele humerus, ca niciodată azi
m-am întors, cu toate drumurile, ca să mă văd în urmă
singur.

César Vallejo a murit, îl loveau
toți, nimic nu le făcuse
cu bita îl loveau far' de cruțare, și chiar

cu-o frînghie; martori sînt
zilele de joi, oasele humerus,
singurătatea, ploaia, drumurile...
(Din volumul *Poeme umane*)

Convocarea oaselor

Se cerea cu vehemență:
- Să-și arate amîndouă mîinile deodată.
Și n-a fost posibil
- Să i se ia, în timp ce pînge, măsura pașilor.
Și n-a fost posibil
- Să gîndească un gînd identic în vremea cît un zero
rămîne inutil.
Și n-a fost posibil
- Să facă o nebunie.
Și n-a fost posibil
- Să interpună, între el și alt om asemănător lui, o mulțime
de oameni ca el
Și n-a fost posibil.
- Să fie comparat cu el însuși.
Și n-a fost posibil.
Să i se spună, în sfîrșit pe nume.
Și n-a fost posibil.

* *

Cum bumîțează, de parc-ar vrea să-mi amintesc
să fac să crească perlele
pe care le-am smuls din chiar botul
fiecărei furtuni.

Să nu se usuce ploaia asta.
Numai de nu cumva mi-ar fi fost dat
să cad acuma pentru ea, sau să mă-ngroape
udat de apa care
ar izvorî din toate focurile.

Pînă unde mă va pătrunde ploaia asta...
Mă tem să nu-mi rămîna vreo parte uscată,
mă tem ca ea să nu plece înainte de a mă fi gustat
în seceta de incredibile corzi vocale
prin care,
pentru a naște armonie,
trebuie să urci totdeauna, niciodată să cobori.
Dar oare nu urcăm în jos?

Cîntă, ploaie, în coasta încă fără mare...
(Din volumul *Trilce*)

* *

Și dacă după aștea cuvînte
cuvîntul nu supraviețuiește? Și dacă după aripile păsărilor
nu supraviețuiește pasărea în nemișcare?
Mai bine, zău așa,
să-l înghită cu totul, și gata

Născuți ca să trăim hrănindu-ne cu moarte
ridicîndu-ne din cer înspre țarină,
în căutarea propriului dezastru,
pîndind momentul de a stînge bezna cu umbra
Mai bine, vă spun drept,
să-l înghită cu totul, ce s-o mai lungim.

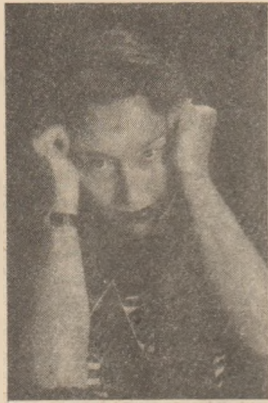
Și dacă după aștea istorie sucombăm
nu de eternitate
ci de lucrurile astea simple precum a sta
în casă sau a cădea pe gînduri
Și dacă după aceea vom înțelege
așa, fără de veste, că trăim,
judecînd după înălțimea astrelor
prin pieptene și pete din batistă
Mai bine, zău așa,
să-l înghită cu totul, fără îndoială.

Se va spune că avem
într-unul dintre ochi, multă tristețe
și-n celălalt, la fel, multă tristețe
și-n amîndoi, cînd privesc, multă tristețe.
Atunci... Bineînțeles. Atunci... nici vorbă.
(Din volumul *Poeme umane*)

Traducere de
Mianda Cioba

Julia Kristeva și lupii

• Julia Kristeva (în imagine) este interesată de domeniul fantasticului, atât ca psihanalist cât și ca prozator.

Ultimul său roman, apărut la Fayard, *Bătrânul și lupii*, își desfășoară acțiunea la Santa Barbara, un oraș unde lupii fac ravagii, locuitorii înșiși metamorfozându-se, fără să-și dea seama, în animale feroce. Doar un bătrân observă acest proces lent și îl denunță, dar moare asasinat. Metaforă a totalitarismului venit din stepele rusești și a Bulgariei sub ocupație sovietică, romanul Juliei Kristeva exorcizează teroarea comunistă propunând o lectură deschisă.

Arta pre-columbiană

• Volumul cu acest titlu, publicat de University of Oklahoma Press, este o modernă introducere în arta columbiană din America Centrală și America de Sud andină, care examinează concepțiile prezente ale avansatelor culturi vechi, ale artei pe care au produs-o acestea, și cum s-a ajuns la interpretările din zilele noastre. Autoarea volumului, Hilda

Delgado Pang descrie figuri și dinastii necunoscute anterior, explicând rolul special pe care arta l-a jucat în toate societățile, veche și moderne. Artiștii pre-columbieni s-au exprimat în sculptură și în arhitectura monumentală, în inscripții, în țesături și în ceramica pictată, începând de prin anul 2000 î.C., în unele zone, continuând până după cucerirea

Integrare

• Moștenire a tăierii în două a orașului, Berlinul avea până de curând două Academii. De altfel, 22 de membri ai Academiei din Berlinul de Est erau și membri ai celei din Vest, prezidată de Walter Jens. În sfârșit, Academia din partea de Vest a Berlinului a decis să admită în bloc pe cei 68 de academicieni foști germani estici.

„Covorul roșu”

• La editura Perrin a apărut în vara aceasta cartea lui Alain Decaux intitulată *Covorul roșu* și relatând experiența autorului în Consiliul de miniștri al Franței, ca ministru al francofoniei.

Congres al istoricilor germani

• *Europa, unitate și diversitate* - este tema celui de-al 39-lea congres al istoricilor germani, care se va desfășura între 23-26 septembrie la Hanovra. În opinia lui Wolfgang J. Mommsen, președintele asociației istoricilor germani, „există suficiente motive de abordare a istoriei continentului nostru după destrămarea URSS-ului, după sfârșitul bipolarității în ordinea mondială și în lumina preocupărilor pentru favorizarea procesului de unificare a Europei”. La lucrările celor 61 de secțiuni ale congresului sînt așteptați numeroși participanți din Germania și din alte țări.

Acum treizeci de ani, vara

În colecția *L'air du temps*, apărea acum treizeci de ani la NRF volumul *Conversation avec Staline* scris de Milovan Djilas. Pentru că a „îndrăznit” să dea publicității o asemenea carte Djilas a fost închis.

Universalia 1992

• Editat în completare la *Eucyclopaedia Universalis*, volumul recent apărut înregistrează cronologic toate evenimentele politice, economice, sociale și culturale

ale anului 1991, completate cu biografii, sinteze, dosare cu documente. Din volumul anterior, dedicat anului 1990, s-au vîndut mai mult de 165.000 de exemplare.

• În 1978 o echipă de geologi care prospecta nu departe de frontiera mongolă în inospitalierii munți Saian, a descoperit familia Likov (tatăl, două fiice și doi fii) care de patru decenii trăiau în acea sălbăticie, fără nici un fel de contact cu alte ființe umane. Ruși pravoslavni, retrași în pădure în timpul celui de al doilea război mondial, Likovii aveau cu ei, drept unic ajutor, o Biblie -

știau să scrie și să citească și se comportau ca niște oameni demni. Ziaristul Vasili Peskov a evocat într-o carte grandoarea exilului lor și reîntoarcerea fascinantă la lumea modernă. Tradusă în franceză și apărută vara aceasta la editura Actes Sud, cartea-document *Ermiți în taiga* se anunță ca un succes de librărie. În imagine, trei dintre membrii familiei Likov.

REVISTA REVISTELOR STRĂINE

U.S. News

REVISTELE *U.S. News* din martie/aprilie 1992 (sosite la noi cu întârziere) conțin, ca de obicei, date, informații și comentarii la zi despre evoluția societății americane.

U.S. News din 30 martie include, printre altele, un articol despre schimbările pe care le doresc studenții americani în politică. În Oak Park, de exemplu, 45% din studenți îl susțin pe

Paul Tsongas, iar 29% pe Bill Clinton. Acesta din urmă este protagonistul cover-story-ului numărului; întrebarea electoratului american cu privire la candidatul democrat la președinție pare a fi aceea dacă Bill Clinton este un agent al schimbării sau un om care dorește pur și simplu să-și vadă împlinit, la 45 de ani, visul unei vieți?

Un articol incitant se dovedește cel despre infractorii americani, care comit în jur de cinci milioane de spargerii pe an. Sugestiile referitoare la modul în care aceștia pot fi descurajați sînt cel puțin hazlii: a trăi într-o fortăreață, a avea casa mereu ocupată, a-ți lua un cîine mai degrabă zgomotos decît feroce, a fi vigilant...

Numărul din 6 aprilie conține, între multe altele, o informație despre boxerul Mike Tyson, campion mondial, care și-a cerut scuze, în fața tribunalului, femeii care l-a acuzat de viol, în felul următor: „N-am făcut rău nimănui - nici un ochi învinețit, nici o coastă ruptă.” Reține atenția și un comentariu despre acuzațiile care i-au fost aduse lui Bill Clinton în *New York Times*, legate de încălcarea legii statului Arkansas, pe vremea cînd era guvernator, pentru a se scuti pe sine și pe soția sa de plata unor taxe. Și mai colorată se dovedește știrea despre componența Partidului Italian al Iubirii, alcătuit de starul de filme porno, Moana Pozzi și de Cicciolina; ca membru al Parlamentului, se spune în această rubrică dedicată vieții politice occidentale, ea ar fi stabilit un record absolut de absențe.

Numărul se încheie cu un tabel despre orașele americane în care proprietarii de locuințe se descurcă cel mai bine. Cele mai ieftine piețe de locuințe pe 1992 sînt considerate Oklahoma City, Mobile și San Antonio; cele mai scumpe: West Palm Beach și Raleigh. (C.N.)

Lire

REVISTA are un număr dublu, 202-203, iulie-august, ca în fiecare an, pentru vacanță, fără a coborî stacheta exigenței. Carnetele lui Bernard Pivot anunță o carte, considerată drept eveniment al primelor zile de toamnă, semnată de Pierre Assouline biografă lui *Georges Simenon*. Assouline a lucrat trei ani aducînd la lumină, clarificînd unele perioade controversate din viața celebrului scriitor. Biografia *Simenon* însumind 650 de pagini va fi lansată la 11 septembrie de editura Julliard. O altă recomandare, memoriile actriței Paulette Goddard, *C'est court la vie*. Marine Vogel recomandă cîteva lecturi de vacanță, „vechile rețete” rămînînd însă cele mai căutate. I se alătură Catherine Argand cu alte treisprezece titluri și totodată cu *Promenons-nous chez nous*: o prezentare a noilor ghiduri, 300, ale Franței. Jean-Maurice de Montreun împreună cu Pierre Chauvin, *Autour de la Méditerranée*, restabilesc „noua tinerete a grecilor și a latinilor, a culturii antice în sine și comentată”, care în ultima vreme se bucură de o mare audiență, (pădurea druidică de lângă Marsilia, împrejurimile și Roma forumurilor, Djerba tunisiană - popasul homeric al lui Ulise după ce a părăsit Troia, exesele Bizanțului semnalate de Procopius, egipteana Vale a Regilor sau Grecia athletică, printre altele) așa cum reiese din convorbirea cu profesorul de la Collège de France, Paul Veyne. Revista realizează, prin 12 *écrivains vus par leurs photographes*, un grupaj de „fișe” psihologice bilaterale, exprimate succint de cei care îi immortalizează prin imagine.

această inițiativă Pierre Assouline. Printre subiectele propuse: Modiano, Jacques Perret, Charles Juliet, Patrick Leight Fermor, William Burroughs, Robert Penn Warren, Patricia Highsmith surprinși de: Xavier Lambours, Marc Guillaumont, Carlos Freine, Ulf Andersen, Bernard Pesce, Annie Leibovitz, Sophie Bassouls. Cele zece fragmente de cărți alese sînt considerate importante pentru a stîrni interesul cititorilor. Prima, *Le voit noir* este semnată de Anny Duprey, care mărturisește dorința eliberării prin această carte de o întâmplare nefericită care a marcat-o încă din primii ani ai copilăriei. După părerea noastră, cutremurătoare prin sobrietate și prin tragism este cartea Oanei Orlea, stabilită din 1980 la Paris, *Les années volées. Dans le goulag roumain à 16 ans* (ed. Seuil). Rezistența autoarei s-a datorat, timp de trei ani, forței sale interioare. Cantacuzină prin naștere, Oana Orlea a continuat să-și păstreze demnitatea, să nu facă concesii nici după eliberarea din detenție, cînd a muncit din greu, și nici în momentul cînd s-a dedicat scrisului. *Rappels* (ed. Ramsay) datorate lui Jacques François sînt oglinda unei vieți închinată teatrului și filmului aparținînd nu unei vedete, ci unui actor bun care-și privește cu luciditate și ironie succesele și insuccesele. *Le parc jurassique* (ed. Laffont) descris de Michael Crichton (traducerea P. Berthon) prezintă rezervația neobișnuită în care se află două sute de monștri preistorici fabricați, din insula Nublar în Costa Rica, lângă plajele din Puntarenas. *L'arbre d'amour et de sagesse* (ed. Seuil) strînge în corola sa, prin Henri Gougard, o nouă serie franceză de povestiri. Leonie Bing este prezentă prin traducerea din americană semnată de Jacques Martinache, cu interesanta sa, să zicem, anchetă printre *Les anges qui tuent* (ed. Presse de la Cité), membrii celor două bande rivale din Los Angeles, Bloods și Creps, reușind să le câștige încrederea și să se confeseze. *Introduction à une Histoire naturelle* (ed. Fayard) de Claude Allègre, *Les animaux guerisseurs* (ed. Lattes) de Vincent Rousset-Blanc și Caroline Mangez, *Le paradis des femmes et l'enfer des chevaux* de Idriss Al'Amraoui, *Le tapis de roi Solomon* de Barbara Vine încheie extrasele. Ca întotdeauna, rubricile de prezentare a noutăților, Biroul lui... de data asta, Faizant, Les Jeux de l'été, sînt incluse în sumar. (A.F.)

„Priveghiul”

• La scurtă vreme după ce regizorul Maurice Pialat evoca în filmul *Van Gogh* ultimele luni din viața pictorului la Auvers-sur-Oise, pe ecranele occidentale a fost lansat *Priveghiul* regizorului Samy Pavel, în care apare din nou numele familiei Van Gogh, dar în altă lumină. Vincent se sinucisese și în vechea casă parohială a familiei Van Gogh, membrii ei se reunesc pentru priveghi. Sint prezenți mama sa - Moe, cele trei surori - Anna, Elisabeth și Wilhelmina, precum și... Theo, faimosul frate, ale cărui

adevărate raporturi cu Vincent rămân subiect de controversă. Regizorul Samy Pavel, ca și Maurice Pialat, nu se împiedică de interpretarea oficială a poveștii. De-a lungul vechii funerare, datorită regăsirii într-un context tragic, relațiile familiale se exacerbează, ranchiunile izbucnesc, totul se spune, totul se știe, în umbra prezenței unui ziarist - Albert Aurier care recunoscuse talentul lui Vincent în timpul vieții. În imagine: actorii Jean-Pierre Lorit (Theo) și Maria Meriko (mama).

Prado fără Guernica

• Sub protecția unor stricte măsuri de siguranță celebrul tablou al lui Picasso, *Guernica*, a fost transferat de la muzeul Prado din Madrid la Museo Nacional Centro de arte Reina Sofia. Operațiunea a costat 200.000 dolari. Tabloul urmează să devină piesa de bază a noului

muzeu, deschis în 1986, ale cărui colecții sînt axate în principal pe arta secolului 20. Se încheie astfel odiseea acestei opere de artă care a ajuns în patria artistului abia în 1981, după sfîrșitul dictaturii franchiste. *Guernica* lui Picasso atrage zilnic circa 6000 vizitatori.

Joyce ilustrat de Arroyo

• James Joyce n-a reușit să-l convingă pe Picasso să-i illustreze romanul *Ulyse*. Cu o înfrîzire de câteva decenii, dorința romancierului de a-și tipări opera într-o ediție cu ilustrații a fost împlinită de cunoscutul grafician

spaniol Eduardo Arroyo. Noua ediție spaniolă a romanului, e însoțită de 322 de ilustrații semnate de Arroyo și de o selecție de texte și comentarii referitoare la opera lui Joyce semnate de Julián Ries.

Disensiuni în familia Wagner

• După 26 de ani de directorat asupra festivalului de la Bayreuth, Wolfgang Wagner, nepotul marelui compozitor, își vede disputat acest rol de propria familie. Noua generație Wagner este preocupată de soarta tradiționalului festival și se întreabă

cine îl va conduce în deceniile următoare. Familia nu duce lipsă de forțe artistice. Gottfried Wagner în fotografie, fiul actualului director de la Bayreuth, este muzicolog, iar sora lui, Eva, „manager” de operă. Gottfried și-a manifestat intenția de a se implica direct în conducerea festivalului. El a mers pînă acolo încît a rupt cu tradiția antisemită a „clanului” Wagner și a caracterizat-o pe propria lui bunică drept „o femeie de afaceri, lipsită de scrupule, care n-a înțeles niciodată opera compozitorului Richard Wagner”.

Mărturisirea lui Márquez

• Celebrul scriitor a fost atras în tinerețe de cinematograful drept care mărturisește: „m-am înscris la un curs de regie, am ales însă prost momentul. Abia se sfîrșise al doilea război mondial și lumea naviga într-un univers teoretic. Eu voiam să învăț cum se folosește un aparat de filmat, cum se aleg scenele, cum se face montajul... N-am filmat nici măcar o fotogramă...” Asta a fost de mult, acum Gabriel García Márquez a interzis orice proiect de adaptare pentru ecran a romanului său *Un veac de singurătate*. Doritorii vor trebui să aștepte - așa cum dorește scriitorul - încă o jumătate de secol după moartea sa, cînd opera lui va aparține domeniului public.

Proust premiat

• Proust a atras și va atrage nenumărați comentatori, biografi, esești. La sfîrșitul primăverii a apărut o nouă biografie semnată de Ghislain de Diesbach, *Marcel Proust*. Recent, volumul a primit premiul Printemps de la Biographie.

Victor Victoria pe scenă

• Regizorul Blake Edwards - omagiat recent la Cannes are intenția să monteze pe scenă versiunea teatrală a succesului cinematografic *Victor Victoria*. Spectacolul va fi găzduit pe Broadway. Interpreta principală va fi soția sa, actrița Julie Andrews care a contribuit la reușita producției cinematografice.

Nonagenarul Karl Popper

• De origine austriacă, filosoful Karl Raimund Popper a împlinit la 28 iulie 90 de ani. Preocupat de esența tiraniei, el a combătut dogmele, birocrăția și centralismul. „Libertatea - afirma marelui filosof, nu va fi niciodată stabilă; ea va fi permanent amenințată prin aceea că oamenii care trăiesc în libertate nu știu să o prețuiască”.

Rubrică realizată pe baza lecturilor din revistele: *Lire*, *La Libre Belgique*, *Der Spiegel*, *International Herald Tribune*, *Première*

Hans Jonas despre ...

Filosoful Hans Jonas, originar din Germania și american prin adopțiune, a publicat în 1979, cînd ecologia nu depășise încă vârsta prunciei, o carte în care declara omenirea răspunzătoare pentru sănătatea pomului vieții. Ea se intitulează „*Das Prinzip Verantwortung*” („Principiul responsabilității”). Încă de pe atunci Jonas a atras atenția - în caz că nu vom face față răspunderilor noastre față de natură - asupra proximității Apocalipsei: catastrofa globală de care umanitatea este amenințată în însăși existența ei.

Francis Fukuyama ne dă ca sigur că în imperiul mondial al democrației se va rezolva și această problemă. Hans Jonas s-ar vrea și el cetățean al acestui imperiu, fără însă a fi a priori convins că democrația poate rezolva cât ai bate din palme orice. Sigur se arată el însă în *Principiul responsabilității* că acea eco-dictatură luminată la care jinduiesc în taină mulți militanți „verzi” și în care filosofii vor fi regii, este o himeră periculoasă: „...Este de conceput ca o elită într-adevăr dezinteresată să ajungă la putere și să rămână necurmat dezinteresată? Iată un soi de gândire utopică cu neputință de aplicat în realitate?”

Hans Jonas, care a împlinit de curînd 90 de ani, fără a-și pierde luciditatea și vigoarea gândirii, a dat cu prilejul „summit”-ului ecologic de la Rio de Janeiro un interviu revistei „*Der Spiegel*” din care am tradus un fragment pentru cititorii „*României literare*”

... imperativul vremii noastre

„*Der Spiegel*”: Ce rol vor juca în viitor elitele? O dată cu marxismul a eșuat un gigantic proiect educativ, la a cărui alcătuire au participat mulți intelectuali. Pe toți aceștia i-a însușit ideea că îndreaptă omenirea spre un viitor mai bun. La ora de față n-a mai rămas din acel proiect decât un vid de necuprins. Acordați vreo șansă unui nou marxism, unei noi ideologii globale?

Hans Jonas: Nu știu ...

„*Der Spiegel*”: Putem vedea astăzi cu ochii noștri în fostele țări comuniste cum a fost pusă în de către om natura. Ceea ce s-a petrecut acolo nu are precedent.

Hans Jonas: Da, aceasta este una din cele mai mari dezamăgiri. Eu am crezut la un moment dat că comuniștii aveau posibilitatea de a trata natura cu mai multă moderație, deoarece ei aveau puterea în mână și puteau decide în ce măsură se cuvine să satisfacă nevoile oamenilor. Ei puteau spune: atât vă dăm și nimic mai mult.

„*Der Spiegel*”: Marx a spus că filosofii nu trebuie să mai interpreteze realitatea ci s-o transforme. Vă întrebăm pe dumneavoastră: Sunt în stare filosofii să transforme lumea? Ce rol joacă astăzi filosofii? Trebuie ei să se angajeze? Sunt ei în stare să declanșeze și să îndrume anumite procese?

Hans Jonas: Nu, probabil că nu. Filosofia poate contribui la dezvoltarea unui simț care să îmbunătățească relațiile dintre revendicările oamenilor și capacitatea naturii de a le satisface. Ea poate contribui la luarea unor inițiative pentru salvarea lumii înconjurătoare. E drept că economiștii, oamenii politici și savanții au un cuvînt mult mai greu de spus decât cei mai bine informați filosofi. Nu mai puțin rămâne sarcina filosofiei să vegheze ca măsurile luate pentru zăgăzirea catastrofei ecologice să nu depășească limitele omeniei. Altfel s-ar putea ca tocmai ceea ce vrem să salvăm să se ducă dracului ...

„*Der Spiegel*”: ... ce să se ducă dracului?

Hans Jonas: Pînă la urmă, ceea ce ne interesează pe noi devine un factor al puterii. Atunci cînd rezervele naturii - apa, materiile prime, aerul - vor începe să se epuizeze, s-ar putea ca cei mai puternici să impună prin forță reducerea masivă a necesităților omenești și chiar numărul oamenilor. Acea crîncenă lege a evoluției, conform căreia numai cei mai puternici supraviețuiesc, nu trebuie în nici un

caz să devină legea supraviețuirii omenirii. Dacă așa va fi, atunci într-adevăr se va duce dracului cultura, omenia...

„*Der Spiegel*”: Nu cumva este o sarcină a filosofiei de a formula o nouă metafizică antropologică?

Hans Jonas: După părerea mea, filosofia trebuie să elaboreze o nouă teorie despre existență, în care așezarea omului în cosmos și relațiile sale cu natura să formeze obiectul central al meditației.

„*Der Spiegel*”: Nu excludeți posibilitatea ca principiul responsabilității să devină un imperativ categoric al vremii noastre?

Hans Jonas: Omul trebuie să fie în așa fel educat încît să fie mai puțin lacom și mîncăcios, îndreptându-și dorințele în alte direcții. Nu se cuvine să ne întrebăm dacă astfel va fi ajutat cineva și dacă principiile noastre vor fi în stare să se impună vulgului, maselor, nărăvurilor moștenite. Din câte știm, șansele noastre de a izbândi nu sînt din cale afară de mari, dar asta nu înseamnă că trebuie să renunțăm la țelurile noastre.

„*Der Spiegel*”: Și totuși nouă ne vine greu să înțelegem de ce omenirea ar renunța de bună voie, pentru prima oară în istoria ei, la satisfacerea nevoilor ei materiale.

Hans Jonas: Psihologia omului încă nu a fost studiată temeinic. Încă nu știm ce resurse se vor isca în om în caz de extremă necesitate. A înceta cu desăvîrșire să mai sperăm, ar însemna doar să grăbim declanșarea catastrofei. Unul din elementele care ar putea întârzia este credința că ea poate fi evitată.

„*Der Spiegel*”: Credem că avem în față un Hans Jonas care la sfîrșitul convorbirii noastre dă dovadă de ceva mai multă speranță într-un viitor mai bun.

Hans Jonas: Nu, nu speranță. Eu nu fac decât să atrag atenția asupra unei datorii de la care nu ne putem eschiva. Nu se cuvine ca mai întîi să evaluăm perspectivele ce se deschid în fața noastră și abia după aceea să decidem ce trebuie și ce nu trebuie să facem. Dimpotrivă: mai întîi să ne recunoaștem îndatoririle și responsabilitățile și apoi să acționăm ca și cum am avea o șansă de succes, chiar dacă în sinea noastră nutrim unele îndoieli în această privință.

Traducere și prezentare
Jacob Popper

Scamatorii literare și artistice

• După opinia lui C. Stănescu, exprimată în **ADEVĂRUL LITERAR ȘI ARTISTIC** nr. 128, un mare merit al lui Marin Preda constă în abținerea de la acte fâțișe de insubordonare față de regimul comunist: "n-a scris pamflete, n-a organizat sindicate libere, n-a trimis scrisori deschise conducătorilor de atunci ai României sau paznicilor democrației din «lumea liberă». Cu alte cuvinte nu și-a încropit un destin de «disident»." Insolența cu care C. Stănescu persiflează acțiunile disidenților, ca și modul tendențios în care elogiază atitudinea nonbeligerantă față de autoritățile comuniste fac parte din arsenalul propagandistic al unui activist al P. C. R. Recentul text al lui C. Stănescu ar fi putut să apară, foarte bine, și în *Scnteia*, pe vremea lui Ceaușescu. Numai că atunci, C. Stănescu ar fi fost imediat răsplătit, printr-un telefon de felicitare de la secția de presă a C. C. al P. R. C., în timp ce acum nu are parte decât de un căscat de plictiseală din partea puținilor săi cititori. • Tot C. Stănescu, în aceeași publicație prea puțin literară și artistică, face imprudența să povestească pe larg cum l-a însoțit pe Marin Preda în 1980 în campania electorală. Era prezent și scriitorul Petre Anghel - acesta în calitate de "bun șofer", cum precizează cu maliție C. Stănescu. Dar C. Stănescu în ce calitate era prezent? Am putea face unele presupuneri fiind în considerare ce anume l-a șocat pe ziaristul de la *Scnteia*: "În «campania electorală» a lui Marin Preda n-am auzit, din gura lui, cuvintele în uz: *partid, socialism, epocă de aur, conducători*. Este probabil că unii însoțitori ai săi n-au prea fost mulțumiți. Vor fi raportat ce era de raportat." • Cunoscuți colaboratori ai publicațiilor protocronisto-securistice *Lucașfărul* (seria Nicolae Dan Fruntețelă) și *Săptămâna* (seria Eugen Barbu), printre care *Mihai Ungheanu, Mircea Micu, Nicolae Georgescu*, au început să semneze în ultima vreme în revista *LITERATURUL*. Și nu este

vorba, se pare, doar de o găzduire generoasă, ci și de o comuniune de idei între revista-gazdă și noii ei colaboratori, din moment ce unul dintre membrii comitetului director al *Literaturului*, Valeriu Cristea, publică în nr. 30 al revistei un articol - *În culisele Europei Libere* - care ar putea fi considerat, foarte bine, o continuare a serialului anti-Europa-Liberă publicat pe vremuri de Arthur Silvestri în *Lucașfărul*. În acest articol, Valeriu Cristea, care acordă credit total unor dezvăluiri denigratoare făcute de Jacob Popper, își varsă, bineînțeles, tot focul asupra Monicăi Lovinescu și a lui Virgil Ierunca, personajele cele mai interesante și mai obsedante, pentru el, de la faimosul post de radio. După cum ne aducem aminte, Monica Lovinescu și Virgil Ierunca au dezavuat la timpul potrivit atitudinea obedientă a lui Valeriu Cristea față de puterea feseniștă, ca și stupefianta justificare de către el a actelor de barbarie săvârșite de mineri în 14-15 iunie 1990. În replică, Valeriu Cristea susține acum că, pe vremea lui Noël Bernard, "dl. Virgil Ierunca și d-na Monica Lovinescu acceptau să colaboreze la publicația neofascistă *Cuvîntul românesc* din Canada." Metoda aceasta de a-i eticheta pe anticomuniști drept fasciști, legionari etc. a mai folosit-o nu demult cineva în România, cineva iubit de Valeriu Cristea enerm, până la idolatrizare. În aceste condiții, el nu are motive să se simtă singur, așa cum declară că se simte în finalul (melodramatic) al articolului. • În alt număr - 33 - al revistei *Literaturul*, Eugen Simion se contrazice flagrant. Pe de o parte, elogiază "morală inteligentă colectivă". Pe de altă parte, însă, o încredințază atunci când ea îl afectează direct: "Nu-mi plac, în această zi, vecinii mei care au devenit suspicioși, agresivi. Politica i-a rinocerizat. Se uită la mine ca la un dușman și se înșelăg prea bine de ce." Înclinăm să credem că bunul-simț al colectivității din care face parte Eugen Simion are totuși un motiv ca să reacționeze astfel. Este imposibil ca distinsul academician, ca spiritul său de observație îndelung exercitat în sesizarea imperfecțiunilor morale, să nu-l descopere...

Senzaționalul epic și liric

• Toată presa a marcat prin articole mai mult sau mai puțin conjuncturale cei 70 de ani pe care i-ar fi împlinit la 5 august Marin Preda. *CUVÎNTUL* nr. 32, nonconformist, ca întotdeauna, cere cu această ocazie, anchetarea condițiilor în care a murit, la 16 mai 1969, ilustrul scriitor, readucând în discuție împrejurările dubioase ale acestei morți, prin mărturia Elenei Preda. Ca într-un roman polițist, ancheta dusă pe cont propriu de soția scriitorului relevă mai multe puncte în contradicție cu versiunea oficială: deși procuratura susține că moartea ar fi survenit între 2 și 4, portarul de la Mogoșoaia spune că a auzit după ora 4, "zgomote produse de lovituri în pereți și podoaia camerei lui Preda". Un martor la autopsie, dr. Șchiopu, i-ar fi mărturisit d-nei Preda că "organele interne ale scriitorului

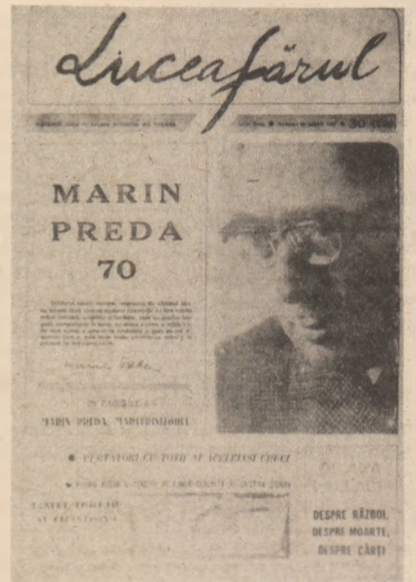
prezentau leziuni multiple provocate prin lovire", deci "fusese bătut de profesioniști". Diagnosticul medico-legal de "moarte prin intoxicație alcoolică" nu se susține prin procentul de alcool în sânge de 1,2%, iar procurorii n-au putut da nici o explicație petelor de sânge proaspăt descoperite pe cearceaf și pe sacoul scriitorului, obiecte ce aveau să dispară în condiții misterioase, ca și o parte a corespondenței aflate în fișetele editurii Cartea Românească. Supoziția avansată de d-na Elena Preda este că soțul său ar fi fost ucis de KGB, pentru a nu scrie cel de-al doilea volum al romanului *Delirul*. Se pare că misterul ar putea fi dezlegat cu ajutorul unui colonel de securitate, Gheorghe Iana (între altele și fost instructor în taberele de pregătire a luptătorilor palestinieni) - ce deține acum o funcție importantă în SRI.

• În același număr și sub semnătura aceluiași activ Carol Sebestyen - un interviu cu Ion Cristoiu, în care gazetarul cel mai bine cotate al momentului spune: "*Evenimentul zilei* e un ziar popular, chiar bulevardier. Un om cu complexe intelectuale nu ar fi făcut o asemenea gazetă. Nu am acest complex. Sînt scriitor, am cărți, am stat ani întregi în bibliotecă. Fac conștient un ziar care trebuie să se citească (...). Nu e vorba de rețete, ci de un simț al senzaționalului pe care eu îl am. Dar acest senzațional e redat epic. Nu este adevărat că *Evenimentul* e un jurnal de știri". • Avem și noi un fapt senzațional pe care nu-l "redăm" chiar epic, ci mai curînd ilustrativ: graficianul Vasile Kazar - despre care "Evenimentul zilei" din 30 iulie scrie că a murit în 1963 -, se simte bine la cei 79 de ani pe care i-a împlinit de curînd, lucrează, și o dovadă e chiar numărul acesta al nostru.

Căldură mare

• O înfășurare tot mai neobișnuită are lunarul arădean *ARCA*. În numerele sale cele mai recente, revista - cu tehnoredactare computerizată - a schimbat raporturile obișnuite dintre text și grafică, fiind în primul rînd o revistă de privit. Ceea ce nu înseamnă că textele imprimate în paginile ei n-ar fi interesante. Atît doar că din pricina numeroaselor performanțe grafice, color sau alb-negru, textul pare mai curînd un pretext. • Ce gust are în *CONTRAPUNCT* nr. 26 *Cafeaua cu sare* de Ion Stratan? "Trilogia cuantică"; "Ziarul *Premierul român*"; "Capitalul, cel mai prețios capital"; "Secretara a telefonat că nu poate veni la serviciu, fiind bolnavă. Are o criză de nimfomanie"; "Nu mai rămîne decît ca domnul Iliescu să candideze la tronul Elveției." Excelent! • În schimb, editorialul semnat de Ioan-Mihai Cochinescu ni se pare lipsit și de gust și de măsură: "Politicienii opoziției ne apar ori ca niște caricaturi interbelice, adresîndu-se abstract unei națiuni (care pentru a-i recunoaște, trebuie întîi de toate să-i cunoască, nu-i așa?) în derută, ori în postura infantil-revoluționar-tinerescă a unor aripi mai mult sau mai puțin frînte. Se vede treaba asta, mai ales la televizor." Acest imparțial se vede ne cam nedumerește. Pentru că, de fapt, așa vede autorul editorialului intitulat

Ghicitoare pentru ziua Sfîntului Așteptă. • Cu totul altfel vede lucrurile editorialistul revistei *LUCEAFĂRUL*, nr. 30, care, pornind de la o *Simplă aritmetică*, conchide că: "În condițiile unor alegeri realmente libere și corecte, șansele d-lui Iliescu de a fi reales în fotoliul prezidențial ni se arată ca fiind foarte mici, am spune chiar inexistente. Conform simplei aritmetici noul președinte al României va fi din Convenția Democratică sau din F. S. N. Cu condiția, repetăm, că împotriva aritmeticii să nu se ridice cei doi «f» care o pot învinge: furtul și forța." • Tot despre forță: Nicolae Prelipceanu își amintește cum, cu ani în urmă "un poet român în viață umbra prin oraș cu o rangă în geantă, arătînd-o cui voia să o vadă și amenințîndu-și confrății, ba pe unul chiar altoindu-l cu ea în cap, înct acela era cît pe aci să-și piardă ochiul.

Poetul își rezolva - credea el - în felul acesta neînțelegerile și antipatiile de ordin literar ori social. Nu știu dacă mai este înzestrat cu faimoasa rangă. Știu doar că victima lui aprobă din tot sufletul, și azi, dacă o întreb, agresiunea minerilor, din iunie '90 numai, nu și pe cea din septembrie '91, într-atît îi urăște pe cei din Piața Universității. Și nici o clipă nu se gîndește că astfel își aprobă din tot sufletul călăul. Nu chiar din tot sufletul, de vreme ce nu a aclamat ambele mineriade. E de semnalat însă protocronismul poetului cu ranga într-ale mineriadelor. • Inspirat de canicula ultimelor zile, articolul Rodicăi Zafiu, *Meteorologie*, din rubrica săptămînală din *Lucașfărul*: "Vocabularul românesc dispune de termeni, foarte diverși ca registru stilistic, pentru a denumi «căldurile toride»: *caniculă, arșiță, fierbînteală, pîrjol, zăduf, vipie, toponie* etc. Nu vreau să spun, bineînțeles, că ei ar trebui să apară ca atare (mai ales că majoritatea sînt populari sau familiari!) în buletinele noastre meteorologice. Dar a vorbi, cu zîmbet, la 35-36°C, de vreme «în continuare frumoasă» e o neutralitate dusă, cel puțin pentru conotațiile lui *frumos*, cam departe." Există și frumuseți frumoase, așa că de ce ne-am mira de această licență meteo.

România literară

Calea Victoriei 133-135, București, sector 1. Telefoane: 50.62.86, 50.47.28, 50.33.69, Fax: 12.82.53.

Redacția: Nicolae Manolescu - director, Gabriel Dimisianu - redactor șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție, Alex. Ștefănescu, Andreea Declu (critică și istorie literară), Constanța Buzea (poezie, proză), Cristian Teodorescu, Mihai Minculescu (publicistică), Eugenia Vodă (film, muzică), Marina Constantinescu (teatru, plastică), Adriana Bittel, Alexandra Ciocărlie (externe), Maria Ionescu (secretar de redacție), Mihai Grecu (tehnoredactor), Elena Horasangan, Laura Popa, Nina Pruteanu, Alexandra Voicu (corectură), Elena Mareș (stenodactilografă), Andriana Fianu, Nicoleta Micu (secretariat), Maria Micu (curier).

Colegiul de conducere: Nicolae Manolescu, Gabriel Dimisianu, Mihai Pascu, Alex. Ștefănescu, Adriana Bittel, St. Aug. Doinaș (reprezentant al Uniunii Scriitorilor) și Valentin Racoviță (reprezentant al grupului de publicații Topaz).

Pașinție pe calculator: George Cojocariu, Mircea Stoian

Correspondenți: Mircea Iorgulescu (Paris și München), Dorin Tudoran (Washington)

Editor:
Topaz G.A. S.R.L.

Președinte:
Octavian Mitu

24 pag. 50 lei

Abonamente: 3 luni — 650 lei; 6 luni — 1300 lei; 1 an — 2600 lei. Cititorii din străinătate se pot abona prin *Rompres Filatelia* — sectorul export-import presă, P.O. Box 12—201, telex: 10876, prsfir București, Calea Griviței 64—68. Tiparul: TIPOREX. Tehnoredactare computerizată: SOFTCHIM S.A. ISSN 1220—6318